

EL CENTRE DE CULTURA CONTEMPORÀNIA DE BARCELONA
EL COM I EL PERQUÈ D'UNA INSTITUCIÓ CULTURAL

Treball Final de Carrera
Humanitats

Alumna: Elena Xirau Pena
Tutora: Glòria Munilla Cabrillana
Curs 2002-2003
Universitat Oberta de Catalunya

EL CENTRE DE CULTURA CONTEMPORÀNIA DE BARCELONA
EL COM I EL PERQUÈ D'UNA INSTITUCIÓ CULTURAL

Treball Final de Carrera
Humanitats

Alumna: Elena Xirau Pena
Tutora: Glòria Munilla Cabrillana
Curs 2002-2003
Universitat Oberta de Catalunya

AGRAÏMENTS

Volem agrair a tot el personal del Centre de Cultura Contemporània de Barcelona, i especialment al Servei d'Activitats Culturals, la seva inestimable ajuda en la realització d'aquest treball. Igualment, tampoc no volem oblidar la tasca de la Glòria Munilla, la Laura Solanilla i l'Elisenda Ardèvol, que amb els seus consells han anat donant forma a aquest projecte.

Introducció	p. 5
Metodologia	p. 8
Marc teòric	p. 9
1. El Centre de Cultura Contemporània de Barcelona, un projecte innovador	p. 13
1.1. Contextualització	p. 14
1.2. La ciutat de les ciutats, una filosofia pròpia	p. 22
1.3. L'evolució del CCCB: passat, present i futur	p. 30
1.4. El Servei d'Activitats Culturals	p. 43
2. L'entorn cultural de la ciutat de Barcelona: les polítiques culturals	p. 48
2.1. Presentació	p. 48
2.2. El Pla Estratègic del Sector Cultural	p. 49
2.3. La planificació estratègica i el CCCB	p. 56
3. Multidisciplinarietat, interdisciplinarietat i transdisciplinarietat	p. 59
3.1. Definicions	p. 59
3.2. Perspectiva històrica	p. 66
3.3. Els nous models de coneixement són l'ideal?	p. 67
3.4. La interdisciplinarietat del CCCB i el Pla Estratègic del Sector Cultural	p. 69
A mode de conclusió	p. 71
Annexos	p. 74
Referències bibliogràfiques	p. 84

INTRODUCCIÓ

“Les ofertes del CCCB són del tot plurals, projecten una versatilitat gairebé inesgotable i no han hagut de recórrer mai a cap dels tòpics del multiculturalisme vulgaritzat en voga. Allà passa literalment de tot, en el sentit que la mateixa diversificació de les seves propostes s’inspira en un marc ambiental —el Raval, el barri al bell mig del qual s’aixeca— ja de per si mateix calidoscòpic, i s’hi fa ressò. Vet aquí la clau d’una presència que és cada cop més reconeguda com a centre en gran mesura vertebrador de l’activitat cultural a la capital catalana i a la seva zona d’influència.”¹

Així és com Manuel Delgado, professor d’Antropologia de la Universitat de Barcelona, descriu el Centre de Cultura Contemporània de Barcelona (CCCB) a la revista *Barcelona metròpolis mediterrània*. I em sembla que aquesta definició sintetitza els aspectes que ens proposem tractar en el projecte de recerca: la multidisciplinarietat, l’activitat cultural a Barcelona i l’àrea metropolitana i el CCCB com a institució cultural.

Des que vaig visitar el Centre de Cultural Contemporània de Barcelona en una sortida de l’assignatura *Gestió i organització d’empreses culturals*, em vaig quedar sorpresa de la proposta que feia la institució. Per aquest motiu, i perquè m’interessava conèixer mínimament com era una organització cultural per dins, em vaig decidir a fer un estudi sobre el CCCB, tant des de la recerca bibliogràfica i de continguts de l’àmbit de la gestió cultural com des de l’experiència participant. Gràcies a un conveni establert entre el CCCB i la Universitat Oberta Catalunya he pogut dur a terme aquesta experiència, que ha consistit en unes pràctiques durant els mesos de maig, juny i juliol de 2002. Durant dos matins la setmana he donat suport a les tasques de la Montse Martínez (membre del Servei d’Activitats Culturals) en la seva feina diària, que inclou diversos projectes —*InMotion* (Grec 2002) o *Sónar*, per citar només alguns exemples.

La idea inicial era poder fer el seguiment d’un projecte cultural concret, des de la idea embrionària fins a la presentació pública, però no s’ha pogut dur a terme al cent per cent, ja que els projectes es preparen amb molt temps d’avançada i no disposàvem d’aquest termini. Tot i això, hem pogut veure i experimentar la posada en escena de diverses activitats i exposicions a través de les pràctiques desenvolupades. Tampoc no s’ha verificat la hipòtesi de partida: que el CCCB es dedicava temàticament a la ciutat mediterrània. Per poder negar aquesta hipòtesi hem recorregut a entrevistes amb membres del Centre de Cultura Contemporània (Josep Ramoneda, director de la institució; Berta Sureda, cap del Servei d’Activitats Culturals; i Montse Martínez, membre del Servei d’Activitats Culturals) i a la recerca bibliogràfica, especialment sobre el projecte inicial del

---

¹ DELGADO, Manuel. “Heterópolis. Diversitat urbana i polítiques culturals”, a *Barcelona Metròpolis Mediterrània*, 52 (2002). [http://www.bcn.es/publicacions/bmm/52/ct_qc5.htm]

centre. Ahora, la investigació ens ha dut a repassar la trajectòria de la institució a través de les memòries publicades i a situar el CCCB en el context d'una política cultural municipal molt definida que es concreta en el Pla Estratègic del Sector Cultural. Perquè en el fons, com diu Dámaso Lario, “es imposible hablar de cultura sin conectarla con la política y la economía.”²

Finalment, el concepte de *cultura* que s'utilitza actualment en la gestió cultural —allunyat de la idea tradicional que igualava cultura exclusivament a coneixement artístic, humanístic i filosòfic i més relacionat amb una concepció més àmplia— juntament amb l'enfocament pluridisciplinari³ de les activitats del CCCB ens han obligat a reflexionar sobre la multidisciplinarietat, la interdisciplinarietat i la transdisciplinarietat.

Però abans de continuar, aturem-nos un moment a parlar de *cultura*. El mot *cultura* és pràcticament polisèmic perquè si preguntéssim a diverses persones què entenen per cultura, obtindríem respostes variades, però segurament totes serien vàlides. I és que *cultura* és un concepte molt ampli i per tractar-lo en tota la seva dimensió cal fragmentar-lo prèviament. De fet, aquesta divisió del terme és el que en el fons han fet les diverses disciplines científiques: cadascuna l'ha definit segons la seva òptica. Fem-ne un repàs breu i sintètic.

Per exemple, les ciències socials han adoptat la definició de Malinowski, segons la qual la cultura és l'herència social, que inclou la llengua, la religió, l'economia, l'art, la política, la gastronomia, les regles de parentesc, etc. d'un grup. Des d'aquest punt de vista, cada comunitat humana té una cultura pròpia que es transmet de generació en generació i el món és, en conseqüència, multicultural.

Per a d'altres, com ara els filòsofs o els pensadors, la cultura és sinònim de coneixement, especialment de coneixement artístic, humanístic i filosòfic. D'aquesta manera, la cultura s'entén com un concepte més reduït del que proposen les ciències socials i sembla que s'identifiqui amb l'alta cultura, accessible pràcticament en exclusiva a les classes més privilegiades. A mesura que ha anat passant el temps, alguns d'aquests teòrics també han inclòs en el concepte *cultura* altres manifestacions com la televisió, el cinema, el còmic, la fotografia, fet que sembla haver fet perdre la identificació amb l'alta cultura.

Des de l'àmbit de la política, la cultura es tradueix sovint en política cultural. Així els governs construeixen museus i institucions de caràcter cultural que mostren tant expressions artístiques com

---

² LINDE, Enrique; SANZ, María Teresa; SERRANO, Isabel. *Cultura y desarrollo*. Madrid: Ministeri de Cultura, 1995.

³ Entenem per *pluridisciplinari* o *multidisciplinari* el fet d'abordar un fenomen des de diverses disciplines per obtenir-ne un coneixement més complet. Vegeu el capítol 3 d'aquest document per aprofundir en el tema.

coneixements científics. Així, aquesta perspectiva inclou un altre element dins la idea de *cultura* que fins ara no havia aparegut: les ciències naturals (com ara la biologia, la geologia, la zoologia, la botànica, l'astronomia, etc.).

Per tant, podem considerar que tot és cultura? Per a Rodríguez Ibáñez⁴ qualsevol acció humana és cultura, en sentit antropològic, però no totes les obres humanes són aportacions significatives a la seva disciplina i no es considera que sigui cultura per a la visió més tradicional d'alguns teòrics. Però nosaltres entendrem el terme *cultura* des de les ciències socials, com un concepte que inclou qualsevol manifestació humana, ja que l'ésser humà té un component cultural indissociable del component biològic que el conforma precisament en el que és.

I després d'aquest parèntesi sobre la cultura, anem a justificar el títol del treball. *El Centre de Cultura Contemporània: el com i el perquè d'una institució cultural*, pretén reflectir dues idees fonamentals:

MULTIDISCIPLINARIETAT

1. El com → Com és el CCCB, tant arquitectònicament com el projecte cultural que proposa. *Capítol 1. El Centre de Cultura Contemporània de Barcelona, un projecte innovador.*
2. El perquè → Causes de la creació i el funcionament d'aquesta institució. *Capítol 2. L'entorn cultural de la ciutat de Barcelona: les polítiques culturals.*

Pel que fa al tercer capítol, tot i que pugui semblar que no encaixa en aquest treball, creiem que era necessari per poder analitzar els conceptes *multidisciplinari*, *interdisciplinari* i *transdisciplinari* que apareixen tant quan es parla del Centre de Cultura Contemporània com quan es tracta el Pla Estratègic. Ens ha interessat aclarir aquests termes —sovint confusos i mal usats— per comprovar si es poden aplicar realment al pla i a la institució cultural. Per aquest motiu, en la multidisciplinarietat es reuneixen les dues idees fonamentals de la representació superior.

D'altra banda, és molt important tenir en compte l'evolució del CCCB des que es va crear, ja que la temàtica —inicialment centrada en l'urbanisme— també ha canviat i s'hi han incorporat altres serveis o activitats. Els cursos de l'Institut d'Humanitats, les propostes dels grups col·laboradors, les activitats culturals i les exposicions són els elements que han anat configurant un model d'institució cultural molt peculiar, difícil de classificar, que s'emmarca en una política cultural

---

⁴ **RODRÍGUEZ, José Enrique.** “Variaciones sobre el concepto de cultura”, a Ramos, Antonio, *Cambio social y gestión cultural*. Alacant: Universitat d'Alacant, 2001: pàg. 15-25.

específica de Barcelona. Per aquest motiu, tampoc no hem d'oblidar l'entorn del Centre de Cultura Contemporània de Barcelona, la projecció de ciutat que es vol exportar des de l'Ajuntament i la implicació de la Diputació de Barcelona en aquest projecte.

METODOLOGIA

La recollida de dades

Observació directa i participació⁵:

1. Pràctiques al Centre de Cultura Contemporània de Barcelona (CCCB) durant dos mesos (dos matins per setmana). Gràcies a les anotacions recollides en aquesta experiència hem elaborat l'apartat 1.4. *Servei d'Activitats Culturals*.
2. Entrevista a Josep Ramoneda, director de la institució, i converses amb la Montse Martínez (membre del Servei d'Activitats Culturals del CCCB, que m'ha fet de tutora durant les pràctiques) i Berta Sureda (cap dels Servei d'Activitats Culturals del CCCB).

Recollida de documentació:

3. Buidatge de les memòries publicades del CCCB per poder fer una anàlisi de quina ha estat l'evolució de la programació del centre (des del 1994 —any inaugural— fins el 1999). Del període 2000-2002 només hi ha disponibles els programes anuals d'activitats, ja que no s'han imprès encara les memòries corresponents. Les dades sobre el Centre de Cultura Contemporània s'han obtingut a partir dels documents del Servei d'Activitats Culturals i del Centre de Documentació del Centre de Cultura Contemporània; s'han extret sobretot textos no publicats sobre el projecte del CCCB als inicis, és a dir sobre la proposta tant arquitectònica com de centre cultural.

4. Paral·lelament, recerca bibliogràfica a:

- Departament de Cultura de la Generalitat de Catalunya
- Biblioteca de Catalunya (hemeroteca)
- Centre d'Estudis i Recursos Culturals (CERC), de la Diputació de Barcelona
- Internet, especialment revistes electròniques de l'Ajuntament de Barcelona (*Barcelona Metròpolis Mediterrània* i *Comunitat Cultural*), com també la web del Centre de Cultura Contemporània.
- Fundació Interarts (<http://www.interarts.net>)

---

⁵ No hem considerat necessari recollir dades dels visitants a través d'entrevistes o qüestionaris perquè el nostre objectiu era estudiar el CCCB des de dins i no pas des de fora. Tanmateix, no descartem que en una possible ampliació futura d'aquest treball puguem incloure l'opinió externa dels usuaris.

La recerca bibliogràfica feta per aquestes quatre vies s'ha dirigit principalment a trobar documentació relacionada amb la gestió cultural, els plans municipals en matèria de cultura, els articles de diari sobre el CCCB (especialment sobre el projecte i la inauguració) i les nocions de multidisciplinarietat, interdisciplinarietat i transdisciplinarietat.

Així, podem dir que la recerca de dades s'ha fet a diversos nivells, procurant tenir informació per analitzar els tres àmbits pensats inicialment per desenvolupar el treball:

- La institució
- La cultura a Barcelona i la seva àrea metropolitana
- Les noves tendències en l'organització del coneixement

Per intentar tractar totes aquestes dades, hem fet les lectures dels documents obtinguts —que no són pocs— i n'hem anat destacant les idees més importants, alhora que miràvem d'anar-les classificant en alguns dels apartats de l'índex ja elaborat en la fase anterior. És a dir, hem anat agrupant les idees sota conceptes clau, per poder-los analitzar i interpretar.

Objectius

Partint de l'experiència en primera persona, de la recerca bibliogràfica i de la reflexió posterior es pretén dur a terme el treball i exposar el com i el perquè del CCCB, de manera que se l'inscrigui dins la política cultural de Barcelona i que se'l relacioni amb la tendència a la multidisciplinarietat i a la interdisciplinarietat que hi ha actualment. Així doncs es pot dir que hem seguit un procés inductiu, de la recollida de dades a la formulació d'hipòtesis o conclusions, tot i haver rebutjat la hipòtesi formulada inicialment.

MARC TEÒRIC

Aquest treball se situa en l'àmbit de la gestió cultural, ja que pretén estudiar un centre cultural i les polítiques culturals del seu entorn més immediat, com també la seva gestió. Actualment, la gestió cultural és una disciplina "en alça", que ha sorgit arran de l'especialització de certs professionals de la cultura que fins fa poc eren difícils de classificar en un àmbit professional concret i que s'ha anat desenvolupant a partir de la pràctica diària. És a dir, com en la majoria de disciplines científiques, els inicis estan determinats pel reconeixement de la praxis i ara, un cop definits els camps d'actuació, cerca el seu lloc en el coneixement.

La dificultat per definir què és la gestió cultural rau en el fet que aquesta disciplina inclou molts àmbits i requereix aplicar eines procedents de camps diversos; tot i això, l'Associació de Professionals de la Gestió Cultural de Catalunya la defineix així: "La gestió cultural és la resposta

contemporània a l'espai cada vegada més ampli i complex que la cultura ocupa en la societat actual.”⁶

De fet, l'Associació de Professionals de la Gestió Cultural de Catalunya afirma que “Com a professió nova que és i d'acord amb la concepció àmplia de la que es parteix, es constata una gran diversitat en el seu si i només una aposta decidida per la seva consolidació permetrà estructurar-la millor, legitimar-la davant la societat, delimitar els seus camps d'actuació, definir-ne els perfils idonis així com establir uns requisits formatius bàsics”⁷. En aquest mateix article també es reconeix que en el camp de la gestió cultural intervenen molts agents lligats a camps diversos, des de les arts i el patrimoni a la ciència, passant pel turisme, l'esport o la cooperació internacional, per això ens sembla important que els gestors culturals tinguin habilitats multidisciplinàries i, fins i tot, interdisciplinàries.

Al nostre país, amb l'arribada de la democràcia, van ser fonamentalment els ajuntaments les institucions que van aplicar un model de cultura que tenia per objectiu fer arribar la cultura a tothom i donar-li un valor educatiu i lúdic. És a dir, van fer una aposta cultural basada en la idea de la democratització de la cultura. Això significa que es buscava una cultura no elitista, dinàmica i en la qual participés tothom, adoptant un patró descentralitzador. A partir d'aquesta època, durant els anys setanta i vuitanta, es va iniciar la gestació de la professió de gestor cultural com a resultat de la necessitat que hi havia, del buit que calia cobrir, i ha anat evolucionant fins avui, un moment en què la cultura té un paper rellevant en la societat.

Aquest rol destacat queda demostrat amb l'interès que s'hi dóna, especialment des de l'àmbit universitari. La Universitat de Girona, a través de l'Institut de Patrimoni Cultural, fa diversos cursos i expedeix el títol d'Especialització Professional en Patrimoni Cultural. La Universitat Pompeu Fabra (UPF) realitza ja la cinquena edició del postgrau *Direcció i gestió d'institucions, empreses i plataformes culturals* a l'IDEC. Igualment, la Universitat Oberta de Catalunya (UOC) organitza un postgrau de gestió cultural però, a diferència de la UPF inclou assignatures de gestió cultural en el pla d'estudis d'Humanitats i crea un itinerari específic. A més, la Universitat Oberta expedeix, conjuntament amb la Universitat de les Illes Balears, el títol d'Especialista Universitari en Interpretació Ambiental i del Patrimoni. És indicatiu de la importància que es preveu que tindrà en un futur la gestió cultural el fet que precisament les dues universitats creades més recentment a Catalunya, UPF i UOC, apostin per programes de postgrau en aquest àmbit. Per últim, la Fundació

---

⁶ ASSOCIACIÓ DE PROFESSIONALS DE LA GESTIÓ CULTURAL A CATALUNYA. “Una nova professió a debat”, a *Karis* (1999, maig): pàg. 5.

⁷ Ídem.

Bosch i Gimpera, de la Universitat de Barcelona, ofereix un màster en gestió cultural —dirigit per Lluís Bonet— i dos postgraus: *Didàctica del patrimoni* i *Gestió i polítiques culturals*.

També cal destacar la tasca de la Fundació Interarts, que és l'observatori cultural europeu per a la recerca i la cooperació cultural. Des d'aquesta fundació privada creada el 1995 i amb seu a Barcelona, es recullen i s'analitzen dades sobre política cultural d'Europa en general i dels seus territoris, des dóna formació acadèmica de tercer cicle, s'organitzen jornades i seminaris, es fa recerca aplicada a programes de la Unió Europea i de les Nacions Unides, s'assessora projectes de desenvolupament cultural i es defineixen i es promouen els drets culturals.

Les propostes culturals no s'han dut a terme únicament des de la iniciativa pública, sinó que també l'empresa privada ha creat projectes en aquest terreny. Aquestes, però, les deixem de banda, i ens centrem en la visió de l'Administració pública (especialment municipal), la qual hauria de procurar satisfer els interessos diversos de tots els ciutadans: des dels creadors joves fins als públics d'elit, passant per un gran ventall de perfils. De fet, la tendència actual és que la iniciativa pública i la privada es complementin. Per exemple, durant l'Any Gaudí que s'ha celebrat durant el 2002, una fundació privada com és l'Espai Gaudí (pertanyent a l'obra social de la Caixa de Catalunya) s'ha sumat al programa d'actes per celebrar l'any de l'arquitecte.

Actualment, la concepció de cultura que posen en pràctica els gestors culturals és una síntesi entre les concepcions antropològiques més globals i les que delimiten la idea de cultura a la creació de les "belles arts". Això implica que la gestió de la cultura es materialitzi en la gestió de serveis culturals concrets amb programes i activitats que s'emmarquen en plans de política cultural. Per tant, el gestor cultural del sector públic, com en el nostre cas, ha de saber combinar els processos creatius amb l'interès social i ha de procurar l'enriquiment i la participació culturals del públic, la creació i la qualitat cultural.

Per analitzar els processos i les propostes culturals que es produeixen a casa nostra hi ha moltes iniciatives que es dediquen a reflexionar sobre la cultura, sobre com gestionar-la i sobre la importància que té en la societat actual, ja que se la considera un motor imprescindible per millorar socialment i donar cohesió a la societat. En aquest sentit, cal destacar la iniciativa de la Diputació de Barcelona, que cada dos anys organitza, a través del Centre d'Estudis i Recursos Culturals, el cicle de debat i conferències anomenat Interacció.

D'altra banda, també s'ha d'assenyalar que Barcelona s'ha convertit en un referent per a d'altres ciutats pel que fa al model de planificació que va endegar amb el Pla Estratègic, el qual analitzava, entre d'altres aspectes, els punts forts i dèbils de la ciutat i el seu entorn a nivell cultural i

considerava la cultura com a motor de la ciutat del coneixement. A partir d'aquest estudi determinava quines iniciatives calia seguir per assolir els objectius marcats.

Per tant, tenint en compte el que s'ha exposat, el treball es planteja des d'una òptica transversal, de manera que partint d'una institució en concret es pretén relacionar-la amb un context cultural i, alhora, relacionar aquestes dues realitats amb la tendència a la interdisciplinarietat i la multidisciplinarietat que existeix en els nostres dies.

1. EL CENTRE DE CULTURA CONTEMPORÀNIA DE BARCELONA, UN PROJECTE INNOVADOR

El Centre de Cultura Contemporània de Barcelona no és una institució fàcil de classificar. Podríem dir que és poc ortodoxa i que és original. Malgrat que a primera vista podria semblar que aquesta institució és un museu —especialment si tenim en compte que proposa exposicions— aviat veiem que no la podem qualificar d'aquesta manera. Si llegim manuals de museologia i intentem fer encaixar la proposta del CCCB en les classificacions que es donen, ens adonem que no es pot situar enlloc; i és que no és un museu. Sovint etiquetem com a museu els centres que tenen i mostren una col·lecció permanent, però en el cas que ens ocupa l'informe d'Albert García Espuche⁸ desestima aquesta possibilitat. Afirmar que crear una col·lecció permanent per a la institució no és fàcil, sobretot perquè cal molt finançament i perquè crear-ne una sobre les ciutats podria ser tant extensa que seria inevitable utilitzar algun criteri de selecció, sempre discutible i parcial. Per això ell aposta per col·leccionar informació sobre els objectes —amb la qual cosa s'ocupa menys espai, un bé escàs per a instal·lar una col·lecció permanent al CCCB— i presentar-los en exposicions temporals. Per convèncer-nos, doncs, que el CCCB no és un museu, fixem-nos en el nom de la institució:

“Centre” descriu el tipus d'institució i ens diu que és un punt de trobada, un nucli d'alguna cosa, és a dir que té un sentit ampli que ja ens fa pensar que en aquest tipus d'institució s'hi podran encabir moltes propostes molt diverses.

“Cultura” és el terme que, juntament amb “Contemporània”, ens limita el camp temàtic de la institució; però parlar de limitació és fins i tot ridícul, ja que “cultura” és un concepte tan extens que permet pensar en moltes possibilitats. Ben mirat, hi ha alguna cosa que no sigui cultura? Com hem dit prèviament, considerem que tot fet humà és cultura, més enllà que el temps li doni rellevància o no i el conservi en la memòria. En aquest cas, l'única limitació està determinada per la temporalitat, és a dir, el fet que es centri en la contemporaneïtat de la cultura.

“Barcelona” precisa la ubicació geogràfica, però al meu entendre en aquest cas no fa pas referència a la localització de la temàtica que es tracta sinó a la ciutat on s'ubica la institució cultural, de manera que no podem considerar que sigui un descriptor fonamental de la proposta del centre. En altres paraules, no significa ‘centre de cultura contemporània barcelonina’ sinó ‘centre de cultura contemporània situat a Barcelona’. Tot i això, és evident que la ciutat de Barcelona li imprimeix un caràcter específic

---

⁸ **GARCÍA, Albert.** *Centre de Cultura Contemporània de Barcelona. Informe quadrimestral 1991.1.* [Document sense editar].

D'altra banda, com reflecteix la memòria del 1997⁹, les sigles de la institució també es poden fer correspondre amb *ciutat, creació, cultura* i *Barcelona*, els motors de la seva activitat.

1.1. CONTEXTUALITZACIÓ

Introducció històrica

Aquesta institució, inaugurada l'any 1994, està ubicada a l'antiga Casa de la Caritat de Barcelona, un conjunt arquitectònic format per edificis de diverses èpoques. Actualment, està envoltada d'altres centres dedicats especialment a la cultura contemporània (com ara el Centre d'Art Santa Mònica o el Museu d'Art Contemporani de Barcelona), de centres universitaris (Universitat Ramon Llull, Universitat Pompeu Fabra i pròximament la Facultat de Geografia i Història de la

Universitat de Barcelona) o d'altres institucions culturals, com ara el Gran Teatre del Liceu o el Palau de la Virreina. D'aquesta manera, s'ha anat creant un eix cultural al barri del Raval, que respon a un pla de dinamització de la zona promogut per l'Administració local.

L'edifici actual, construït l'any 1804, al llarg de la història ha servit per dur-hi a terme diverses activitats, des d'una fàbrica de pa i galetes (1826) fins a una filatura de cotó (1838), passant per ser un quarter militar i una casa d'acollida de persones amb pocs recursos econòmics (del 1802 al 1957 va funcionar com a casa de beneficència). A partir del 1980, es va començar a pensar a rehabilitar l'antic edifici (que també acull el Centre d'Estudis i Recursos Culturals de la Diputació) per poder-hi instal·lar un centre de cultura.

El projecte de gestació del CCCB es va iniciar el 17 d'abril de 1980, data en què Josep Tarradellas (president de la Generalitat de Catalunya i de la Diputació de Barcelona) i Narcís Serra (alcalde de Barcelona) van signar un conveni que proposava destinar a usos culturals els espais de l'antiga Casa de Caritat. Arran d'aquest primer pas, es van realitzar diversos estudis sobre la possibilitat de construir un centre cultural amb projecció internacional. Un d'aquests estudis fou el de Lluís Clotet i Òscar Tusquets, titulat *Del Liceu al Seminari*, en el qual es preveia la possibilitat de crear un eix paral·lel a la Rambla de les Flors on es construïssin grans equipaments culturals (el CCCB, el

---

⁹ **CENTRE DE CULTURA CONTEMPORÀNIA.** *Ciutat, creació, cultura. Balanç d'una primera etapa. Memòria 1997.* Barcelona: Centre de Cultura Contemporània de Barcelona, 1997.

Convent dels Àngels o la Casa de la Misericòrdia) i es consolidessin els que ja existien (com ara el Liceu o la Biblioteca de Catalunya). Així, es va proposar instal·lar la Biblioteca dels Museus d'Art a l'antic Convent dels Àngels i construir el Museu d'Art Contemporani de Barcelona al recinte de la Casa de la Caritat.

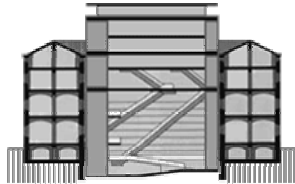
A poc a poc l'entorn de la Casa de la Caritat es va anar definint com una àrea museística de la ciutat que va quedar determinada com a tal en el Pla de Museus aprovat per l'Ajuntament de Barcelona l'any 1985, de manera que es va convertir en el nucli central de l'eix cultural de Ciutat Vella.

L'any 1987 ja es va poder tenir un avantprojecte de programa i urbanístic sobre el futur CCCB. Així doncs, un any més tard Manuel Royes, per part de la Diputació de Barcelona, i Pasqual Maragall, com a alcalde de Barcelona, van constituir el Consorci del Centre de Cultura Contemporània de Barcelona Casa de Caritat, l'anomenat CCCCC. Aquest consorci va encarregar a Josep Subirós el disseny del projecte cultural. Tanmateix, Subirós va dimitir del càrrec un any després de ser nomenat. El motiu principal, segons afirma el diari *El País*, va ser “su desacuerdo con la nueva orientación imprimida al proyecto, a raíz del compromiso adquirido por la Diputación de Barcelona para invertir hasta 1992 unos 3.000 millones de pesetas en el futuro complejo cultural” (Mauri, 1989). És a dir, la Diputació va decidir concentrar la inversió que li corresponia en el Pla de Cooperació amb l'Administració Local (PCAL) en la rehabilitació del CCCB, de manera que es convertia en l'impulsor principal del centre. El plantejament de Subirós topava amb el del consorci, perquè ell creia que malgrat les inversions econòmiques en les obres, era possible i necessari que es realitzessin activitats culturals en els espais ja disponibles de la Casa de la Caritat. En canvi, les administracions veien aquesta proposta com un fre en les inversions fins el 1991.

Altres motius eren la manca de debat i diàleg entre el consorci i el càrrec que Josep Subirós desenvolupava. Per tant, es va nomenar una altra persona per tirar endavant el projecte; l'escollit va ser Josep Ramoneda (filòsof, periodista i cofundador de l'Institut d'Humanitats), que actualment encara és el director del CCCB. El consorci li va encarregar redactar el pla director, que donava contingut al projecte. Aquest, anomenat *La ciutat de les ciutats*, es va aprovar a finals del 1989. Dos anys després es va cedir una part dels terrenys del recinte de la Casa de la Caritat per a la construcció del Museu d'Art Contemporani de Barcelona (MACBA), que fins aleshores havia estat vinculat al projecte inicial del CCCB. A partir d'aquell moment, però, el MACBA va quedar al marge de la proposta que es feia per al CCCB i va seguir el seu propi camí.

Finalment, el 25 de febrer de 1994 (amb uns sis mesos de retard respecte la data prevista) s'inaugurava el Centre de Cultural Contemporània de Barcelona, la primera de les grans infraestructures culturals estrenada després dels Jocs Olímpics.

El projecte arquitectònic

El projecte arquitectònic es va encarregar als arquitectes Helio Piñón i Albert Viaplana. El repte era transformar l'espai de la Casa de la Caritat en un recinte adequat a les necessitats d'un centre cultural. S'havia de partir de les edificacions existents, un conjunt d'immobles de quatre plantes de principis del segle XIX que estaven ubicats en forma d'U al voltant d'un gran pati central, el Pati de les Dones¹⁰. Els arquitectes van considerar que l'edifici de la cara nord-oest del pati no tenia interès artístic i era estilísticament discordant amb la resta i van decidir derruir-lo per construir-ne un de nova planta. L'objectiu del projecte era aconseguir la màxima facilitat en l'accés i en el trànsit pels diversos espais i buscar la sensació d'oasi urbà en l'espai central que formen tots els edificis que volten el pati.

Aquesta nova construcció consisteix en un vestíbul ampli que queda sota el Pati de les Dones i en una edificació de 30 metres d'alçada que tanca el pati. Les característiques més destacades d'aquest nou immoble (anomenat torre de comunicacions o hotel d'entitats) són la façana vidrada —també coneguda amb el nom de mur cortina—, la inclinació cap a l'interior del pati de la part superior a mode de visera i les grans escales mecàniques de l'interior, que serveixen per transitar pels diversos espais del Centre, tant horitzontalment com verticalment.

La façana de vidre permet veure el pati mentre el visitant passa per les escales i la part inclinada superior reflecteix els edificis del barri vell de Barcelona i, fins i tot, s'hi arriba a veure la zona marítima. Així, aquest element arquitectònic es converteix en un mirall de la ciutat, tal vegada una metàfora, potser intencionada, de les pretensions del CCCB¹¹. La part superior d'aquest edifici s'anomena, doncs, el mirador.

Tal com recull la memòria del 1994 del CCCB¹²:

“L'edifici central del CCCB, que supera amb la seva alçada les construccions properes, s'erigeix sobre la ciutat antiga com una metàfora de la seva voluntat de transcendir la ciutat

¹⁰ Tot i que no ho hem pogut comprovar, creiem que aquest espai s'anomena així perquè era el lloc ocupat per les estances femenines quan s'usava com a casa de caritat.

¹¹ Vegeu què en pensa J. Ramoneda en l'entrevista transcrita en l'annex 1, pàg. 77.

¹² **CENTRE DE CULTURA CONTEMPORÀNIA.** *El mirall de la ciutat. Memòria 1994.* Barcelona: Centre de Cultura Contemporània de Barcelona, 1994.

real, immediata, per projectar-se cap a una ciutat futura, la ciutat de les ciutats. Aquesta idea és un objectiu clarament conscient en el projecte arquitectònic d'Helio Piñón i Albert Viaplana: el 'Mirall de Ciutat Vella'. Un mirall que també serveix per contemplar la mola emergent del Museu d'Art Contemporani de Barcelona, dissenyat per Richard Meier”.

La part antiga del complex està constituïda per 5 plantes: soterrani, la planta baixa i la primera planta (construïdes amb bòvedes i pilars de pedra vista), la segona planta i la tercera planta són sales d'exposicions en forma d'U.

D'altra banda, hi ha l'edifici de l'antic teatre. Aquest, però, encara no ha estat rehabilitat i el CCCB no l'usa per ara. Estava previst inicialment fer-hi un auditori amb capacitat per a 800 persones que pogués acollir conferències, concerts o projeccions. Fins i tot s'hi havia previst fer-hi un cinema (amb la participació de la Filmoteca de Catalunya) i una biblioteca. De moment, la rehabilitació del teatre ha quedat com un projecte per dur a terme en una segona fase. La nostra experiència al centre ens ha fet adonar de la necessitat d'aquest espai, ja que hem comprovat que sovint falta espai per poder dur a terme iniciatives que s'acumulen en un mateix període de temps.

Igualment, el CCCB també utilitza espais públics que té a tocar: el pati Mossèn Puig i la plaça Joan Coromines. En aquestes ubicacions s'hi fan activitats diverses, des de concerts a dansa.

En opinió de l'arquitecte Josep M. Montaner, en un article publicat el dia de la inauguració a *El País*, “L'ànima de la ciutat és passat i futur alhora, història i utopia, i en aquest edifici, allò antic i allò ultraartificial dialoguen amb tota intensitat. Minimalisme, sense manierismes, amb el predomini dràstic de la geometria que la tecnologia permet, el CCCB és una lliçó d'adaptació versàtil i audaç de cada part del programa al context urbà i cultural”. Tal vegada per tot això, el treball dels dos arquitectes al CCCB va rebre el premi Ciutat de Barcelona 1993 d'Arquitectura i Urbanisme.

Dades bàsiques

Ubicació: Carrer Montalegre, 5 08001 Barcelona. Districte de Ciutat Vella

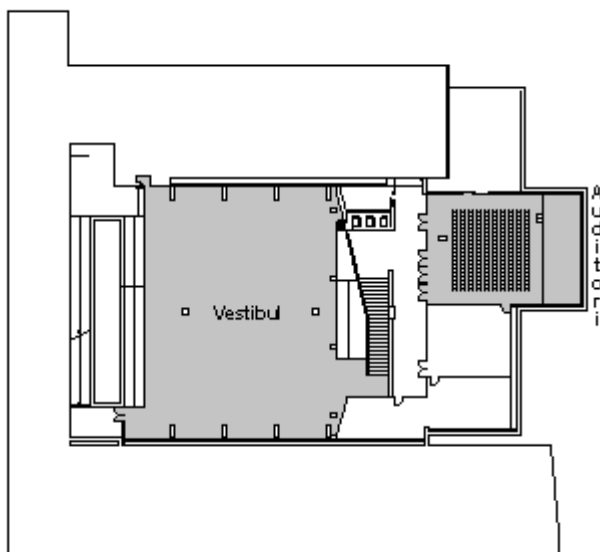
Finançament: En el projecte del 1993, es preveu que l'entitat municipal aporti 150 milions de pessetes (900.000 euros), quantitat que també hauria d'aportar la Diputació. L'aportació al 50% ha anat variant i actualment l'Ajuntament de Barcelona aporta aproximadament un 20% del pressupost i la Diputació de Barcelona el 80% restant, a part dels ingressos que s'obtenen en concepte de lloguers d'espais, esponsorització privada i entrades.

Pressupost: 1.500 milions de pessetes aproximadament (9.000.000 d'euros), dels quals mil són aportats per les dues administracions públiques. En concret, el pressupost del l'any 2002 ha estat de 9.045.576 € (Font: CCCB)

Distribució de superfícies:

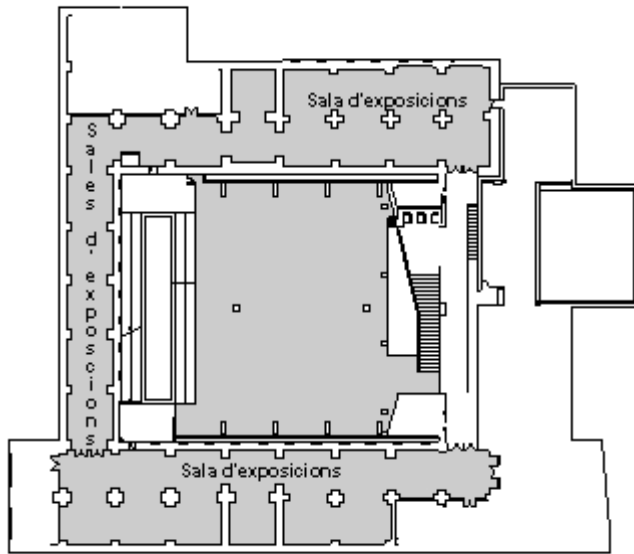
	Vestíbul d'accés	730 m ²
	Sales d'exposicions	3.761 m ²
	Seminaris, sales de conferències i de projeccions	1.112 m ²
	Serveis, espais de circulació i altres	3.382 m ²
Superfície d'ús públic	.....	8.985 m²
	Oficines CCCB	522 m ²
	Oficines col·laboradors	344 m ²
	Magatzems	718 m ²
	Sales tècniques i de manteniment	1.686 m ²
	Circulacions i serveis	615 m ²
Superfície d'ús intern	.....	3.885 m²
	Pati de les Dones	975 m ²
	Pati Mossèn Puig	750 m ²
	Pati Benefactors	4.700 m ²
Superfície dels espais exteriors	.....	6.425 m²
Superfície de l'Antic Teatre	.....	1.106 m²
SUPERFÍCIE TOTAL	.....	20.401 m²

Utilització dels espais:

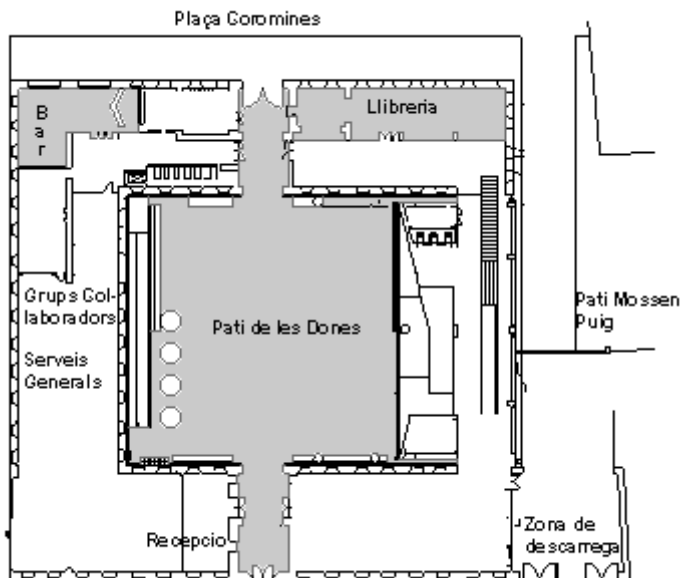

Soterrani edifici de nova planta

El vestíbul pot encabir entre 500 i 700 persones. L'auditori té capacitat per a 180 assistents.

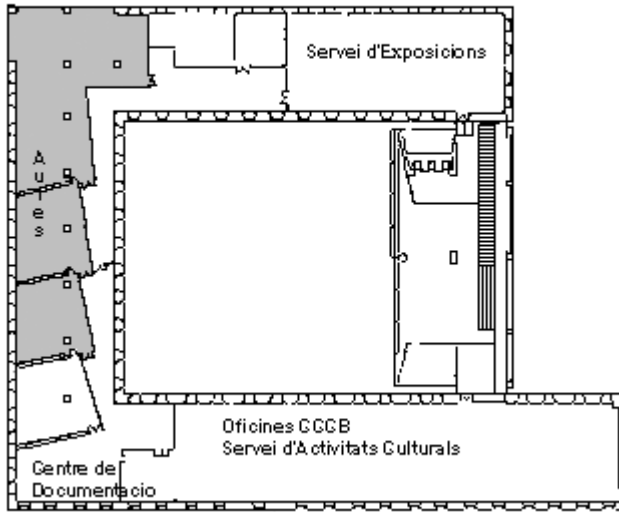

Soterrani antic: exposicions temporals

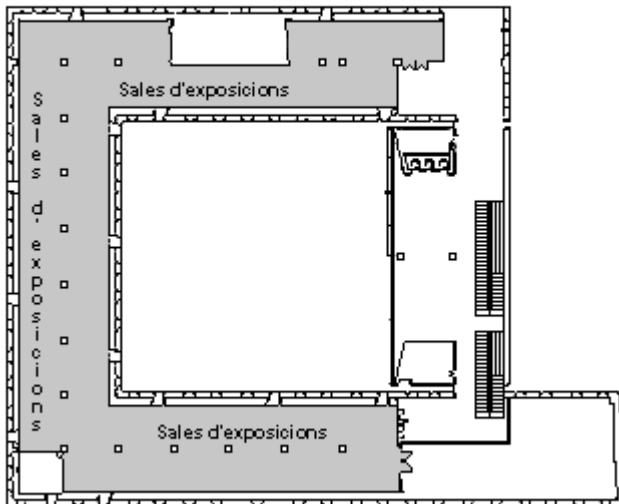
Planta baixa:

Llibreria, pati, bar, zona de càrrega, recepció, serveis generals i tècnics i despatxos dels grups col·laboradors
El pati pot acollir fins a 1.000 persones.

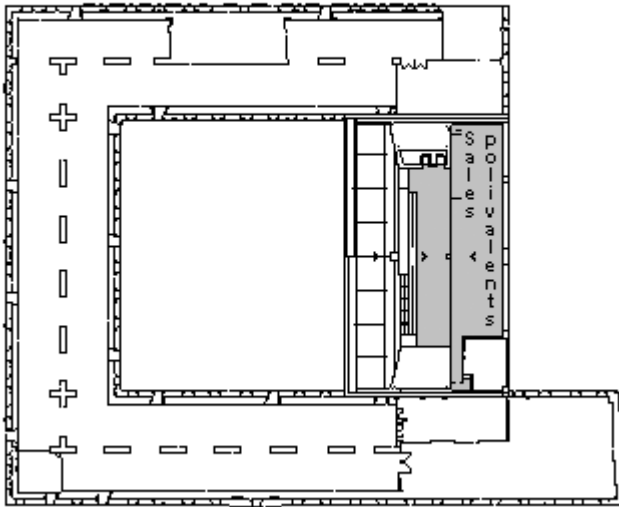
Planta 1:

Oficines, aules, espais de formació,
investigació i producció editorial
*Les tres aules poden ocupar-les fins
a 370 persones*

Planta 2 i 3:

Grans espais per a exposicions

Plantes 4 i 5 (sales del mirador,
edifici de nova planta):

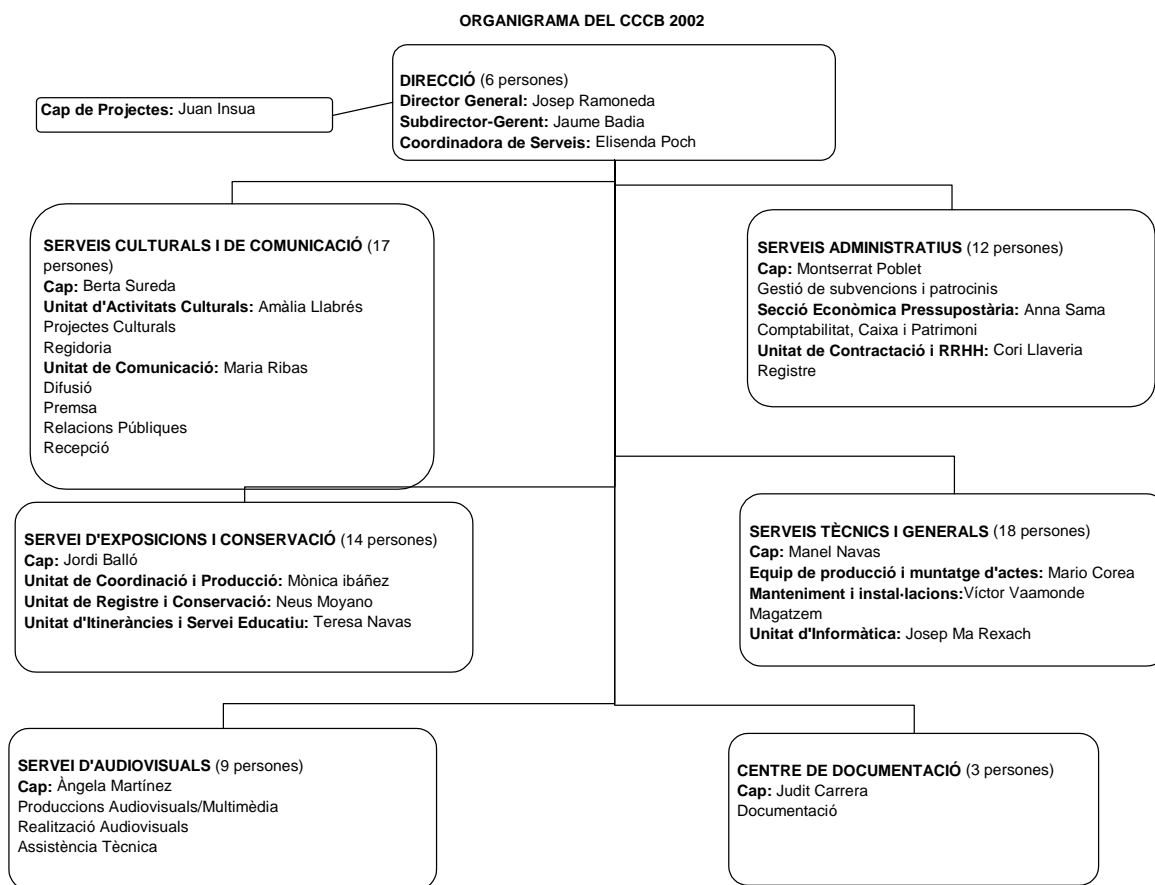
*Sales polivalents amb capacitat per
a 370 persones.*

Òrgans de gestió i govern:

- Consell General (òrgan superior de govern)
  - President: president de la Diputació de Barcelona o alcalde de Barcelona
  - Vicepresident: alcalde de Barcelona o president de la Diputació de Barcelona
  - Vocals: 14 vocals escollits a parts iguals entre l'Ajuntament i la Diputació
  - Secretari
  - Secretari delegat
  - Interventor
  - Interventor delegat
- Comissió Executiva (òrgan que gestiona i administra el consorci)
  - President: president de la Diputació de Barcelona o alcalde de Barcelona¹³
  - Vicepresident: alcalde de Barcelona o president de la Diputació de Barcelona
  - Vocals: 10 membres dels que formen el Consell General
- Director general (responsable executiu de la institució)

¹³ La presidència i vicepresidència corresponen en torns anuals i rotatius a l'alcalde i al president de la Diputació.

Estructuració interna¹⁴

1.2. LA CIUTAT DE LES CIUTATS, UNA FILOSOFIA PRÒPIA

El projecte

La ciutat de les ciutats és el nom que va rebre el projecte presentat per Josep Ramoneda i que es va aprovar a finals del 1989¹⁵. La idea central consisteix a crear un nou tipus de centre cultural que, a partir d'un tema central, generi activitats i doni caràcter propi al CCCB. Per això, Ramoneda va optar per plantejar des de zero una idea i uns continguts que s'adequessin a l'espai i que es corresponguessin tant amb les potencialitats de la creació cultural barcelonina com amb les possibilitats de projectar-se a l'exterior.

¹⁴ En total el CCCB té 80 treballadors, 45 dones i 35 homes. Els homes representen el 43,75% del total, mentre que les dones són el 56,25% (un 12,5% més). A més, és important destacar que dels sis serveis de la institució, quatre estan dirigits per dones i que la majoria dels càrrecs immediatament inferiors al cap del servei també els ocupen dones.

¹⁵ **RAMONEDA, Josep.** *La ciudad de las ciudades. Propuesta de equipamiento cultural para la Casa de Caritat de Barcelona.* Barcelona: 1989 [document sense editar]

Aquesta proposta és diferent de la que feia Pep Subirós, ja que el seu projecte proposava crear un centre cultural que agrupés en un mateix recinte institucions ja existents més alguna altra de nova creació. Malgrat aquesta diferència, la idea del primer director també pretenia fer un gran equipament que potenciés i difongués la capacitat creativa de la ciutat i del país tant en les arts plàstiques com en la reflexió intel·lectual, sense oblidar la vinculació amb els centres culturals d'àmbit internacional.

I és que amb la creació del CCCB es pretenia dinamitzar la vida cultural de Barcelona i trencar la dinàmica conservacionista i museística que generalment, i fins aleshores, havia dominat les polítiques culturals. De fet, és un projecte ambiciós perquè pretén situar-se en un lloc preeminent a escala internacional sobre el debat de les ciutats i perquè vol oferir una programació que sigui interessant per al ciutadà, que tingui qualitat i que convidi a reflexionar sobre l'imaginari urbà i la vida en societat.

En realitat, no ha amagat mai les seves ambicions: fer una proposta atrevida, ser un centre amb unes característiques úniques i, en el fons, esdevenir una infraestructura bàsica per a Barcelona i els seus agents culturals més avançats per aconseguir que la ciutat sigui un líder cultural.

El Centre de Cultura Contemporània de Barcelona s'autodefineix com una institució multidisciplinària i multiús, oberta a l'experimentació artística i creativa, que busca nous llenguatges i noves formes expositives. Igualment, s'autoqualifica d'institució urbana, dedicada a la ciutat i als fenòmens que se'n deriven, ja que la ciutat ha esdevingut un catalitzador social, urbanístic i cultural dels nostres dies.

Adopta un enfocament multidisciplinari¹⁶ perquè analitza els fenòmens de la metròpolis des de diverses epistemologies que permeten comprendre, o com a mínim exposar, la complexitat de la temàtica. És a dir, el CCCB acull manifestacions culturals de tot tipus, des del cinema o la literatura, fins a les diverses arts plàstiques o escèniques, sense oblidar la música o l'arquitectura. Totes, però, amb un punt de connexió amb el món urbà. En aquest sentit, doncs, les activitats tractaran la idea de ciutat des de perspectives històriques, culturals, tecnològiques, mediambientals o analítiques. Per constatar-ho només cal que avanceu en la lectura i arribeu a l'apartat 1.3. *L'evolució del CCCB: passat, present i futur.*

---

¹⁶ Recordem que per comprendre què entenem per *multidisciplinari* o *multidisciplinarietat* podeu consultar el capítol 3 d'aquest document.

El projecte *La ciutat de les ciutats*¹⁷ determina la multifuncionalitat del Centre perquè concentra la seva tasca en sis grans objectius, que es poden resumir de la manera següent: investigar, difondre, formar, reflexionar, analitzar i informar.

Investigar per recollir informació i crear un nucli de debat i estudi que alhora serveixi per preparar les exposicions i els seus catàlegs. Un dels projectes d'investigació més importants que està realitzant el CCCB és l'*Atlas Històric de Ciutats Europees*, que pretén estudiar l'evolució de la ciutat europea a partir d'exemples concrets.

Divulgar significa produir exposicions, tant pròpies com en col·laboració, per difondre la investigació. En aquest sentit, el projecte de Ramoneda proposava l'any 1989 una exposició permanent sobre la Barcelona contemporània. Una altra idea per a l'àmbit divulgatiu consistia, en un projecte inicial, a donar més importància a la producció i difusió de material audiovisual (una qüestió oblidada sovint per les polítiques culturals del moment) a través de les exposicions i mitjançant la creació de la Videoteca Informatitzada de Barcelona. Aquest projecte es va encarregar a Manuel Huerga i havia de permetre la recopilació i la consulta d'imatges de ciutats i l'intercanvi d'imatges amb altres institucions amb interessos similars. Posteriorment, la tasca divulgativa ha inclòs el Servei Educatiu (que es dedica a fer recorreguts per les exposicions, especialment per a escolars, però també adreçat al ciutadà en general) i els itineraris urbans (unes rutes temàtiques guiades per la ciutat). Actualment la divulgació també queda palesa cada vegada més amb l'accés al Centre de Documentació —en el qual es poden consultar materials diversos fruit de les activitats al CCCB i un fons bibliogràfic especialitzat en el desenvolupament sostenible, la transformació del territori i la història urbana—, amb els intercanvis que s'estableixen entre els creadors gràcies al fet de poder mostrar les seves propostes i amb els premis i concursos que es convoquen.

Formar vol dir millorar en l'adquisició de coneixement a partir de cursos, seminaris, màsters o postgraus. En aquest aspecte, el projecte proposa crear càtedres internacionals que donarien prestigi universitari a la institució i que, en opinió del director del CCCB, contribuirien a resoldre el dèficit de professorat estranger de prestigi que hi ha al país a causa del proteccionisme universitari. En la proposta del 1989, es parlava d'oferir a especialistes internacionals un contracte d'investigació per a un període màxim de quatre anys en els quals el centre posava a la seva disposició les infraestructures per dur a terme la seva tasca i impartir cursos. Alhora es demanaria a aquestes personalitats que contribuïssin a crear una biblioteca d'autors seleccionant les obres més destacades de la seva disciplina. Malauradament, el projecte de les càtedres internacionals no s'ha pogut dur a

---

¹⁷ Aquest projecte es recull en dos documents inèdits: **RAMONEDA, Josep**. *Memòria-Programa. La ciutat de les ciutats*. Barcelona: 1993 i *La ciutat de les ciutats. Centre de Cultura Contemporània de Barcelona. Casa de Caritat*. Barcelona: 1992.

terme, però en canvi s'ha creat a través de l'Institut d'Humanitats i la Universitat Internacional Menéndez Pelayo de Barcelona una programació de cursos i seminaris durant tot l'any que tracten disciplines diverses i màsters com ara el Màster Metròpolis.

Per últim, *reflexionar* i *analitzar* es materialitzarien en el diàleg permanent que s'hauria d'establir entre les activitats que presenta el CCCB i les que proposen altres institucions similars tant nacionals com internacionals.

I tot això, sense oblidar un altre objectiu: aconseguir revitalitzar i recuperar el Raval, una zona empobrida i degradada. Tanmateix, el 1997 Ramoneda reconeixia en una entrevista que “No hem pretès enganyar ningú ni fer de Teresa de Calcuta, quan som un centre cultural pijo. L'opció és tenir les portes obertes a tothom. [...] És una integració normal, sense fer-ne bandera ni obsessió. L'aportació més gran és haver donat fluïdesa a un carrer per on no passava ningú, i que ara a vegades sembla la Rambla”¹⁸. Només s'ha de veure l'activitat diària que hi ha a la plaça dels Àngels, davant del MACBA: és un lloc d'esbarjo especialment de la gent del barri, que s'hi reuneixen per fer activitats diverses, des de partits de futbol o criquet fins a rodatges publicitaris o sessions fotogràfiques.

Nosaltres, a més, hi afegiríem una altra funció del CCCB: entretenir. Entretenir perquè també és un lloc d'oci, una institució que ofereix propostes per ocupar el temps lliure dels ciutadans, tant amb activitats més acadèmiques (cursos, conferències, debats, etc.) com amb activitats més lúdiques (exposicions, projeccions, concerts, etc.)

Per què la ciutat com a eix temàtic?

Fins ara hem estat parlant de què era el Centre de Cultura Contemporània de Barcelona, com es definia, quins objectius tenia, etc. i només hem esmentat de passada que el seu eix temàtic era la ciutat. Ho hem fet així perquè ens semblava un condicionant prou important per dedicar-li un espai més ampli.

Per a Josep Ramoneda, segons reflecteix l'article de *Le Monde*¹⁹, sembla mentida que ningú no hagi pensat abans en la necessitat de crear un centre consagrat a la idea de ciutat. I és que cada dia vivim en un món més urbanitzat i la ciutat esdevé un element quotidià i vital per a gran part de la

---

¹⁸ **CAPDEVILA, Carles; FINA, Xavier.** “És feina del gestor cultural fer-se respectar pels polítics”, a *Karis* (1997, febrer): pàg. 3-5

¹⁹ **BOLE-RICHARD, Michel.** “Barcelone/Espagne. La cité des cités”, a *Le Monde* (28 de novembre de 1991): pàg. 21

societat. Però la decisió d'escollir la ciutat i les seves problemàtiques com a concepte central del CCCB és una decisió molt meditada. Així queda reflectit en el previ a la inauguració²⁰, on s'especifica quines raons fan que l'estudi de l'Institut d'Humanitats aconselli aquesta temàtica. L'informe dona quatre motivacions: teòrica, política, cívica i propagandística.

Teòrica: Es veu la necessitat d'organitzar un treball interdisciplinari i sistemàtic sobre el present, el passat i el futur de la ciutat en general perquè aquesta es pugui continuar transformant. Aquest treball interdisciplinari consistiria a crear un llenguatge nou fruit del tractament de la idea de ciutat des de diverses disciplines.

Política: Es considera que cal defensar la modernitat i que una manera de fer-ho és defensar els valors de la cultura urbana i plantejant a les institucions la funció articuladora de la ciutat. En el cas de Barcelona, aquesta ciutat configura un sistema de ciutats de Catalunya, és la segona capital d'Espanya i és un referent tant per al sud d'Europa com per a la zona mediterrània. De fet, la ciutat s'ha convertit en l'articulació política d'Europa. En opinió de Ramoneda, la tria de la temàtica urbana va fer que en un primer moment la Generalitat de Catalunya tingués certs recels sobre el projecte perquè considerava que el que realment s'havia de valorar i defensar era la idea de nació com a element articulador. Tot i això, després s'han establert llaços de col·laboració.

Cívica: Es creu que per aconseguir més democratització de la vida ciutadana cal que els ciutadans compreguin el fenomen urbà a través de la investigació i la participació per tal que es consolidi una actitud cívica envers la ciutat.

Propagandística: Es veu la necessitat que Barcelona s'erigeixi en la capital de les ciutats, que adquireixi el lideratge del nou rol que desenvolupen les ciutats en els seus entorns territorials i administratius. En l'entrevista que vam realitzar al director del CCCB, desenvolupa més aquesta justificació. Raona que Barcelona és una ciutat molt implicada en la qüestió urbana perquè, com que tot i ser una capital no té un estat propi, ha anat desenvolupant una consciència cívica pròpia que li ha permès "pensar, construir i fer ciutat" i convertir-se en urbanitat pura. Com valora Pierluigi Nicolini en un informe previ a la constitució del Centre de la Casa de la Caritat, "Barcelona té una particular disposició a veure en la ciutat, més que en l'Estat, l'àmbit de referència més autèntic; aquesta característica fa de Barcelona un lloc privilegiat per crear una

---

²⁰ **RAMONEDA, Josep.** *Memòria-Programa. La ciutat de les ciutats.* Barcelona: 1993 [document sense editar]

aproximació moderna al tema de la producció econòmica i cultural en relació amb els diversos àmbits metropolitans”²¹.

Per últim, en l’entrevista de l’annex²² Josep Ramoneda també creu que havia arribat el moment de fer centres culturals sobre les ciutats. L’època dels museus de ciències i de museus d’art contemporani ja havia passat, perquè la majoria de ciutats tenien instal·lacions d’aquest tipus.

D’altra banda, el reconeixement a escala internacional de l’urbanisme i l’arquitectura barcelonins, juntament amb la idea de la ciutat com a paradigma cultural també són raons que justifiquen la temàtica d’aquesta institució. El concepte de ciutat, malgrat la rigidesa aparent, és en el fons un gran ventall de disciplines i àmbits de creació. Permet reflexionar sobre el caràcter interdisciplinari de l’urbanisme a través d’aspectes psicològics, econòmics o geogràfics i analitzar les característiques urbanes de moltes formes de cultura —la música, la literatura, el cinema, les arts escèniques, etc.

Per tant, el projecte del CCCB és singular i arriscat, innovador, especialitzat però alhora molt flexible; és un projecte que no només interessa els urbanistes, sinó que està obert a tothom i que té la voluntat de ser una de les institucions que reforci la capitalitat cultural de Barcelona. Tot i el risc, l’avantatge principal de crear un centre d’aquestes característiques és que no hi pot haver comparació amb cap model previ: hi ha la màxima llibertat. No obstant això, en els primers moments es va fer inevitable la comparació amb el Centre George Pompidou de París, però d’aquesta qüestió en parlarem més endavant.

En resum, el concepte de ciutat és entès al CCCB com una categoria universal, que no només es refereix a un lloc físic sinó que també és una manera d’entendre tots els aspectes que defineixen la nostra època, perquè és el resultat de la civilització contemporània i cal fer-ne una revisió crítica que ens ajudi a comprendre millor la realitat actual. Com deia Pep Subirós, “La Casa de la Caritat recuperarà el seu antic caràcter de ciutat dins la ciutat. Però aquesta vegada no serà una miniciutat tancada en ella mateixa, sinó un espai de trobada, manifestació i difusió d’idees”.²³

Els referents

Ja hem comentat que el projecte del CCCB era únic perquè era la primera institució dedicada íntegrament a l’estudi i a la divulgació del fenomen urbà i tot el que aquesta concepció representa.

---

²¹ Citat a **RAMONEDA, Josep**. *Memòria-Programa. La ciutat de les ciutats*. Barcelona: 1993, pàg. 6 [document sense editar]

²² Entrevista a Josep Ramoneda en l’annex 1, pàg. 75

²³ **SUBIRÓS, Pep**. “Una ciutat per a la creació”, a *El País* (30 de març de 1989): pàg. 6-7, quadern.

Malgrat aquest ingredient innovador, la majoria de mitjans de comunicació, recollint les paraules de Pasqual Maragall en el discurs inaugural, va qualificar el Centre de Cultura Contemporània de Barcelona com el Beaubourg de Barcelona. Es referien al Centre Georges Pompidou, ubicat al barri de Beaubourg de París.

Malgrat aquesta impressió generalitzada, Ramoneda es va afanyar a puntualitzar aquesta comparació. Com recull l'entrevista de l'annex²⁴, “[...] quan l'alcalde de Barcelona, Maragall, va fer aquesta referència, vaig contestar i vaig fer immediatament una sèrie de precisions que em sembla que s'han de fer sempre. És a dir, podem dir que és el Pompidou sempre i quan tinguem en compte que el Pompidou té una col·lecció de dues-centes mil obres d'art i nosaltres no en tenim cap, no tenim col·lecció; que el Pompidou té 60.000 metres quadrats i que nosaltres, tirant a l'alça, tenint en compte els espais que hi ha al voltant, nosaltres en tenim 12.000; que el Pompidou té un pressupost divuit vegades superior al nostre²⁵; que el Pompidou té 1.300 treballadors i nosaltres en tenim setanta i pico; en fi, etcètera. Si després de dir tot això continuem pensant que el CCCB és el Pompidou barceloní, d'acord, però que quedi clar tot això”.

Tanmateix, sí que hi ha certs punts de contacte entre les dues institucions. Tot i que el Centre Pompidou es va crear quasi trenta anys abans que el CCCB, l'any 1977, comparteixen la vocació pluridisciplinària i internacional i l'interès per la cultura contemporània, a més d'haver-se situat en zones empobrides de la ciutat per revitalitzar-les. L'objectiu del centre de París era crear un edifici públic on la creació cultural moderna i contemporània es mostrés en totes les formes possibles. Ara bé, cal recordar que a diferència del CCCB, el Centre George Pompidou és un projecte d'Estat.

El que és innegable és que des del primer moment hi ha hagut una bona relació amb la institució francesa. Des que *Le Monde* va seleccionar el projecte del CCCB com un dels sis grans projectes culturals del món l'any 1991, un *curator* del George Pompidou que estava preparant una exposició sobre art, arquitectura i ciutat es va interessar pel centre de Barcelona abans que realment existís. A partir d'aquest moment, la institució francesa va assumir una posició de protecció que va sorprendre el mateix Ramoneda; aquesta situació va facilitar que el CCCB tingués contactes amb el MOMA (Museum of Modern Art de Nova York), amb la Hayward Gallery de Londres, l'Historische Museum de Berlín o el Centre Canadenc d'Arquitectura de Montreal i es portessin a

---

²⁴ Entrevista a Josep Ramoneda, en l'annex 1, pàg. 77

²⁵ Si en parlar del pressupost d'aquest any hem dit que era de 9.045.576 € segons els càlculs de Ramoneda això significa que el del Centre Georges Pompidou és de més de 162 milions d'euros.

terme projectes de col·laboració com ara les exposicions *Ciutats: del globus al satèl·lit* o *Visions urbanes*²⁶.

Però el CCCB no pretén ser una còpia de res, sinó més aviat un referent, un model perquè neixin altres organismes amb objectius semblants, amb els quals pugui establir relacions de col·laboració i intercanvi. En aquest sentit, han sorgit diversos centres que també tenen la ciutat com a eix central, però que se la miren des d'un punt de vista exclusivament arquitectònic. L'únic projecte que Ramoneda reconeix que s'acosta més al concepte de *La ciutat de les ciutats* és el de l'Institut Francès d'Arquitectura (IFA), que l'any 2004 té previst inaugurar *La cité de l'architecture et du patrimoine*²⁷.

Aquest projecte francès ha recollit en els seus textos fundacionals el Centre de Cultura Contemporània de Barcelona com una institució de referència. Pretén crear un equipament cultural nou i polivalent destinat a un gran públic que estigui interessat en l'arquitectura, el patrimoni i l'espai urbà. Amb vocació cívica, vol esdevenir un lloc de recerca, d'estudi, de difusió i d'intercanvi de les reflexions contemporànies al voltant de la història de l'arquitectura. Per fer-ho, reunirà altres institucions ja existents a França (Musée des Monuments Français, Institut Francès d'Arquitectura, Centre des Hautes Études de Chaillot i el Centre d'Archives du XXe Siècle) en un únic recinte. Amb totes aquestes institucions vol construir un museu d'arquitectura, una galeria d'art contemporani, una biblioteca especialitzada en l'àmbit de la ciutat i un espai per a exposicions temporals.

En qualsevol cas, el model del CCCB no és fàcilment exportable, perquè és un centre que genera molta producció cultural i això implica molts recursos. De fet, com ens va comentar la Berta Sureda, qui s'interessa per la filosofia del centre són responsables d'altres institucions que generalment només es dediquen a programar activitats culturals.

Projecció internacional

El que hem exposat fins ara ja ha denotat la vocació internacional que vol assumir el Centre. El fet de ser una institució amb unes característiques úniques, amb la idea de ciutat com a eix motor del projecte —considerant-la com un concepte universal i articulador del món contemporani— i amb la voluntat de contribuir a fer que Barcelona sigui la metròpoli líder de la nova funció que han adquirit les ciutats, són fets que evidencien les ganes de projectar-se a escala internacional. Amb

---

²⁶ *Ciutats: del globus al satèl·lit* es va dur a terme del 26 de febrer de 1994 al 8 de maig del mateix any i *Visions urbanes* es va iniciar el 21 de juny i va finalitzar el 9 d'octubre de 1994.

²⁷ Vegeu el lloc web de l'IFA: <http://www.archi.fr/IFA/>

els vuit anys de funcionament es pot dir que aquest objectiu s'ha aconseguit si jutgem les relacions que ha establert amb diverses institucions, especialment europees.

En canvi, malgrat aquest procés d'internacionalització, la difusió del projecte del CCCB a escala nacional ha estat molt diferent. Com afirma el director actual en una entrevista, "l'assignatura pendent és Espanya: el CCCB és menys conegut a Madrid que a París".²⁸ Quan en l'entrevista que li vam plantejar aquesta situació, ens va contestar que aquesta circumstància s'està resolent lentament, però de manera molt costosa. Addueix dues raons fonamentals: en primer lloc, que les relacions culturals entre Madrid i Catalunya no han estat mai fluïdes; i en segon lloc, que manca a Madrid un interlocutor, un centre equivalent, disposat a convertir-se en una mena de soci del CCCB. Malgrat algunes col·laboracions amb el Reina Sofia i el Círculo de Bellas Artes, no hi ha una "institució germana", i això ho veu com un dèficit cultural²⁹. Per resoldre aquesta situació tal vegada seria bo que el CCCB endegués projectes itinerants per la resta de l'Estat de manera que es mostrés quina és la tasca que du a terme. Potser d'aquesta manera més "didàctica" es podrien millorar les relacions amb altres institucions estatals.

Una vegada situats en el mapa d'Europa, l'objectiu que es proposa la institució catalana en els pròxims anys és donar-se a conèixer a Amèrica, Amèrica Llatina, Àfrica i els països de l'Est, tasca que requerirà moltes energies.

1.3. L'EVOLUCIÓ DEL CCCB: PASSAT, PRESENT I FUTUR

Repasant les memòries i els programes anuals d'activitats que recullen els esdeveniments que han passat pel CCCB des del 1994 fins al 2002, es pot comprovar l'evolució de la institució. Ens hem adonat que el volum d'activitats i de propostes ha anat augmentant cada any i que moltes de les propostes inicials s'han consolidat i s'han arribat a erigir en tot un "clàssic" del CCCB. En aquest apartat intentarem fer un resum del que han estat aquests vuit anys d'existència i de quins són els objectius que es marca per al futur.

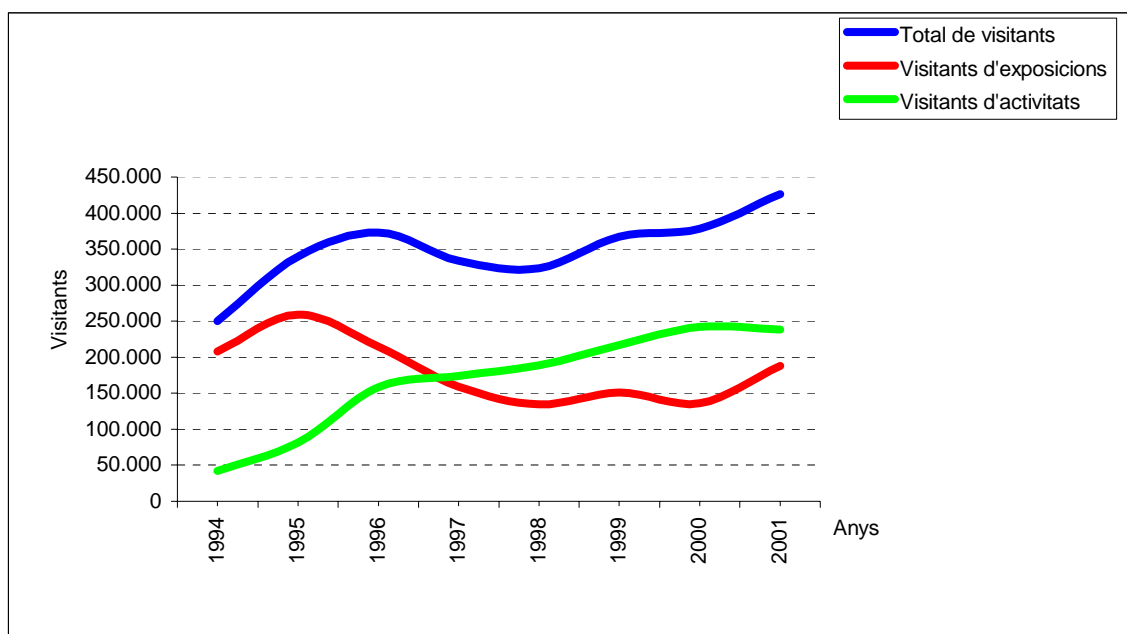
Per començar, presentem una taula i la seva representació gràfica a partir de les dades facilitades pel mateix Centre de Cultura Contemporània de Barcelona. Mostren l'evolució del públic des de l'any inaugural fins l'any 2001, i com es reparteixen els visitants entre activitats i exposicions.

---

²⁸ **CAPDEVILA, Carles; FINA, Xavier.** "És feina del gestor cultural fer-se respectar pels polítics", a *Karis* (1997, febrer): pàg. 3-5

²⁹ Vegeu la resposta de Josep Ramoneda sobre aquesta qüestió en l'annex 1, pàg. 78

Any	Visites total	Visites exposicions	% visitants exposicions	Visites activitats	% visitants activitats	Dies oberts	Visites / dia
1994	250.394	208.260	83,17	42.134	16,82	----	----
1995	339.936	258.798	76,13	81.138	23,86	----	----
1996	373.208	214.851	57,56	158.357	42,43	----	----
1997	333.449	159.373	47,79	174.076	52,20	336	992
1998	323.523	135.036	41,73	188.487	58,26	347	932
1999	367.380	150.876	41,06	216.504	58,93	340	1.081
2000	378.145	136.289	36,04	241.856	63,95	341	1.109
2001	426.617	188.116	44,09	238.501	55,90	343	1.244

El passat

Tot i que la data oficial d'inauguració del CCCB fou l'any 1994, tres anys abans ja s'havia començat a fer alguna activitat. El 1991 va acollir el *I Màster d'Urbanisme de les Ciutats*, dirigit per l'arquitecte Manuel de Solà Morales; es va realitzar la *Conferència Internacional d'Arquitectes Anyway* i es va presentar el projecte de l'*Atlas Històric de les Ciutats Europees*. Si ens centrem únicament en aquest primer any preinaugural, podríem dir que el CCCB era un centre destinat a l'arquitectura i l'urbanisme. Aquesta tendència es va reafirmar amb les activitats programades per al 1992 i el 1993. L'any 1992 es va realitzar la segona edició del *Màster d'Urbanisme* i es va iniciar la tasca de documentació del que seria la primera exposició del centre: *Ciutats: del globus al satèl·lit*. El 1993 es va fer el *III Màster d'Urbanisme* i la segona *Conferència Internacional*

d'Arquitectes Anyway, juntament amb un màster sobre l'experiència contemporània de les grans ciutats en les arts i la cultura (el *Màster Metròpolis*, que encara es fa actualment). En aquest any, però, el centre també va acollir un debat sobre Noucentisme i ciutat, que més tard es transformaria en una exposició amb la col·laboració de la Generalitat de Catalunya.

D'aquesta manera, el CCCB va començar la seva activitat. A partir de la inauguració es van fixar diversos objectius per als quatre primers anys. El primer any es va concentra a fer un treball de recerca que presentés les pretensions del centre i aconseguís plantejar les qüestions clau de la problemàtica urbana a través del debat i la formació. Això es va concretar especialment en la política d'exposicions, que va realitzar quatre mostres sobre el tema: *Ciutats: del globus al satèl·lit*, *Visions urbanes*, *Barcelona a vol d'artista* i *Ciutats il·lustrades*. Aquestes exposicions tractaven la ciutat tant des del punt de vista físic, com imaginari o creatiu, de manera que es donava a entendre l'àmplia possibilitat de reflexió que oferia l'urbs.

En realitat, l'exposició *Ciutats: del globus al satèl·lit* va ser la carta de presentació de la institució, ja que reunia un enfocament innovador, l'ús de les noves tecnologies, un plantejament didàctic i una perspectiva universal del concepte de ciutat. L'objectiu en aquest primer any era difondre entre un públic ampli les reflexions més modernes sobre la urbanitat des d'un punt de vista multidisciplinari. Per això no s'han d'oblidar les activitats paral·leles que es van començar a dur a terme: els itineraris urbans, les projeccions cinematogràfiques (que recuperaven la preocupació per les arts audiovisuals), els cursos de l'Institut d'Humanitats (d'art, filosofia, història, etc.) o les conferències i debats sobre arquitectura i urbanisme.

El segon any fou el de la consolidació; es va dedicar a concretar la idea de ciutat en Barcelona i la seva capacitat creativa a través d'exposicions com *Noucentisme i ciutat* i *Retrat de Barcelona*, exposició que proposava reflexionar sobre la història de la ciutat, la manera de veure-la en èpoques diverses i la creació de la imatge de ciutat. La mostra del Noucentisme recollia la ideologia, la societat, la cultura i la producció artística de Catalunya a principis del segle XX, una època determinant per a la realitat contemporània. En aquest any, a més, també es dugué a terme el *Sónar*, festival de música avançada, que va significar una inflexió en la vida del CCCB; juntament amb l'*Atlas Històric de les Ciutats Europees*, es va convertir en una de les expressions més clares de les intencions fundacionals. Només cal recordar que atrau públics d'arreu del món. A més, s'ha de tenir en compte que significa que el CCCB assumeix una proposta que fa una entitat aliena aleshores a la institució.

Aquest segon any també va fer evident la relació de la ciutat i la urbanitat amb diversos gèneres artístics, com ara la literatura i el cinema. En el primer cas, la mostra fou *El Dublín de Joyce*, que

no només era una exposició important per la relació que establia entre l'obra, l'autor i l'entorn que l'envoltava, sinó que també va ser una exploració del llenguatge expositiu i l'inici del cicle *Les ciutats i els seus escriptors*³⁰, que actualment ja ha mostrat *Les Lisboes de Pessoa*, *El Nova York de John Dos Passos*, *La Praga de Kafka* i *Cosmòpolis*, dedicada a l'argentí Borges.

En el segon cas, es va celebrar el centenari del cinema amb una exposició que tingué una gran acollida per part del públic, fet que va ajudar a difondre la proposta del CCCB. L'exposició *El segle del cinema* mostra igualment l'interès del centre per la creació audiovisual.

El tercer any, 1996, fou l'any de la diversificació, ja que a banda de l'arquitectura, l'urbanisme i la investigació es van dedicar moltes activitats a l'art, la música i la dansa. Aquesta diversitat de disciplines es produí perquè el CCCB ja s'havia convertit en un pol d'atracció de la gran quantitat de propostes creatives que molts grups feien a Barcelona. D'aquesta manera, la institució cultural es va acostar a una de les seves raons de ser: convertir-se en un lloc d'activitat cultural gràcies a la participació i a l'aportació de la ciutat en què s'inscriu. L'èxit demostra que Barcelona és el bressol de moltes iniciatives culturals interessants i de qualitat, que tenen un espai d'expressió al CCCB. El suport del centre es materialitza amb la signatura de diversos convenis de col·laboració amb aquestes entitats de creació.

En l'àmbit d'exposicions, cal destacar *Art i poder. L'Europa dels dictadors (1930-1945)* en col·laboració amb la Hayward Gallery i el Deutsches Historisches Museum, i *La temptació d'Amèrica. Ciuat i arquitectura a Europa 1893-1960*, feta en col·laboració amb el Centre Canadien d'Architecture. Aquestes coproduccions consoliden la bona acollida internacional de la proposta del centre de Barcelona i constaten la visió polièdrica que conforma el fenomen urbà —fet que alhora permet universalitzar la idea de ciutat i aprofitar les mostres per exportar-les a altres països. En aquest àmbit també és important destacar la mostra *La ciutat de la diferència*, que feia un tractament sociològic de la ciutat, ja que analitzava la marginació o la discriminació que es produeix en l'escenari urbà davant de formes diferents de pensar i presentava la qüestió com un fenomen positiu perquè crea pluralitat en els punts de vista.

L'any 1996 el CCCB és el centre més utilitzat pels ciutadans de Barcelona i la seva àrea metropolitana; segons les dades de visitants de la taula anterior, va tenir més de 370.000 usuaris. Aquesta bona marxa anima el centre a iniciar dues noves línies de recerca —els espais públics i la ciutat sostenible— i a continuar programant activitats paral·leles, que cada vegada adquireixen més rellevància i que atrauen un bon nombre de públic (*Sónar*, *Festival de Flamenc*, *Mostra de Vídeo Independent*, espectacles de Danat Dansa, concerts de Barcelona 216, etc.) Aquestes activitats

---

³⁰ Aquest cicle té previst fer les mostres següents: *Tànger de Paul Bowles*, *Londres de Conan Doyle*, *Moscou de Bulgàkov*, *Viena de Karl Kraus* i *Baltimore de Kraus*.

paral·leles tenen una gran importància en el gruix de programació del CCCB. Precisament aquest és l'aspecte més destacat de la valoració de Manuel Royes (president de la Diputació de Barcelona) en el balanç dels quatre primers anys de funcionament: “El CCCB no s’ha limitat a les exposicions sobre cinema, art o urbanisme [...] sinó que ha integrat col·lectius creatius de tota mena, que han aprofitat els espais del centre per desenvolupar les seves iniciatives. Aquest és un dels trets que el configuren com un centre inèdit dins el panorama cultural català i que l’han convertit en punt de referència dins qualsevol ruta per Barcelona.”³¹

D'altra banda, a partir d'aquest any el CCCB va crear beques de col·laboració adreçades a alumnes de l'últim curs de segon cicle d'estudis superiors i a llicenciats per afavorir el contacte amb el món professional (és el cas del conveni que ha establert amb la UOC i que m'ha permès realitzar-hi les pràctiques). Aquestes beques de col·laboració es desenvolupen al Servei d'Exposicions i al Servei d'Activitats Culturals i Comunicació. El contacte entre les institucions educadores i el Centre també ha suposat convenis amb instituts de formació professional com ara l'Escola de Disseny Elisava —els alumnes de la qual van col·laborar en la producció d'exposicions— i l'Escola Superior de Cinema i Audiovisuals de Catalunya —que va col·laborar amb el CCCB produint audiovisuals per a algunes exposicions.

El quart any de funcionament del CCCB (1997) va servir per continuar la línia que ja s'havia iniciat donant de nou importància a la multidisciplinarietat i a les activitats que no eren exposicions. Així aquesta institució continuava essent un aparador de la cultura urbana. I és que s'aprecia un creixement clar dels participants en aquestes iniciatives: l'any 1997 les activitats atrauen més de la meitat de visitants totals del centre.

Seria molt llarg llistar totes les activitats que es van dur a terme, però n'assenyalarem només les més destacades: *Sónar*, *Festival Internacional de Música Avançada i Art Multimèdia*, *Festival Flamenc de Ciutat Vella*, *Festival Internacional de Cinema Independent* i *Drap-Art*. Cal tenir en compte que aquestes activitats sorgeixen a partir de la proposta de col·lectius externs al CCCB, el que succeeix és que aquesta institució els facilita la plataforma i els recursos per dur-les a terme. Així, el *Sónar* està organitzat per Advanced Music; el *Festival de Flamenc*, pel Taller de Músics; el *Festival Internacional de Cinema Independent*, pel col·lectiu La Fàbrica; i el *Drap-Art* pel col·lectiu que també du aquest nom.

A aquesta enumeració caldria afegir-hi els concerts de diverses formacions i estils, els itineraris urbans, els cicles de debat i conferències i els cursos de la Universitat Internacional Menéndez i Pelayo i de l'Institut d'Humanitats.

---

³¹ **CENTRE DE CULTURA CONTEMPORÀNIA.** *Memòria 1997.* Barcelona: Centre de Cultura Contemporània de Barcelona, 1997.

Pel que fa a les exposicions —a les quals es continua donant molta importància— cal destacar *Les cases de l'ànima (15000 aC-300 dC)*, que reflexionava sobre l'arquitectura dels avantpassats; *Les Lisboaes de Pessoa*, mostra que es va exportar a Portugal i a Alemanya i que tractava la capital portuguesa com a condicionant de l'obra de Pessoa; i *Barcelona-Madrid. Sintonies i distàncies 1898-1998*, una exposició coproduïda amb la Comunitat de Madrid que analitzava la relació entre les dues capitals i buscava semblances i diferències en la seva evolució cultural.

Per al Centre de Cultura Contemporània el 1997 és el final d'una primera etapa, almenys així ho mostra la memòria corresponent a aquell any, ja que inclou les valoracions sobre aquesta etapa de diverses personalitats vinculades al món cultural. Tant aquestes opinions externes com les dels membres del propi CCCB consideren que s'han assolit els objectius marcats i que la institució s'ha consolidat en el panorama català i europeu. De tota manera, també és cert que el projecte ha patit un certa adaptació a la realitat cultural que l'envoltava. S'ha vist que era molt més necessari del que es preveia que es convertís en un *think tank*³² que donés suport i acollís iniciatives proposades des de col·lectius externs a la institució.

L'any següent, el 1998, va tenir unes característiques molt similars a l'anterior i es van repetir iniciatives que ja s'han convertit en una cita obligada per al CCCB: la *Mostra de Vídeo Independent*, el *Festival Internacional de Cinema Alternatiu de Barcelona*, el *Festival de Flamenc de Ciutat Vella*, etc.

Pel que fa a les exposicions, són importants *Escenes del Raval*, un reflex de la diversitat d'aquest barri; *Ciutat i còmic*, una anàlisi de com es reflecteix la ciutat en les tires còmiques; *La ciutat sostenible*, mostra sorgida de la línia d'investigació iniciada l'any 1996; o *Fars del segle XX*. Aquesta última exposició consisteix a mostrar la important aportació de diferents figures internacionals de disciplines diverses en la transformació de la societat durant el segle XX. La particularitat és que eren petites mostres monogràfiques d'un mes aproximadament de durada sobre personatges com ara Freud, Nietzsche, Edison, Virginia Woolf, Orson Welles o Marx. Aquesta mostra es va allargar fins el 2001 i va crear el *I Concurs de Creació Multimèdia*, que premiava una creació multimèdia centrada en algun dels personatges d'aquest cicle.

---

³² Entenem per *think tank* una entitat —generalment sense ànim de lucre i sorgida de la societat civil— que concentra un grup d'experts en un tema determinat els quals conformen una espècie de fòrum d'intercanvi d'idees (un centre d'intel·ligència compartida) per poder obtenir un coneixement útil i fiable.

Tot i això, les dades³³ indiquen que l'exposició amb més èxit de públic va ser *El somriure del monstre*, amb 28.543 visitants. Aquesta exposició feia un viatge pel món d'allò que és sinistre i per com es manifesta en diversos espais quotidians.

La programació de 1999 va acollir el cicle Interacció 98, dedicat a la cultura i el poder local. Aquesta trobada dels professionals de la gestió cultural està organitzada cada dos anys per la Diputació de Barcelona i és una de les plataformes més actives d'aquesta disciplina.

Durant l'any 1999 també es va dedicar una exposició a Franz Kafka, amb la mostra *La ciutat de K. Franz Kafka i Praga*, que s'emmarca en el cicle *La ciutat i els seus escriptors*. Va ser tenir un gran nombre de visitants, més de 25.000, i es va exhibir a Praga. Paral·lelament es van realitzar activitats relacionades, com ara una sèrie de conferències sobre l'escriptor organitzades per l'Institut d'Humanitats i, fins i tot, un viatge a la seva ciutat.

La temàtica de la ciutat també es va reflectir en l'exposició *La reconquesta d'Europa. L'espai públic urbà (1980-1999)*. Feia un recorregut per la recuperació d'espais comunitaris dins la ciutat, espais que serveixen de punt de trobada per als seus ciutadans, a través de filmacions i fotografies.

L'atenció del centre en el món audiovisual, a banda de la importància d'aquest material en qualsevol de les propostes expositives que programa, es va convertir en exposició a *Món TV*, una anàlisi sobre la programació, la influència en la societat de la televisió, el món televisiu, etc. Aquesta va ser l'exposició amb més visitants de tot l'any, ja que segons les dades³⁴ en va rebre 47.214 (dada que, traduïda percentualment, representa un 31 % del total de visitants a les exposicions).

Si la temporada anterior el CCCB havia iniciat la sèrie *Fars del segle XX* a mode de repàs d'alguns dels grans personatges d'aquest segle, el 1999 va oferir una altra proposta per reflexionar sobre el segle que es deixava enrere i el futur segle XXI: va ser l'espectacle humorístic de La Cubana anomenat *Equipatge per al 2000*.

En repassar aquest any tampoc no ens podem oblidar dels diversos festivals i activitats diverses que es van presentar al CCCB. L'acollida d'espectacles de dansa durant el *Grec*, el *Festival de Músiques Contemporànies*, la *Mostra Europea de Curtmetratges a l'Aire Lliure* (MECAL) o sessions de cinema dins dels actes de la Mercè en són només una mostra.

---

³³ **CENTRE DE CULTURA CONTEMPORÀNIA.** CCCB 98-99. *Memòria d'activitats*. Barcelona: Centre de Cultura Contemporània de Barcelona, 1999: pàg. 98

³⁴ **CENTRE DE CULTURA CONTEMPORÀNIA.** CCCB 98-99. *Memòria d'activitats*. Barcelona: Centre de Cultura Contemporània de Barcelona, 1999: pàg. 99

El present

Per parlar del moment present del Centre de Cultura Contemporània de Barcelona hem decidit delimitar aquest espai des de l'any 2000 fins a l'actualitat, perquè era una manera de distingir el període inicial (els anys noranta) del període iniciat amb el segle XXI. Podem dir que en el moment present, la institució segueix la línia dels primers anys, però demostra clarament l'aposta per l'audiovisual. A banda de les presència que sempre ha tingut en les exposicions, durant l'any 2000 van coincidir cinc exemples de propostes audiovisuals, algunes de les quals no era la primera vegada que es duïen a terme al centre. Són la *Mostra de Cinema i Vídeo Indígena d'Amèrica* (organitzada per So de Pau), la *Mostra de Vídeo Independent* (organitzada pel col·lectiu OVNI), la *Mostra de Curtmetratges a l'Aire Lliure* (organitzada per LOOP), el *Festival de Cinema Independent de Barcelona* (organitzat per La Fàbrica) i el *Retrat de Fès* (un projecte de creació amb vídeo que consisteix en l'experiència d'intercanvi entre joves creadors europeus i marroquins que captin la vida quotidiana de Fès per poder passar la projecció en l'exposició pensada per al 2002).

Pel que fa a l'àmbit de les exposicions, destaquem *La fundació de la ciutat. Mesopotàmia, Grècia i Roma*, que tractava la idea de ciutat com a element ordenador de la societat i estructura que afavoreix el naixement de grans civilitzacions. Lligada a la temàtica de la ciutat, també es va presentar *Arquitectura sense ombra*, una mostra que relacionava art i arquitectura a través d'una exposició fotogràfica. Per últim, també anomenarem l'exposició *Les cultures del treball*, concebuda pel propi Ramoneda com una anàlisi dels últims dos segles de treball, ja que es partia de la idea que el treball és un element que organitza la societat i li dóna característiques identificatives. Aquesta exposició es va veure també a la Cité des Sciences et de l'Industrie.

Totes aquestes activitats van generar iniciatives paral·leles en forma de cursos, debats, conferències, taules rodones o instal·lacions. Assenyalem el col·loqui internacional *La fundació de la ciutat en el món antic*, relacionat amb l'exposició de la mateixa temàtica; el *Debat de Barcelona*, edició dedicada al paper de la dona en la ciutat; i *Mycyty*, una instal·lació que mostrava webs de ciutats.

D'altra banda, durant l'any 2000 es va atorgar el *I Premi Europeu de l'Espai Urbà*, una iniciativa del CCCB i l'IFA (Institut Français d'Architecture), que reconeix la millor intervenció per a la recuperació de l'espai públic en una ciutat europea.

La programació de l'any 2001 continua la tònica que fins ara ha caracteritzat el CCCB: la mescla de quatre o cinc exposicions anuals (generalment de producció pròpia) amb una gran quantitat

d'activitats diverses, que van des de festivals de cinema o música fins a concursos, com el *Concurs Internacional de Flyers Online* organitzat pel Flyer Center Barcelona.

Aquest any, però, s'hi introdueix un festival nou: *Docúpolis*, el *Festival Internacional Documental de Barcelona*, presentat pel col·lectiu Tercer Ojo. Igualment, es consolida *PROPOST*, el *Festival Internacional de Poesies + Polipoesies* que es va iniciar l'any anterior.

En relació a les exposicions, s'ha de destacar *Art i temps*, produïda pel Centre Georges Pompidou —amb la col·laboració del CCCB— i concebuda com una reflexió sobre la percepció del temps segons el ritme de vida. Segons Josep Ramoneda, és un exemple més del model d'exposicions interdisciplinàries que va començar a fer la institució francesa, model que ha servit d'inspiració per a exposicions del CCCB. Pel que fa a exposicions, també cal anomenar *Rèquiem per l'escala*, una mirada cap a aquest element arquitectònic i la seva relació amb la pintura, el cinema, la fotografia, etc.

Però l'exposició amb més èxit de públic va ser *Canaletto: una Venècia imaginària*, que segons dades de l'ICUB³⁵ va rebre més de 70.000 visitants. Presentava l'obra de Canaletto i es relacionava la realitat de Venècia i la ciutat que havia pintat o imaginat l'artista italià.

Per últim, l'exposició *Àfrica avui: l'artista i la ciutat*, que reflexionava sobre la urbanització d'aquest continent i la influència en l'art contemporani africà, és un senyal que el CCCB pretén arribar a horitzons més llunyans, com Àfrica. Aquesta mostra formava part de la *Triennial d'Art de Barcelona*, impulsada també pel MACBA i per l'ICUB.

Finalment, el CCCB va continuar acollint espectacles del *Grec*, el *Festival d'Art Sonor*, el *Festival de Música Avançada i Art Multimèdia* o el *Festival de Flamenc de Ciutat Vella*, entre altres cites habituals.

L'any 2002 també demostra l'interès pel món audiovisual i ara ja són set els certàmens sobre aquest camp. A la llista del esmentats en l'any 2000, hi afegim *X-Cèntric*, que difon material audiovisual experimental i d'avantguarda, i la *Mostra de Cinema Asiàtic de Barcelona*.

L'audiovisual, però, també adquireix importància en les exposicions. *Fes, ciutat interior* o *No oblidaràs Sarajevo* basen gran part del seu contingut en projeccions. A més d'aquestes exposicions, el CCCB ha presentat aquest any *Tiran(i)a*, que explica l'experiència de la capital albanesa sota règim dictatorial a través de la metàfora de les arts plàstiques, el cinema o l'arquitectura. El fet que

---

³⁵ Vegeu les dades que s'ofereixen en la web de l'Institut de Cultura de Barcelona (<http://www.bcn.es/cultura>).

totes tres mostres coincidissin en el temps ens va fer pensar inicialment que el CCCB havia començat a centrar-se en la problemàtica de les ciutats mediterrànies i ens ho vam plantejar com a hipòtesi de partida del nostre treball. Quan ho vam comentar a la Berta Sureda, ens va aclarir que havia estat només una coincidència i que l'enfocament temàtic no havia canviat, la reflexió al voltant de la categoria universal de ciutat continuava com a eix principal.

En centre també ha inaugurat dues exposicions molt destacades. En primer lloc, *Univers Gaudí*, amb la qual s'ha unit als actes de celebració pel centenari del naixement de l'arquitecte. Mostra unes quatre-centes obres originals d'artistes que van influir en el treball de l'arquitecte modernista, com també reproduccions de guix d'alguns dels seus projectes. Aquesta exposició ha atret més públic turístic al centre, fet que possiblement farà variar les proporcions de visitants nacionals i estrangers a finals d'any. Per completar la mostra, s'ha realitzat el cicle de conferències *Temps Gaudí. Arquitectes, ciutat i pensament*.

Per últim, a la tardor del 2002 s'ha presentat una altra exposició del cicle *La ciutat i els seus escriptors*, que es fan cada dos anys. En aquest cas ha estat *Cosmòpolis. Borges i Buenos Aires*, una exposició que analitza l'univers particular d'aquest autor i el relaciona amb la capital argentina. També s'ha presentat un festival que s'anomena de manera semblant (transcrivint el mateix terme grec originari) a aquesta exposició. Es tracta de *Kosmopolis, la Festa Internacional de la Literatura*. És la primera vegada que s'organitza i es pretén que sigui bianual, de manera que l'any 2004 la segona edició s'inclogui en els actes del Fòrum 2004. La idea consisteix a reunir diversos participants en el fenomen literari (escriptors, editors, lectors, traductors, etc.) perquè durant cinc dies es visqui la literatura des de diferents vessants expressives.

Les novetats de la programació d'aquest any han estat les *I Jornades Internacionals d'Arts Urbanes al Carrer*, un esdeveniment que vol donar a conèixer les arts que es desenvolupen en espais públics i posar en contacte artistes i especialistes; *Mover 2002 Primera Mostra Internacional de Dansa*, (organitzat pel col·lectiu La Porta), que vol ser una plataforma per mostrar creacions de dansa contemporània i establir intercanvi d'experiències; i *Open Radio*, la primera trobada internacional oberta a la creativitat i als nous formats radiofònics.

D'altra banda, s'han repetit activitats com el *Zeppelin. Festival d'Art Sonor*, el *Sónar*, el *Festival de Flamenc de Ciutat Vella*, el *Festival Internacional de Poesies i Polipoesies*, *Art Futura* o el *Debat Barcelona* (aquest any dedicat a Europa). El CCCB també ha acollit una nova edició d'*Interacció*, sobre les polítiques per a la interculturalitat, que organitza la Diputació de Barcelona.

El futur

Com hem pogut comprovar amb les explicacions anteriors, el CCCB s'ha consolidat clarament en el panorama cultural de Barcelona i la seva àrea metropolitana i té una projecció internacional destacada. Tot i això, aquesta institució es planteja reptes de futur que millorin la seva oferta i adaptin el projecte encara més a la realitat contemporània. En aquest apartat ens dedicarem a exposar quins objectius es planteja assolir d'ara endavant.

En primer lloc, centrem-nos en la projecció internacional. Després de donar-se a conèixer a Europa en l'etapa inicial, ara es planteja establir lligams amb Amèrica del Nord, Amèrica Llatina, Àfrica i els països de l'Europa de l'Est. Almenys així ens ho fa saber Josep Ramoneda en l'entrevista transcrita en l'annex. Aposta per aquesta línia perquè creu que “en la situació actual del món és molt important acostumar-nos a tractar els entorns culturals d'altres llocs del món amb el mateix nivell i amb la mateixa dignitat amb què tractem els entorns culturals de l'anomenat primer món, per a mi no hi ha d'haver cap diferència en el tracte, en la necessitat de conèixer un artista de Dakar i un artista de New York, i per tant, durant els dos o tres pròxims anys vull jugar molt fort aquesta carta”³⁶. Aquesta estratègia internacional, però, no descarta l'aprofundiment de les relacions amb institucions de la resta d'Espanya ni tampoc el treball conjunt amb altres institucions barcelonines i de l'àrea metropolitana, tant entitats públiques com empreses privades. En aquest sentit, es pretén doncs aconseguir també més patrocini del sector privat, un aspecte que no ha complert les expectatives que s'havien marcat en l'inici del projecte. De tota manera, s'han establert relacions de patrocini amb Freixenet, El Periódico, Ona Catalana, Com Ràdio o la Fundació Caixa de Catalunya, entre d'altres. En la majoria de casos el suport és puntual, per a un esdeveniment en concret. Tot i la recerca de suport privat, Ramoneda afirma que les institucions públiques també s'hi haurien d'abocar més econòmicament, ja que “hecho el esfuerzo de dotar a la ciudad de los equipamientos que no tenía, es una obligación institucional darles los medios necesarios para seguir adelante, con los niveles de calidad que esta ciudad debe augoexigirse”.³⁷

Relacionat amb la qüestió econòmica, el CCCB també es planteja rendibilitzar millor els seus productes, és a dir poder donar més itinerància a les exposicions i vendre més catàlegs de manera que se'n tregui un rendiment econòmic. És evident, però, que per poder fer itinerar les mostres cal crear-les tenint en compte aquest factor, ja que s'han de poder adaptar a dimensions més reduïdes. Hem de pensar que les sales d'exposició del CCCB (3.761 m² en total) tenen una superfície que no tenen tots els centres que potencialment podrien acollir una exposició pensada per al CCCB.

---

³⁶ Vegeu l'entrevista de l'annex 1, pàg. 80

³⁷ **RAMONEDA, Josep.** “Cultura y ciudad. La experiencia del ‘Centre de Cultura Contemporània’ de Barcelona”, a Ramos, Antonio, *Cambio social y gestión cultural*. Alacant: Universitat d'Alacant, 2001: pàg. 89-100.

Pel que fa a les infraestructures, hi ha dos projectes molt clars: rehabilitar l'Antic Teatre i crear el Centre de Documentació del Convent dels Àngels. La primera obra permetria disposar de millors instal·lacions, especialment per a concerts i projeccions, i la segona facilitaria la consulta pública dels documents generats gràcies a la investigació del centre per a les exposicions i els projectes de recerca. Es convertiria, doncs, en un punt de difusió de la recerca que es du a terme al Centre de Cultura Contemporània. Els resultats de les investigacions, però, també es podrien presentar en forma de revista especialitzada o en un espai propi a la web. I és que disposar d'una publicació, tant en suport digital com en suport paper, és un dels objectius que també es marca el CCCB per als anys vinents. Actualment, però, la pàgina web (<http://www.cccb.org>) presenta cada vegada més continguts i adquireix importància, sobretot pel que fa a la difusió de l'activitat del centre. Igualment, és possible subscriure's a la llista de distribució del centre a través de correu electrònic perquè setmanalment t'arribi un correu amb la programació que ofereix.

D'altra banda, el centre disposa d'una xarxa interna a través de la qual es comuniquen tots els membres de la institució. Tothom disposa d'una adreça de correu electrònic molt utilitzada que, no només serveix per comunicar-se amb algú extern al CCCB, sinó que també és una eina d'ús constant entre els treballadors per distribuir qualsevol dada important

En relació a la filosofia de la institució, el futur s'encamina cap a la continuació en la línia que ja es du a terme, tot i que es preveu un reforç de la política de grups col·laboradors, de la investigació i dels programes de formació i debat i el foment de la creació —sobretot experimentant amb disciplines innovadores i convocant concursos que presentin noves idees— com també la persistència en la modernització del llenguatge expositiu.

Com a mostra dels projectes futurs, el CCCB prepara una exposició sobre la guerra per a l'any 2004 i la Festa de la Literatura Kosmopolis, que ja s'iniciarà aquest 2002 amb un seguit de cursos i conferències amb figures internacionals del camp literari³⁸. A més, també està preparant la Segona Triennial d'Art de Barcelona. Aquestes noves propostes, però, no sabem si encara estaran dirigides pel director actual, ja que considera que per a la institució seria bo que aviat hi hagués un relleu en la direcció.

En conclusió, el CCCB enfila un futur carregat d'objectius que li permetin ampliar el públic, exportant una manera de fer pròpia i sense perdre mai de vista la idea de ciutat com a tret identificador.

---

³⁸ Aquest festival, que s'ha dut a terme del 15 al 22 de desembre de 2002, ha tingut un gran ressò mediàtic.

Les claus de l'èxit

Si ens atenem a les dades de visitants (més de 420.000 durant l'any 2001), podem dir que el centre ha resultat una iniciativa exitosa. Des del nostre punt de vista, la clau d'aquesta bona acollida ha estat el fet d'haver-se convertit en receptor d'agents culturals urbans que han acabat d'arrodonir i dinamitzar el projecte del CCCB. La conversa³⁹ amb la Berta Sureda ens va confirmar aquesta idea: la temàtica de la institució després de quasi deu anys de funcionament continua essent la ciutat i els problemes contemporanis, però la interacció amb aquests grups culturals ha fet ampliar els recursos expressius de la proposta del CCCB i s'hi han incorporat activitats no previstes inicialment. Josep Ramoneda també ho admet en l'entrevista annexa: “[...] la realitat el va millorar molt de pressa i això ens va facilitar molt la feina. És en el sentit d'una cosa que estava prevista en el projecte però que no estava tan prevista com en realitat va ser, que és el fet que la casa es convertís en un lloc d'acollida d'actors culturals de la ciutat”⁴⁰.

Així, la relació d'un gran centre cultural públic amb nous creadors també ha estat una innovació i un motiu més d'èxit. Xavier Maristany, un col·laborador del CCCB en l'àmbit musical, ho expressa de la manera següent en la memòria del 1997⁴¹: “Els tenen en el seu haver la més valuosa de les fites: haver desfet, amb mil petites accions, poques paraules, el que semblava etern tabú entre un petit artista [...] i un CENTRE públic (així, en majúscules): lluny de l'habitual ‘Vuelva usted mañana’, al CCCB he tingut sempre la sensació de l' ‘Això interessa’ i el ‘Mirarem de fer-ho possible’. I el que és encara més sorprenent, he comprovat com immediatament un excel·lent equip tècnic es posava en marxa per possibilitar el projecte”.

En el fons, doncs, el projecte *La ciutat de les ciutats* és el que formula la llavor de l'èxit: l'ús obert del concepte de ciutat, traduït en una gran diversitat temàtica, disciplinària i creativa, exigint qualitat en qualsevol de les iniciatives. O dit d'una altra manera, l'exploració intel·ligent d'un nou concepte de centre cultural que ha exportat el seu *savoir faire* a altres institucions.

A banda de la importància dels grups col·laboradors, també ha estat fonamental el nou model d'atenció al visitant. El CCCB només tanca els dilluns no festius, el dia de Nadal i l'1 de gener. Obre les exposicions d'onze del matí a vuit del vespre, però ofereix activitats en horari nocturn, especialment a l'estiu, quan es programen les Nits d'Agost al Pati. A més, en alguns casos aplica solucions imaginatives, perquè ofereix la possibilitat de combinar la visita a una exposició amb

---

³⁹ Conversa mantinguda amb la Berta Sureda, cap del Servei d'Activitats Culturals, el dia 17 de juny de 2002 al bar del CCCB.

⁴⁰ Vegeu l'entrevista annexa, pàg. 79

⁴¹ **CENTRE DE CULTURA CONTEMPORÀNIA.** *Ciutat, creació, cultura. Balanç d'una primera etapa. Memòria 1997.* Barcelona: Centre de Cultura Contemporània de Barcelona, 1997

alguna altra activitat. En aquest sentit, cal considerar que el CCCB està inclòs en la proposta Art Ticket, que per 15 € dona dret a visitar tots aquests altres centres de la ciutat: MACBA, MNAC, La Pedrera, Fundació Antoni Tàpies i Fundació Joan Miró.

També du a terme la iniciativa Amics del CCCB. Consisteix en un carnet de soci que ofereix descomptes, invitacions, informació de la programació i entrada gratuïta a les exposicions. Consta 27 € anuals en la modalitat individual, 21 € si és per a jubilats o estudiants i 35 € en el cas de famílies.

Aquestes facilitats i la combinació d'una programació amb productes pensats per al gran públic i propostes minoritàries han generat un públic divers i fidel. Els visitants provenen majoritàriament de Barcelona i la seva àrea metropolitana (70%), seguits dels estrangers (20%) i dels de la resta de Catalunya i l'Estat (10%). Aquestes xifres, proporcions que coincideixen amb les del Centre George Pompidou segons Ramoneda, són un reflex de la vocació de ser un nucli de cultura des de i per a l'àrea metropolitana.

Els itineraris urbans que es proposen des del Servei Educatiu també han contribuït a ampliar el públic. Des dels primers anys s'han proposat rutes per la ciutat i els voltants metropolitans; alguns d'aquests han estat pel Raval, l'Eixample, la Ribera o la Barceloneta, per donar a conèixer les transformacions que s'han produït en la ciutat. D'altres han consistit a mostrar les actuacions urbanes per a una Barcelona sostenible, com les visites a la Vila Olímpica, a les plantes del Besòs o al sistema de col·lectors de la xarxa d'aigües. Aquestes rutes han estat molt aprofitades pels grups escolars, almenys si ens fixem en les dades de què disposem: el 1998 5.246 estudiants en van gaudir i el 1999, 6.510⁴². Aquesta és una manera de crear públic potencial en un futur.

1.4. EL SERVEI D'ACTIVITATS CULTURALS

En aquest capítol presentem el Servei d'Activitats Culturals i Comunicació del CCCB basant-nos especialment en l'experiència personal adquirida durant els tres mesos de pràctiques en aquest servei⁴³.

El Servei d'Activitats Culturals i Comunicació està situat a la primera planta de l'edifici antic, juntament amb els serveis administratius, la direcció i el Centre de Documentació. Jeràrquicament

---

⁴² **CENTRE DE CULTURA CONTEMPORÀNIA.** CCCB 98-99. *Memòria d'activitats*. Barcelona: Centre de Cultura Contemporània de Barcelona, 1999. (pàg. 96 i 97)

⁴³ Pràctiques realitzades del 13 de maig al 31 de juliol de 2002, dos matins per setmana.

(vegeu l'organigrama de la pàgina 22), aquest departament està situat al mateix nivell que els altres, ja que tots depenen directament de la direcció de la institució.

La plantilla del Servei d'Activitats Culturals i Comunicació està formada per 17 persones (que representen un 21% del total de treballadors de la institució): 13 estan dedicades als serveis culturals i quatre a la comunicació. La Berta Sureda és la cap del servei, que es divideix en dues unitats: Activitats Culturals i Comunicació, encapçalades respectivament per l'Amàlia Llabrés i la Maria Ribas.

La Unitat de Serveis Culturals s'encarrega de dur a terme projectes culturals, molt sovint proposats pels grups col·laboradors o per col·lectius externs al centre, i organitzar les tasques de regidoria corresponents. La Unitat de Comunicació s'encarrega de difondre i crear la informació de la programació del CCCB (fullets informatius, memòries, invitacions, cartells, publicitat, etc.) i també de fer de relacions públiques del centre.

Totes dues unitats estan molt lligades, i així ho reflecteix la seva ubicació espacial, ja que comparteixen espai. La ubicació que ocupen aquests serveis és un espai rectangular (vegeu la planta del primer pis a la pàgina 20), sense parets. El personal està distribuït en taules individuals amb un ordinador per a cadascú. L'única persona que disposa d'un despatx propi és la cap del servei. Al final d'aquest espai rectangular, i separat per una prestatgeria, hi ha una taula de reunions i, en una sala adjunta, hi ha un espai comú per a diversos serveis amb sofàs i màquines de begudes.

El pressupost de l'any 2002 destinat al Servei d'Activitats Culturals i Comunicació és de 1.170.200 euros, és a dir el 12,93 % del pressupost total. Aquesta proporció no es correspon amb la quantitat de públic que assisteix als actes organitzats des d'aquest servei. Segons dades del 1998, d'un total de 323.523 visitants al CCCB, un 58,26 % són fruit de les activitats (188.487 usuaris). L'any 1999, l'augment en 43.857 usuaris es va produir majoritàriament per l'assistència a activitats (28.017 visitants, és a dir el 63,88 % de visitants nous). Aquesta situació fa que des del Servei d'Activitats Culturals i Comunicació es reclami més pressupost, ja que genera molta activitat i molt públic. Tanmateix, el CCCB continua donant prioritat pressupostària a les exposicions, que considera l'element bandera de la institució. És cert, però, que tot i que nosaltres no ho podem fer per manca de dades, en l'anàlisi d'aquesta distribució dels recursos econòmics caldria també tenir en compte la rendibilitat dels dos serveis i els costos. És a dir, que per exemple podria ser molt més car organitzar una determinada exposició que tres o quatre activitats.

La Unitat d'Activitats Culturals és molt dinàmica, perquè porta a terme diversos projectes alhora, mentre es preparen els que es desenvoluparan en un futur. De tota manera, cada activitat està

delegada en un membre d'aquest servei, que és qui es posa en contacte amb el col·lectiu o l'artista col·laborador des que es fa la proposta fins que finalment es du a terme. Totes les iniciatives, però, estan supervisades per la cap d'unitat i la cap del servei. Les característiques específiques de l'organització d'aquest tipus d'activitats obliga que hi hagi molta coordinació entre els membres d'aquest departament, malgrat que cadascú s'encarregui de projectes diferents. Aquesta coordinació és necessària perquè les dates de realització o la disponibilitat d'espais i de recursos són elements que cal tenir en compte perquè tot es desenvolupi com està previst. Per aquest motiu tots els membres del servei coneixen força bé els projectes que s'estan elaborant.

Un element pràctic en aquest sentit és el control de l'ocupació dels espais a través d'una mena de calendari. És a dir, en un carpesà hi ha una fulla per cada dia de l'any en què s'especifica tots els espais del CCCB. Aquí s'apunten les activitats que es duran a terme i es consulta la disponibilitat d'espai. A l'hora de fer una reserva d'espai, és important que es prevegi els dies de muntatge o desmuntatge de l'activitat, si és que en requereix.

La coordinació també ha d'existir amb altres departaments involucrats en la realització d'activitats, sobretot els Serveis Tècnics (que s'encarreguen del muntatge), el Servei d'Audiovisuals i l'equip de seguretat. Per tal de dur a la pràctica aquesta coordinació, la Unitat d'Activitats Culturals organitza el que s'anomena "reunió d'espais" cada dimecres a la una del migdia a la taula de reunions del departament. Aquesta reunió consisteix a fer un repàs de les activitats d'aquesta setmana i de la següent i hi participen la cap de la unitat, els membres de la resta del servei, un membre de seguretat, un membre d'audiovisuals i membres dels serveis tècnics. Entre tots els assistents es distribueixen uns fulls (vegeu l'annex núm. 2) que contenen dues taules. Per una cara es mostra la programació setmanal distribuïda per hores, espais i dies; s'hi inclou la persona de contacte de cada activitat programada, el seu telèfon i la indicació dels monitors que es necessiten per si s'han de vendre entrades o rebre els assistents. Aquests monitors estan contractats pel CCCB a una empresa externa especialitzada. L'altra cara del full està distribuïda de la mateixa manera però conté aspectes tècnics, és a dir si calen micròfons, cadires, taules, il·luminacions específiques, material audiovisual, tanques, neteja, etc.

Durant la reunió, la persona responsable de cada activitat explica a la resta en què consisteix, què s'ha de tenir en compte, qui són els encarregats en cas que hi hagi algun problema, com afecta el desenvolupament d'altres activitats simultànies, entre d'altres comentaris puntuals. Si per qualsevol motiu hi ha hagut una modificació de la programació es discuteix com resoldre el problema de la millor manera possible.

D'altra banda, quan finalitza una activitat, seria bo que l'encarregat del Servei d'Activitats Culturals en fes una mena d'informe on s'indiqués qui l'ha dirigida, com s'ha desenvolupat, quins recursos econòmics, materials i humans ha calgut, quines dificultats han sorgit, quina ha estat la resposta del públic, quin ha estat el grau de satisfacció tant per part del centre com per part del creador, etc. Aquestes valoracions són importants especialment en les activitats que tenen una periodicitat anual, perquè seria un instrument avaluador que permetria millorar-les i es convertiria en un referent per a les edicions posteriors; si no es fa així, sovint cal plantejar-se cada any qüestions similars ja resoltes.

Tot i que la Montse Martínez ens reconeix que caldria fer-ho (de fet, quan pot ho fa, encara que sigui només esquemàticament) diu que no és una pràctica habitual, perquè no hi ha temps per poder fer aquesta reflexió, sovint no hi ha pausa entre el final d'una activitat i el principi de la següent. Sigui com sigui, creiem que seria bo crear un departament específic dedicat a l'avaluació, el seguiment i l'estudi de públic de les propostes del CCCB; si no és així, veiem difícil que es pugui donar cada vegada un servei millor.

En tot el que hem exposat fins ara hem anomenat diverses vegades els grups col·laboradors i ara creiem que aquest és l'espai per tractar-los, ja que es gestionen des del Servei d'Activitats Culturals. Concretament, la Montse Martínez n'és l'encarregada.

Els grups col·laboradors són col·lectius de creadors o artistes individuals que han estat acollits al CCCB perquè puguin portar a terme les seves propostes culturals. Arran d'alguna proposta que van fer al centre, aquest va considerar que era un projecte interessant i es va proporcionar un espai a mode de despatx (sovint compartit amb més d'un grup), un espai a la web del centre, telèfon, material informàtic i les infraestructures de la institució perquè organitzin les seves activitats. L'any 2002 els grups col·laboradors, que es dediquen a disciplines diverses, són: Advanced Music, Flyer Center Barcelona, La Fàbrica, Loop, OVNI, Orquestra del Caos, Propost, Tercer Ojo, Conservas, La Porta, 100.000 Retinas i ADNnda. Com ja hem vist quan hem comentat la programació, molts d'aquests col·lectius organitzen festivals, mostres, actuacions o cicles que són un referent destacat de la programació del CCCB. En alguns casos, com ara l'Orquestra del Caos, el mateix centre els ha encarregat projectes, per exemple bandes sonores per a alguna exposició.

Amb els meus ulls

La meva experiència personal en les pràctiques al Servei d'Activitats Culturals és molt positiva, tot i que també és cert que m'han quedat pendents molts aspectes de la institució, especialment el Servei d'Exposicions. Inicialment, jo creia que aquests dos serveis estarien més coordinats, perquè són els que generen gran part de l'activitat; a la pràctica treballen molt independentment, i tenen

tasques molt delimitades. El Servei d'Exposicions es dedica fonamentalment a producció pròpia o coproducció. Per tant, si hi ha alguna iniciativa d'un grup associat que vol exposar alguna cosa, se n'encarrega generalment el Servei d'Activitats Culturals. De tota manera, potser si aquests dos serveis treballessin més conjuntament es podrien presentar activitats o exposicions més completes.

Durant la meua estada, he tingut la sensació que els membres d'Activitats Culturals tenen ganes de presentar moltes propostes que els arriben i que, a més, ho fan amb ganes de fer-ho bé, de donar un producte de qualitat i de deixar el públic satisfet, com també de donar el màxim suport al creador que presenta la iniciativa donant-li les totes les facilitats possibles. Es preocupen per molts detalls i s'impliquen en cada projecte, intenten buscar sempre la solució a qualsevol problema que es plantegi, sigui de l'índole que sigui. Òbviament, però, no tots es poden resoldre com es voldria.

El fet de veure de prop la tasca d'aquests professionals m'ha fet adonar que, tot i que és innegable que cal una formació específica per dur-la a terme, el més important és la pràctica diària, un bon coneixement dels recursos de què es disposen i saber-ne treure el màxim rendiment. És a dir, el personal dels serveis culturals —almenys pel que he pogut comprovar personalment— ha de tenir molta capacitat d'iniciativa i un cert sentit de la gestió, ja que ha d'ajustar a un pressupost un projecte concret i organitzar molts aspectes diversos (des de la seguretat i les regidories a qüestions tècniques).

En aquest sentit, ens hem adonat que hi ha molts detalls en l'organització d'una activitat que són necessaris, però que passen desapercebuts per als usuaris. Un exemple és el cas dels permisos que cal demanar. Concretament, en l'experiència viscuda, hem comprovat la necessitat de sol·licitar autorització al districte de Ciutat Vella per a ús de la via pública (el pati Coromines, la plaça dels Àngels o, fins i tot, l'edifici pantalla) per poder-hi dur a terme algunes de les activitats programades, com ara el *Sónar* o els espectacles del *Grec*. Aquest permís garanteix que tant l'Ajuntament com la Guàrdia Urbana estan al corrent de tot el que es pot dur a terme en aquests espais, què es pot utilitzar, quins horaris d'ús es permeten, etc. Igualment, també s'han de tenir en compte els veïns, i no només els particulars, sinó també el MACBA, la Universitat Ramon Llull i el CERC, sobretot quan s'ha de tancar la plaça Coromines, perquè totes tres institucions hi tenen sortida.

2. L'entorn cultural de la ciutat de Barcelona: les polítiques culturals

---

2.1. PRESENTACIÓ

Aquest capítol pretén exposar de manera breu les polítiques culturals que porten a terme les administracions públiques a la ciutat de Barcelona i intentar veure si la creació del Centre de Cultura Contemporània de Barcelona respon a aquestes polítiques.

A la ciutat de Barcelona hi influeixen cinc administracions: l'ajuntament (govern local), la Diputació de Barcelona (govern provincial), la Generalitat de Catalunya (govern autonòmic) el Ministeri de Cultura (govern estatal) i la Unió Europea (govern comunitari supraestatal). Tot i que seria interessant poder tractar la influència i els programes culturals de cada una d'aquestes administracions, dedicarem el capítol únicament a l'administració municipal, perquè ha creat una eina molt potent —el Pla Estratègic del Sector Cultural⁴⁴— que ha servit de model per a altres ciutats i perquè és el govern més pròxim a la ciutat. A més, també cal tenir en compte que, sense perdre de vista la institució d'anàlisi en aquest treball, el CCCB, recau sobre les competències municipals ocupar-se de les instal·lacions culturals.

Recordem que aquestes competències municipals en matèria de cultura inclouen també la conservació del patrimoni historicoartístic, les activitats culturals i esportives i el temps d'oci i turisme (segons el que estableix la Llei 7/1985 de 2 d'abril reguladora de les Bases de Règim Local). Les competències culturals autonòmiques queden determinades per l'article 148 de la Constitució, on s'estableix que s'han d'ocupar de l'artesanía, el patrimoni monumental, l'esport, l'oci, els museus, les biblioteques, els conservatoris superiors de música, la llengua i la lectura. A Catalunya, les competències autonòmiques en el camp de la cultura els van assumir durant els anys vuitanta, tot i que en aquells moments la Generalitat tenia pocs equipaments de titularitat pròpia. Pel que fa a les competències de la Diputació, queden reduïdes a l'àmbit supramunicipal i a la cooperació entre municipis, malgrat que en realitat la pràctica cultural des d'aquesta administració és força activa. La preocupació per aquesta qüestió queda palesa en la seva Oficina de Patrimoni o l'Oficina de Difusió Artística o la Xarxa de Biblioteques. En l'àmbit europeu, s'ha de recordar que

---

⁴⁴ **AJUNTAMENT DE BARCELONA.** *La cultura, motor de la ciutat del coneixement. Pla estratègic del sector cultural de Barcelona.* Barcelona: Ajuntament de Barcelona, Oficina Tècnica del Pla estratègic del sector cultural, 1999. També es pot consultar a: <http://www.bcn.es/accencultura>.

no va ser fins la signatura del Tractat de Maastricht (1992) quan la Unió Europea va assumir competències culturals.

En qualsevol cas, la gestió de la cultura a Barcelona ve marcada pel final del règim franquista i el govern dels ajuntaments democràtics. Fem ràpidament un repàs d'aquests vint-i-cinc anys. Durant la dècada dels seixanta, Barcelona s'havia convertit en la capital intel·lectual progressista d'Espanya i això va ser una llavor important per a les polítiques que es van aplicar a partir del 1975. A partir d'aquest moment i fins a finals dels anys vuitanta, l'administració municipal va posar en pràctica la idea de democratitzar la cultura, de manera que l'Ajuntament va assumir com una funció més l'acostament de la cultura al ciutadà aplicant una política redistributiva. És a dir, es va recuperar la festa al carrer com a expressió de cultura col·lectiva i es va crear una xarxa de centres cívics que volien ser un espai de participació ciutadana.

El model de democratització cultural proposava fer una cultura no elitista, en la qual tothom hi pogués intervenir. A partir de mitjan anys vuitanta i durant una dècada aproximadament, l'Ajuntament va centrar els seus esforços culturals a recuperar i/o crear infraestructures culturals (com ara el MACBA o el CCCB) i a augmentar la presència internacional de la ciutat. Així doncs, en el període 1987-1991 el govern local va invertir en el Museu Nacional d'Art de Catalunya, la Fundació Miró, la Fundació Tàpies, la Col·lecció Thyssen del Museu de Pedralbes, l'Arxiu de la Corona d'Aragó, el Gran Teatre del Liceu, el Palau de la Música, l'Auditori, el Teatre Nacional de Catalunya, el Mercat de les Flors, el Fòrum Nord de Tecnologia o el Sot del Migdia.

En aquesta època la cultura es va començar a considerar com un dret cívic i social de cada ciutadà i va adquirir un valor estratègic. Tanmateix, alhora es fomentava una cultura de masses, d'entreteniment que presentava la cultura no com un servei públic sinó com un producte de consum, un fet comú a altres manifestacions culturals d'arreu del món, com ara França. L'any 1995 l'administració autonòmica, la provincial i diversos municipis van signar un pacte cultural per establir relacions interinstitucionals en matèria de cultura. A partir d'aquest any, la dimensió estratègica de la cultura va quedar traduïda en el Pla Estratègic del Sector Cultural, un document que marca fites fins al 2010. Aquest plantejament estratègic és el que tractarem en el punt següent.

2.2. EL PLA ESTRATÈGIC DEL SECTOR CULTURAL

El Pla Estratègic del Sector Cultural s'inscriu dins el Pla Estratègic de caràcter general que va endegar l'Ajuntament de Barcelona l'any 1988. Aquest pla estratègic va reunir diferents actors de la ciutat d'àmbits diversos per fer una reflexió sobre la situació de la ciutat de Barcelona i el futur que hauria d'afrontar davant d'una situació del món dinàmica, en la qual es tendia cada vegada més

a la globalització. La planificació estratègica començava a ser un enfocament nou per afrontar els reptes de futur, especialment en l'àmbit local, després d'algunes experiències amb èxit a municipis nord-americans.

Tal com es defineix Castells, “un plan estratégico es la definición de un proyecto de ciudad que unifica diagnósticos, concreta actuaciones públicas y privadas y establece un marco coherente de movilización y de cooperación de los actores sociales urbanos. El resultado es un contrato político entre las instituciones públicas y la sociedad civil”⁴⁵. És a dir, l'objectiu dels plans estratègics és que persones⁴⁶ d'àmbits territorials, socials, disciplinaris i amb interessos diversos arribin a un acord pel que fa a la manera d'afrontar el futur. Aquesta transversalitat és, segons afirmen els experts⁴⁷, el que garanteix l'èxit d'un pla estratègic. Amb la planificació estratègica s'aconsegueixen els beneficis següents:

- Pensar a llarg termini
- Desenvolupar estratègies efectives
- Aclarir la direcció futura
- Desenvolupar bases coherents de presa de decisions
- Resoldre problemes organitzatius
- Afrontar circumstàncies canviants
- Desenvolupar la capacitat de treball en equip

I és que la visió estratègica sorgeix perquè es veu la necessitat de tornar a considerar la ciutat i tot el que aquesta representa, especialment com a element identificador en un moment en què l'entorn globalitzat obliga a trobar algun punt de referència. En opinió de Charles Laundry, és precisament aquest sentiment de pertinença a un lloc un valor determinant perquè els projectes d'una ciutat tirin endavant⁴⁸.

El Pla Estratègic de Barcelona va determinar que era necessari fer un estudi més aprofundit d'altres sectors de la ciutat i així va sorgir el Pla Estratègic del Sector Cultural. Aquest segon pla es va

---

⁴⁵ **BORJA, Jordi; CASTELLS, Manuel.** *Local y global. La gestión de las ciudades en la era de la información.* Madrid: Taurus / United Nations for Human Settlements, 1997

⁴⁶ El Pla Estratègic de Barcelona va reunir 87 entitats en la seva primera edició l'any 1988. El segon Pla Estratègic es va iniciar l'any 1997, amb un nombre molt superior d'agents participants, ja que l'àmbit d'acció es va ampliar a l'àrea metropolitana de Barcelona.

⁴⁷ **MARCET, Xavier.** “El Pla Estratègic com a experiència transversal”, a *CIFA, Revista de Serveis Personals Locals*, 9 (1998, setembre).

⁴⁸ Vegeu, si no, el fenomen dels Jocs Olímpics de Barcelona 92, quan aquesta gran iniciativa es va convertir en un projecte col·lectiu de tots els ciutadans de Barcelona. Tot i aquest èxit, però, el Pla Estratègic del Sector Cultural admet que després d'aquest bon moment és necessari que Barcelona superi el “cofoisme” generat per no quedar-se estancada i que cal buscar noves formes de creació que sigui capaces de generar aquest sentiment identificant.

presentar al mes de juliol de 1998 i a partir d'aquest moment es va fer un diagnòstic del sector i es van plantejar quines estratègies eren les millors per al futur. Finalment, el 5 de maig del 1999 es va presentar públicament el pla d'actuacions que es preveien en el Pla Estratègic del Sector Cultural, un pla que s'havia d'implementar en dues fases: 1999-2004 (coincidint amb el Fòrum de les Cultures) i 2005-2010. Aquesta periodització en quinquennis permetria poder-ne fer un seguiment acurat i poder prendre mesures correctores si es creia necessari. Per tant, actualment ens trobem just en l'etapa inicial d'aquesta implementació.

El Pla Estratègic del Sector Cultural proposa com a estratègia que la transformació de la ciutat es basi en el desenvolupament del fet cultural. És a dir, la cultura s'entén com un element estratègic de desenvolupament perquè es concep com un valor amb diverses dimensions: la creativa, l'econòmica, la urbanística i la simbòlica.

La vessant creativa engloba la tradició innovadora, de recerca i de capital intel·lectual que ha residit sempre a Barcelona. La vessant econòmica de la cultura es refereix a la creació de riquesa i de llocs de treball que origina —de fet, es considera que el sector cultural és un dels nous jaciments de treball. La vessant urbanística es refereix a la regeneració urbana i a l'articulació de la Barcelona real⁴⁹. La vessant simbòlica fa referència al sentit d'identitat i a la cohesió social que es genera a través de la cultura.

Com afirma Ferran Mascarell (regidor de Cultura de l'Ajuntament de Barcelona i president de l'Institut de Cultura de Barcelona, ICUB) en una reflexió sobre la ciutat dels continguts⁵⁰, el Pla Estratègic del Sector Cultural “proposa que la cultura sigui entesa també en la seva dimensió constituent del fet de viure, un element present en les maneres de treballar, gaudir, en el disseny del futur de la ciutat, de les vies de creació de riquesa [...]. Proposa, en definitiva, que la ciutat teneixi d'opcions culturals la resta dels seus planejaments estratègics”. En conseqüència, també es redefineix el que s'entén per “sector cultural”: les arts i el patrimoni, però també altres àmbits molt importants com el disseny, l'arquitectura, la recerca científica, les noves tecnologies, la investigació a les universitats, l'I+D de les empreses, les ONG, etc. Aquesta concepció deixa entreveure la connectivitat entre diversos sectors que fins a aquest moment s'havien analitzat per separat. Ara es fa necessària una estratègia comuna que connecti transversalment aquests àmbits i

---

⁴⁹ El terme “Barcelona real” fa referència a l'àrea metropolitana de Barcelona, ja que malgrat els límits territorials municipals, la influència de Barcelona ciutat va molt més enllà i afecta 162 municipis. En aquesta regió metropolitana hi viuen 4,2 milions de persones, més del 50% de la població catalana (6 milions d'habitants).

⁵⁰ **MASCARELL, Ferran.** “Cultura i ciutat de continguts”, a *Ciutat del coneixement. Els monogràfics de Barcelona Metròpolis Mediterrània*, 1. [<http://www.bcn.es/monografies/01/pdf/10mascarell.pdf>]

sigui efectiva en les relacions cultura-educació, cultura-urbanisme, cultura-treball social i cultura-turisme. Es veu la necessitat, doncs, de buscar un llenguatge híbrid, interdisciplinari.

Per tant, el Pla Estratègic i, en conseqüència l'Ajuntament de Barcelona i els agents que hi participen, parteixen d'una concepció àmplia i global del terme "cultura" perquè la consideren un element bàsic de convivència i benestar dels ciutadans, que s'han de considerar alhora com a consumidors i com a productors de cultura.

En aquest sentit, és molt important el paper que han adquirit les ciutats i els seus habitants al segle XXI, ja que han de deixar de tenir únicament una entitat local per esdevenir també global, perquè s'han beneficiat de l'afebliment de l'Estat nació com a unitat per a la integració social i política. Per això, com en l'Antiguitat, la ciutat s'entén com a polis, com a lloc comú que desenvolupa relacions socials i teixeix els fils de la vida quotidiana. Barcelona es planteja amb aquest pla revitalitzar la ciutat, aconseguir un acostament a la realitat multicultural i multiètnica, transformar la imatge de la ciutat i millorar-ne la cohesió social. I tot això a través de la cultura. Com afirma Barbour⁵¹, "la cultura es sobretodo producto de la ciudad —y las ciudades modernas son productos de su cultura".

Actualment, l'aposta de Barcelona ha estat passar de ser una ciutat creadora de serveis a ser una ciutat creadora de continguts, de coneixement; com diu M. Castells, "una ciutat informacional"⁵². Per aconseguir aquesta ciutat del coneixement el més imprescindible és el capital intel·lectual: persones amb una bona formació, amb capacitat per pensar de manera creativa, persones que apliquen perspectives múltiples per resoldre els problemes i que s'interessin per la recerca i la innovació. John Brademas, doctor de la Universitat de Nova York i expert del Center of Arts and Culture de Washington, segons recull Mascarell⁵³, considera que aquesta serà la gran riquesa de les ciutats del futur, ja que davant de l'homogeneïtzació el capital intel·lectual serà un tret distintiu que ajudarà a construir la identitat d'una metròpoli.

El Pla Estratègic del Sector Cultural transforma aquest objectiu en sis estratègies, que han estat elaborades per diferents comissions. Aquestes estratègies han sorgit de la fase de diagnòstic, en la

---

⁵¹ **BARBOUR, Lyn**. "Las ciudades que crean cultura son ciudades que crean ciudad", a *Interacció 2000* (2000).

⁵² Citat a **ALBET, Abel**. "Ciutat global, ciutat dual", a *Transversal. Revista de cultura contemporània*, 13, (2000, desembre).pàg. 52

⁵³ **MASCARELL, Ferran**. "Cultura i ciutat de continguts", a *Ciutat del coneixement. Els monogràfics de Barcelona Metròpolis Mediterrània*, 1.
[<http://www.bcn.es/monografies/01/pdf/10mascarell.pdf>]

qual s'han analitzat les forteses i les febleses del sector i dibuixen les oportunitats i les amenaces en aquest camp. L'estudi determina que les punts més forts del sector cultural de Barcelona són:

- La força de la creativitat i la tradició creativa de la ciutat
- La creació d'una cultura arrelada al país, que identifica la ciutat
- La generació d'una cultura cívica
- El bon posicionament internacional de Barcelona, especialment a Europa i a la regió mediterrània
- La capacitat d'impulsar noves iniciatives

Pel que fa a les debilitats, s'esmenta que hi ha una manca d'acció de govern, que la inversió de les diverses administracions és molt desigual i que s'ha produït una reducció en el volum de producció de cultura a escala industrial.

La fase de diagnòstic del Pla Estratègic del Sector Cultural també esmenta altres deficiències:

- Hi ha llacunes en la creació de producció artística en general, perquè no s'adquireixen riscos a l'hora de donar suport a la innovació.
- El sectors musical, cinematogràfic i de les arts visuals són els que tenen una facturació menor. El 70% de facturació correspon al sector editorial.
- El públic de cultura d'avantguarda és molt reduït.
- El 75% de consum cultural a Barcelona es produeix a les llars, és a dir lectura, audició de CD, projecció de vídeos, etc. Només un 25% es distribueix en museus, exposicions, concerts, espectacles, biblioteques, etc.
- Barcelona a perdut protagonisme en les arts visuals i el sector musical. Manquen recursos econòmics i superar la dificultat de saber valorar l'art contemporani.
- Barcelona no lidera el sector de producció multimèdia, que es desenvolupa majoritàriament a Madrid.

Aquesta situació ve determinada per dues circumstàncies: el fet que Barcelona sigui a efectes pràctics la bicapital de l'Estat i el fet que, en opinió de Manuel de Forn⁵⁴, a Catalunya econòmicament no s'hagi considerat la cultura com una indústria. Per tant, cal que les institucions públiques corregeixin aquests desequilibris, fomentin els sectors culturals més desfavorits i es converteixin en catalitzadores dels agents culturals de la ciutat. Les línies estratègiques marcades pel Pla Estratègic del Sector Cultura són les següents (enumerem també els projectes bàsics de cada una):

---

⁵⁴ **DE FORN, Manuel.** "En temps de crisi, reflexió", a *Barcelona Metròpolis Mediterrània*, 52 [http://www.publicacions.bcn.es/bmm/index.htm]

1. Enfortir Barcelona com a factoria de producció de continguts culturals.

- Crear un fons de risc per a projectes culturals
- Donar suport a la transferència de creativitat dels centres de formació als centres de producció
- Dur a terme el programa Cap Butaca Buida.

2. Fer de la cultura un element clau de la cohesió social.

- Redactar la Carta dels drets i deures culturals dels ciutadans i ciutadanes de la Barcelona metropolitana⁵⁵
- Crear el Centre de les Cultures del Món
- Implementar el Pla de Biblioteques

3. Incorporar Barcelona en els fluxos de la cultura digital.

- Crear una xarxa de cultura digital i innovació tecnològica

4. Dinamitzar el conjunt patrimonial de Barcelona.

- Renovar la xarxa d'equipaments i serveis del patrimoni de la ciutat
- Incentivar la producció i la difusió de coneixements dels museus, les biblioteques i els arxius de la ciutat.
- Millorar la gestió dels museus, les biblioteques i els arxius de la ciutat.
- Augmentar les col·leccions dels equipaments esmentats.
- Aplicar mesures per entendre la ciutat com un conjunt museable i canviant.

5. Vertebrar Barcelona com un espai cultural singular i metropolità.

- Aprofitar la potencialitat cultural de la regió metropolitana per crear un sistema dinàmic i coordinat dels diferents agents públics i privats que actuen en el territori.

6. Projectar Barcelona com a plataforma de promoció internacional.

- Promoure intercanvis i coproduccions culturals i exportar productes i continguts culturals.
- Organitzar fires de productes culturals, especialment dels que estan relacionats amb noves formes d'expressió i les noves tecnologies.
- Establir intercanvis i generar coproduccions en el món de les arts escèniques.
- Desenvolupar una oferta cultural àmplia que promogui i diversifiqui el turisme cultural.

Totes aquestes estratègies s'han de dur a la pràctica a través d'un pla d'acció anual que determini els objectius i creï equips de treball per impulsar les iniciatives concretes. En total s'han proposat 110 iniciatives per al decenni 2000-2010, que proposen un model que comprèn tant els agents del sector públic com els del privat.

---

⁵⁵ Durant el seminari "El dret a participar en la vida cultural" organitzat per l'ICUB i la Fundació Interarts, —amb la col·laboració de la Comissió de Nacions Unides per als Drets Socials, Econòmics i Culturals, el Fòrum Universal de les Cultures Barcelona 2004 i el Centre d'Estudis i Recursos Culturals de la Diputació de Barcelona— els dies 15 o 16 de novembre de 2002, es va presentar l'esborrany d'aquest document, que té el títol provisional de *Carta de compromisos i drets culturals dels ciutadans i ciutadanes de Barcelona*.

Segons el document *Accions2001*⁵⁶, el desembre de l'any 2000 s'estaven executant 22 projectes (un 24,2 % del total) que afectaven totes les línies estratègiques (i es preveia que el 2001 hi haguessin en fase d'implementació 48 projectes). Els llistem a continuació:

Línia 1 -Creació d'un fons de risc per a projectes culturals

-Creadors del país en les plataformes culturals de la ciutat

Línia 2 -Pla de Biblioteques de Barcelona 1998-2010

-Consorti de Biblioteques

-Comissió de Lectura Pública

-Associació d'Amics i Amigues de les Biblioteques

-Definició d'estratègies educatives en els equipaments culturals

Línia 3 -Tecnologies de la informació i la comunicació als museus i arxius

-Festa Internet

-Agenda Cultural de Barcelona

-Premi Ciutat de Barcelona – digital.

Línia 4 -Finalització de les obres del MNAC

-Finalització d'obres de remodelació als museus municipals

-Millores en la gestió dels museus

-Augmentar la projecció dels museus – Pla de comunicació

-Fons econòmic per a l'adquisició d'obra

Línia 5 -Programes “+ a prop”

-Independències

-Barcelona Plató a escala metropolitana

Línia 6 -Fòrum Universal de les Cultures 2004

-“Barcelona és cultura”

-Any Gaudí 2002

La implementació del pla d'actuació s'ha de dur a terme a través del Consell Metropolità de les Arts i la Cultura, institució encara no creada. Seria un òrgan de debat, sense acció directa en els

---

⁵⁶ **AJUNTAMENT DE BARCELONA.** *Accions 2001.*
[http://www.bcn.es/accentscultura/pdf/accions_2001.pdf]

processos de producció cultural, que s'encarregaria fonamentalment de fer un seguiment de l'aplicació de les iniciatives i d'avaluar-les. Aquest consell estaria format tant per institucions públiques i privades, com per col·lectius o persones a títol individual reconegudes en el sector cultural.

Fixem-nos que aquest òrgan té una vocació clara de metropolità. És a dir, tot i estar impulsat per l'Ajuntament de Barcelona, pretén que també hi participin altres governs locals dels municipis de la regió metropolitana. I és que Barcelona vol crear una xarxa cultural al seu entorn que s'articuli a partir de diversos nodes i hi hagi un policentrisme cultural, és a dir una metròpoli amb diversos nodes culturals. Per això també proposa que es defineixi un pla metropolità d'infraestructures culturals que redistribueixi els serveis culturals per l'àrea i una agenda cultural metropolitana que permeti complementar l'oferta dels diversos municipis i establir circuits estables de difusió cultural. En aquest sentit aposta per una certa especialització cultural de cada territori que li donaria identitat pròpia.

Igualment, el Pla Estratègic del Sector Cultural també preveu crear l'Observatori d'Avaluació i Prospectiva del Sector Cultural de la Metròpoli, perquè faci un seguiment continuat del sector cultural i n'estudiï les possibilitats de futur, i l'Agència Mixta de Suport a les Indústries Culturals, que posi en funcionament polítiques de promoció i suport a la indústria cultural. De moment, però, aquests òrgans no s'han creat.

Per últim, arran del que es va plantejar en el Pla Estratègic del Sector Cultural, s'ha creat el Fòrum Metropolità de Regidors de Cultura, del qual ja s'han celebrat dues edicions: l'abril del 2002 i l'octubre del 2002 a Barcelona. Aquest fòrum va posar en pràctica la cinquena línia estratègica, que demanava una àrea metropolitana cohesionada culturalment per fer front al futur. Aquesta estratègia també s'ha potenciat en el I Pla Estratègic Metropolità, presentat el 18 de març de 2002.

2.3. LA PLANIFICACIÓ ESTRATÈGICA I EL CCCB

Tot i que la concepció del CCCB és prèvia al Pla Estratègic del Sector Cultural (1998) —i, per tant, no pot haver estat concebut seguint aquest plantejament— creiem que en l'ambient cultural de Barcelona ja es començava a respirar el que deu anys més tard establiria el Pla Estratègic del Sector Cultural. Si ara comparem els objectius que es proposa aconseguir aquest pla, podem comprovar que el CCCB en compleix forces:

-Facilitar i fomentar la creació a Barcelona

El centre ha acollit reunions d'arquitectes i urbanistes, ha participat en la Triennial d'Art Contemporani, disposa d'un centre de documentació i de grups associats que fan recerca i

recullen material sonor i audiovisual, ha acollit concerts de música contemporània, projeccions d'avantguarda, certàmens d'art digital, etc.

-Contribuir a la difusió de propostes culturals contemporànies

El CCCB és un aparador de cultura contemporània en el qual tenen cabuda manifestacions que troben cap altre lloc per mostrar-se.

-Impulsar estratègies educatives i formatives

El centre du a terme cursos de disciplines diverses i màsters i desenvolupa els itineraris per la ciutat i les visites comentades a través del Servei Educatiu.

-Promoure la coproducció internacional i situar la imatge de Barcelona a escala mundial.

El centre ha realitzat diversos projectes amb altres institucions i la seva tasca és coneguda a Europa. A més, preveu difondre les seves activitats a Amèrica, Àfrica i Europa oriental.

-Fomentar l'ús de les noves tecnologies en el sector cultural.

El centre utilitza les noves tecnologies en les exposicions, en la difusió de la seva activitat a través del lloc web, en les activitats que programa, etc.

-Desenvolupar una oferta cultural àmplia.

El centre acull iniciatives multidisciplinars i fa propostes per a públics molt específics i per a públic més general.

-Atraure creadors.

El CCCB organitza certàmens i concursos i dóna facilitats als creadors perquè la creativitat s'instal·li a Barcelona.

-Obrir-se a nous llenguatges creatius i a la innovació.

Tant des de les propostes d'activitats com des de les propostes expositives es planteja la investigació creativa.

-Ser un espai receptiu i de participació.

El centre acull grups col·laboradors que participen en la programació de la institució i coopera amb altres col·lectius o artistes de la ciutat.

-Apostar pel sector audiovisual.

El Pla Estratègic del Sector Cultural determina que el sector audiovisual té un bon futur a Barcelona i, per tant, cal fomentar-lo. El departament d'audiovisuals crea muntatges específics per a les exposicions, es fan diversos cicles sobre aquesta disciplina (per exemple Docúpolis, Excèntric, etc.)

-Fer que la cultura sigui un element bàsic de cohesió social.

El Centre de Cultura Contemporània està situat al Raval, un barri tradicionalment empobrit. Amb la ubicació d'aquesta institució cultural a la zona es pretenia revitalitzar la zona no només atraient visitants sinó també inversió privada.

Tot i aquestes coincidències, almenys si jutgem per la resposta en l'entrevista annexa en parlar a Ramoneda de la influència de la planificació estratègica en el CCCB, sembla que aquesta institució no funciona seguint premeditadament aquests paràmetres. Ramoneda reconeix que no sap res del Pla Estratègic del Sector Cultural, perquè és poc partidari de la política cultural institucional i la seva preocupació és fer funcionar la institució. Ja ho afirmava en un article⁵⁷: “El mejor indicador del estado cultural de un país es preguntarse de qué hablan sus protagonistas. En Cataluña se acostumbra a hablar más de gestión cultural que de cultura. Mal síntoma”.

---

⁵⁷ **RAMONEDA, Josep.** “Del malestar de la cultura”, a *El País* (20 de juny de 2000). També es pot consultar en línia a http://www.lamalla.net/cercles/la_cultura_a_debat/article_pic.asp?id_pic=1953&municipi=

3. MULTIDISCIPLINARIETAT, INTERDISCIPLINARIETAT I TRANSDISCIPLINARIETAT

En els dos capítols anteriors hem parlat d'interdisciplinarietat i de multidisciplinarietat en referir-nos al CCCB i al Pla Estratègic del Sector Cultural de Barcelona. En aquest capítol intentarem definir aquests termes i comprendre per què es dóna aquest enfocament en les disciplines científiques actuals i en els dos casos concrets que ens ocupen.

3.1. DEFINICIONS

Definirem quatre termes que, sovint, poden resultar confusos, indeterminats i, fins i tot, pot semblar que es refereixin a un mateix concepte. Ens referim a *interdisciplinarietat*, *multidisciplinarietat*, *pluridisciplinarietat* i *transdisciplinarietat*. Formalment, el tret distintiu entre aquests quatre mots és el prefix. *Inter-* en aquest cas (i tal com exposen Jollivet i Pena-Vega⁵⁸) es podria traduir com a “intercanvi”; *poli-* i *multi-* com a concentració de molts (en aquest cas de moltes disciplines) en un objecte d'estudi i *trans-* com a més enllà de les disciplines i a través de diverses disciplines. Per poder aclarir cada terme en profunditat, dediquem un espai propi a cada concepte.

Interdisciplinarietat

Segons M. Dogan⁵⁹ la primera vegada que va aparèixer aquest terme va ser l'any 1937, de mans del sociòleg Louis Wirtz. Prèviament, el que avui s'anomena interdisciplinarietat s'havia expressat amb la parafrasi “creuament de disciplines” (a l'Acadèmia Nacional de Ciència dels Estats Units) o “demolicció de fronteres disciplinàries” (a l'Institut e Relacions Humanes de Yale). Però, a què ens referim exactament quan utilitzem aquest terme? En general se'n fa un ús ambigu i polisèmic, ja que es confon amb el treball de diversos professionals sobre un mateix problema o objecte. Sense anar més lluny, el mateix E., Morin⁶⁰ diu que la interdisciplinarietat pot ser entesa des de dues perspectives: “peut signifier purement et simplement que différentes disciplines se mettent à une même table, à une même assemblée, comme les différentes nations se rassemblent à l'ONU sans

---

⁵⁸ **JOLLIVET, Marcel; PENA-VEGA, Alfredo.** *Relier les connaissances, transversalité, interdisciplinarité.* [<http://www.mcxapc.org/conseil/jollivet.htm>]

⁵⁹ **DOGAN, Mattei.** *¿Interdisciplinas?* [<http://www.chasque.net/frontpage/relacion/anteriores/9706/interdisciplinas.html>]

⁶⁰ **MORIN, Edgar.** “Sur l'interdisciplinarité”. *Bulletin Interactif du Centre International des Recherches et Études Transdisciplinaires*, 2. (1994, juny). També es pot consultar en línia a <http://perso.club-internet.fr/nicol/ciret/bulletin/b2c2.htm>

pouvoir faire autre chose que d'affirmer chacune ses propres droits nationaux et ses propres souverainetés par rapport aux empiètements du voisin. Mais inter-disciplinarité peut vouloir dire aussi échange et coopération, ce qui fait que l'interdisciplinarité peut devenir quelque chose d'organique.”

Però la interdisciplinarietat no és, com erròniament es creu, la suma o la mera juxtaposició de coneixements o disciplines. Segons el Boeiro i Estrada⁶¹, és una posada en comú, una forma de coneixement aplicat que es tradueix en la intersecció dels sabers. És una manera d'entendre i tractar una problemàtica determinada. Aquest enfocament implica una predisposició a la col·laboració i a la comunicació entre disciplines i els especialistes que les duen a terme. Gusdorf ho ha expressat així: "La conciencia interdisciplinaria es, en primer lugar, una exigencia de comunicación; la ignorancia mutua y el régimen de neutralidad armada que reinan en la universidad tienen también unos límites. Los especialistas de cada uno de los órdenes del conocimiento, a pesar de su estrechez de miras, deben admitir que su disciplina si es que existe en primer lugar en sí y por sí misma, existe también en la comunicación de los demás"⁶².

Per tant, la interdisciplinarietat comporta l'intercanvi de coneixements, d'anàlisis, de punts de vista, de llenguatges, de conceptes i de mètodes entre dues o més disciplines i significa fer un esforç important per integrar els coneixements de disciplines diverses en un sol discurs homogeni i coherent que doni una anàlisi més exhaustiva de la realitat estudiada. Per a Jáuregui⁶³ hi poden haver tres tipus d'interdisciplinarietat segons el grau de cooperació que s'estableixi entre les disciplines:

1. Interdisciplinarietat banal: És fruit de la complementarietat entre disciplines diferents normalment a causa del fet d'haver treballat necessàriament aspectes diversos d'un mateix problema.

2. Interdisciplinarietat acadèmica: És fruit del temps que alguns investigadors passen junts a conseqüència de l'obligació establerta per algun finançament concedit per institucions d'ensenyament que oficialment es dediquen a fer treballs interdisciplinaris.

---

⁶¹ **BOEIRO, Marta; ESTRADA, Gabriela.** *Interdisciplinariedad y multidisciplinariedad. Un ensayo en la enseñanza de finanzas y administración pública.* [http://www.angrad.com/angrad/pdfs/xii_enangrad/Interdisciplinariedad%20y%20Multidisciplinariedad.pdf]

⁶² Citat a **FIGAREDO, Francisco H.** *Enseñanzas de una investigación científica interdisciplinaria.* [<http://www.cubasi.cu/che/AutoresCubanos5.htm>]

⁶³ **JÁUREGUI, Jorge M.** *Intersecciones urbanismo y transdisciplinariedad.* [<http://www.jauregui.arq.br/transdisciplinariedad.html>]

3. Interdisciplinarietat veritable: és fruit de la col·laboració real i col·laboració intel·lectual d'uns resultats que no es podrien haver aconseguit en disciplines aïllades.

En canvi, M. Artigas⁶⁴ determina dos tipus d'interdisciplinarietat:

1. Per integració: Dues disciplines es fusionen i en creen una de nova, com ara la bioquímica (biologia + química)
2. Per cooperació: Més d'una disciplina col·laboren, cadascuna des del seu àmbit, per resoldre un problema però sense que es creï una disciplina nova. Seria el cas de la resolució de problemes ètics en una empresa, situació en què caldria aplicar coneixements de gestió empresarial, de psicologia i d'ètica.

Basarab Nicolescu⁶⁵ també classifica la interdisciplinarietat en tres graus:

1. Grau d'aplicació → Ex. Els mètodes de la física nuclear es transfereixen a la medicina i fan aparèixer nous tractaments contra el càncer
2. Grau epistemològic → Ex. Els mètodes de la lògica formal es transfereixen al dret i es genera anàlisi en l'epistemologia del dret
3. Grau de concepció de noves disciplines → Ex. Els mètodes de la matemàtica es transfereixen a la física i es genera la física matemàtica.

Per tant, tot i que podria semblar que la interdisciplinarietat, en unir les perspectives de disciplines diverses per analitzar un fenomen, redueix la fragmentació de disciplines científiques, també pot comportar la creació de disciplines noves (seria el cas que recull Nicolescu en el grau de concepció de noves disciplines).

Ara que ja hem exposat algunes definicions, com es porta a terme aquest nou enfocament? Agazzi⁶⁶ ha establert quina ha de ser la metodologia de la interdisciplinarietat:

1. S'ha de trobar una problemàtica complexa que admeti aquest tipus d'estudi; cal determinar quines són les disciplines que hi poden intervenir (no es pot fer un plantejament a la inversa, és a dir, a partir d'un grup de disciplines cercar l'objecte d'estudi que s'hi adequi).
2. S'ha de posar sobre la taula quines són les diferències entre les perspectives de cada disciplina per tal de descobrir els criteris que s'han d'utilitzar per obtenir les dades, exposar

---

⁶⁴ **ARTIGAS, Mariano.** *Mi visión de la interdisciplinarietàad.*
[<http://www.unav.es/gep/Seminarios.html>]

⁶⁵ **NICOLESCU, Basarab.** "La transdisciplinariiedad una nueva visión del mundo", a *La transdisciplinariiedad. Manifiesto.*
[<http://perso.club-internet.fr/nicol/ciret/espagnol/visiones.htm>]

⁶⁶ **AGAZZI, Evandro.** *El desafío de la interdisciplinariiedad: dificultades y logros.*
[<http://www.unav.es/gep/DesafioInterdisciplinariiedad.html>]

el context teòric de cada disciplina, definir clarament els conceptes en cada disciplina i exposar els procediments lògics de cada àrea de coneixement.

3. S'ha d'iniciar el diàleg entre disciplines; en aquesta primera fase l'enfocament és encara pluridisciplinari.
4. Cal fer una reflexió epistemològica dins de cada disciplina perquè cada saber compregui les seves limitacions (tot el que coneix i tot el que ignora) i avaluï la validesa de les conclusions a què arriben. Així es veurà que cal buscar horitzons més complexos.

En conclusió, la interdisciplinarietat és un enfocament que sobrepassa les fronteres disciplinàries establertes, tot i que la seva finalitat és quedar-se inscrita en la investigació disciplinària. Com diu Berthelot⁶⁷, “Il faudrait entendre par interdisciplinarité ce que l'on entend par intertextualité, la présence de l'autre au sein du même, la construction d'un discipline dans un espace permanent de médiation disciplinaire”.

Transdisciplinarietat

La transdisciplinarietat ha estat molt ben definida en la *Carta de la transdisciplinarietat* signada al novembre de 1994 al convent d'Arràbida per diversos participants al Primer Congrés de la Transdisciplinarietat. Aquest document estableix, a través de catorze articles quin és l'enfocament transdisciplinari. Les idees principals que es deriven d'aquesta carta són:

Article 1. La reducció de l'ésser humà a una definició o a la dissolució en estructures formals és incompatible amb la visió transdisciplinària.

Article 2. L'actitud transdisciplinària reconeix que existeixen diversos nivells de realitat que estan regits per lògiques diferents i, per tant, no es pot reduir la realitat a un de sol.

Article 3. La transdisciplinarietat complementa l'enfocament disciplinari perquè fa sorgir dades noves gràcies al contacte entre les disciplines. La transdisciplinarietat no busca dominar moltes disciplines, sinó anar més enllà d'aquestes.

Article 4. S'ha d'evitar l'objectivitat absoluta que exclou el subjecte perquè empobreix els resultats. La transdisciplinarietat és la unió del fet d'anar a través de les disciplines i més enllà d'aquestes.

Article 5. La visió transdisciplinària és oberta perquè proposa el diàleg entre ciències exactes i humanes.

---

⁶⁷ **BERTHELOT, Jean-Michel.** “Présentation”, a *Sociologie et sociétés*, vol. XXXI, 1 (1999, printemps): pàg. 3-10. També es pot consultar en línia a <http://www.erudit.org/revue/socsoc/1999/v31/n1/001060ar.pdf>

Article 6. La transdisciplinarietat és multireferencial i multidimensional i fins i tot preveu el desenvolupament d'estudis transhistòrics.

Article 7. No pretén ser una nova filosofia ni una ciència de ciències.

Article 8. La transdisciplinarietat reconeix la Terra com a pàtria de l'ésser humà i, per tant, l'ésser humà és transnacional.

Article 9. Comporta una actitud oberta cap als mites i les religions.

Article 10. L'enfocament transdisciplinari és transcultural perquè no considera que hi hagi cap cultura a partir de la qual sigui més adequat plantejar la reflexió.

Article 11. L'educació transdisciplinària ha d'ensenyar a contextualitzar, concretar i globalitzar; ha de recuperar la funció de la imaginació, la intuïció i la sensibilitat.

Article 12. L'economia ha d'estar al servei de l'ésser humà i no a la inversa perquè sigui transdisciplinària.

Article 13. L'ètica transdisciplinària rebutja les actituds que es neguin al diàleg perquè es fonamenta en el saber compartit i el respecte a l'altre.

Article 14. La visió transdisciplinària implica rigor en l'argumentació, obertura per acceptar el que no es coneix i tolerància per acceptar idees divergents.

A diferència de la interdisciplinarietat, la transdisciplinarietat comporta un enfocament més holístic; la seva finalitat és comprendre el món present i assolir la unitat de coneixement (com diu Morin, *unité de savoir*), mentre que en la interdisciplinarietat i la pluridisciplinarietat l'objectiu no deixa de ser mai la investigació disciplinària. Malgrat els afanys de coneixement total o global, Morin creu que la transdisciplinarietat no pot pretendre mai arribar a un coneixement exhaustiu de tot. En canvi, Franck⁶⁸ creu que la unitat del saber és possible però que no passa per l'eliminació dels límits disciplinaris ni fusionar els conceptes, les teories i els camps d'investigació; el que cal és donar més importància a la intuïció —entesa com a percepció global i immediata que es té de l'objecte a estudiar— i als coneixements ordinaris de cada disciplina —els coneixements que es

---

⁶⁸ **FRANCK, Robert.** "La pluralité des disciplines, l'unité du savoir et les connaissances ordinaires", a *Sociologie et sociétés*, vol. XXXI, 1 (1999, printemps): pàg. 129-142. També es pot consultar en línia a <http://www.erudit.org/revue/socsoc/1999/v31/n1/001263ar.pdf>

deriven d'aquestes intuïcions. Agazzi⁶⁹ creu també que pensar en una unitat del saber té sentit perquè el saber mateix és un "sistema" les parts del qual es comuniquen i es relacionen mútuament, ja que cada sector del saber afecta uns aspectes particulars d'una realitat que és complexa. Per a Pena-Vega⁷⁰ "transdisciplinaire signifie un mode d'organisation et d'articulation de pensée, qui puisse traverser les disciplines et s'en nourrir, ne pas les dissoudre mais les relier entre elles". Per tant, aquest punt de vista obliga a pensar de manera diferent. És el que el mateix Morin anomena "pensée complexe".⁷¹

La concepció de la *pensée complexe* està recolzada per una associació, Association pour la Pensée Complexe (<http://www.complexus.org>), fundada per Edgar Morin l'any 1993. El pensament complex queda definit com el que assumeix la missió de promoure un coneixement que aporti l'aptitud per conèixer-se un mateix i que s'obre a la solidaritat planetària i còsmica. Pretén superar la divisió entre cultura científica i cultura de les humanitats establint-ne el diàleg, afrontar la complexitat dels fenòmens, qüestionar-se la raó humana, les seves possibilitats i els seus límits i explorar l'esperit humà que elabora el coneixement.

Aquesta associació estableix cinc finalitats:

- Promoure diverses maneres de pensament que permetin respondre al repte de la complexitat que el món, la societat i l'ésser humà plantegen en tots els dominis, el coneixement científic, filosòfic i polític.
- Estimular investigacions que se centrin en la problemàtica de la complexitat
- Donar suport al desenvolupament del pensament complex i treballar per inserir aquest pensament complex en l'educació, la formació i les investigacions.
- Afavorir i desenvolupar l'aprehensió de la multidimensionalitat i les intersolidaritats que caracteritzen els fenòmens, especialment els fenòmens antropològics.
- Establir xarxes de relacions amb les associacions de tots els països, fundades sobre els mateixos principis i dedicades a les mateixes finalitats.
- Respondre a les demandes sobre la complexitat que sorgeixin d'organismes tant públics com privats.

---

⁶⁹ **AGAZZI, Evandro.** *El desafío de la interdisciplinariedad: dificultades y logros.* [<http://www.unav.es/gep/DesafioInterdisciplinariedad.html>]

⁷⁰ **JOLLIVET, Marcel; PENA-VEGA, Alfredo.** *Relier les connaissances, transversalité, interdisciplinarité.* [<http://www.mcxapc.org/conseil/jollivet.htm>]

⁷¹ **MORIN, Edgar.** *Réforme de pensée, transdisciplinarité, réforme de l'Université.* Congrès International Quelle Université pour Demain? Vers une évolution transdisciplinaire de l'Université (Locarno, 30 d'abril-2 de maig de 1997). [<http://perso.club-internet.fr/nicol/ciret/bulletin/b12/b12c1.htm>]

Multidisciplinarietat i pluridisciplinarietat

La *multidisciplinarietat* i la *pluridisciplinarietat* (i fins i tot el terme *polidisciplinarietat*) són conceptes aparentment sinònims, tots aquests prefixos designen el mateix i així ho hem exposat en iniciar el capítol. En la bibliografia que hem utilitzat hem detectat, però, que alguns autors es declinen per usar únicament un dels termes, d'altres els utilitzen indistintament i fins i tot alguns fan una distinció conceptual. En el que la majoria coincideixen és en el fet que tots dos mots es refereixen a l'ús d'un conjunt de disciplines alhora sobre un mateix objecte d'estudi.

Nicolescu⁷² defineix pluridisciplinarietat com “el estudio del objeto de una sola y misma disciplina por medio de varias disciplinas a la vez” i ho exemplifica dient que un estudi pluridisciplinar consistiria a analitzar un quadre de Giotto des de la història de l'art però aportant-hi enfocaments de la física, la geometria, la química, la història d'Europa o la història de les religions. Al seu entendre la història de l'art en sortiria enriquida però l'estudi no aniria més enllà d'aquesta disciplina.

En opinió de Muller⁷³, la pluridisciplinarietat es considera que es produeix quan l'objecte d'una recerca s'aborda des de diferents camps del saber però cadascun conserva els mètodes i les tècniques que li són propis. És a dir, es fan estudis paral·lels de manera que, per addició de les conclusions des de cada enfocament disciplinari, es descriu de manera més completa la realitat.

Els autors que distingeixen entre multidisciplinarietat i pluridisciplinarietat⁷⁴ (doc. 154) consideren que la primera paraula designa un conjunt de disciplines sense que els professionals que hi estan implicats tinguin cap mena de relació de col·laboració entre ells ni en els objectius comuns. En canvi, en la pluridisciplinarietat sí que es produeixen aquestes relacions de cooperació i l'objectiu és comú.

Per últim, la Université Européenne d'Été (doc. 175) ha definit la multidisciplinarietat d'una manera molt diferent. Creu que la interdisciplinarietat i la transdisciplinarietat són dos tipus de multidisciplinarietat.

---

⁷² **NICOLESCU, Basarab.** “La transdisciplinarietat una nueva visión del mundo”, a *La transdisciplinarietat- Manifiesto*.
[<http://perso.club-internet.fr/nicol/ciret/espagnol/visiones.htm>]

⁷³ **MULLER, François.** *L'interdisciplinarietat: que recouvre ce terme?*
[<http://www.francois.muller.free.fr/diversifier/interdis.htm>]

⁷⁴ **JÁUREGUI, Jorge M.** *Intersecciones urbanismo y transdisciplinarietat*.
[<http://www.jauregui.arq.br/transdisciplinarietat.html>]

Una vegada definits els conceptes clau del capítol, passarem a dir que, des del nostre punt de vista, la multidisciplinarietat o pluridisciplinarietat⁷⁵, la interdisciplinarietat i la transdisciplinarietat són tres processos que reflecteixen una integració gradualment més intensa. És a dir, entenem que, davant de la fragmentació del coneixement en moltíssims camps del saber, primer es va produir una tendència a la multidisciplinarietat (centrar l'atenció de diverses disciplines sobre un mateix problema), després la interdisciplinarietat (la integració de mètodes, conceptes, lògiques, sistemes, etc. de diferents disciplines per analitzar profundament el problema) i finalment la transdisciplinarietat (la recerca del coneixement únic). Però què ha fet que les ciències tinguessin aquesta trajectòria cap a la convergència del coneixement?

3.2. PERSPECTIVA HISTÒRICA

Si fem un repàs ràpid a la construcció del coneixement podem veure com ha evolucionat. Situem-nos a Grècia, en l'època clàssica. La concepció holística del coneixement era ja la base de l'organització del saber: els filòsofs eren també matemàtics, poetes, historiadors, astrònoms, etc. i les obres dels pensadors d'aquell període buscaven explicar el món de manera total. Durant l'Edat Mitjana es van establir dos grups de matèries que donaven preeminència a uns certs coneixements. Ens referim al Trívium (retòrica, gramàtica i lògica) i el Quadrívium (aritmètica, geometria, astronomia i música). Durant el Renaixement es va tornar a utilitzar el model clàssic i es postulava la participació de les diverses branques del saber en l'estudi total d'un objecte. Per exemple, els tractats de pintura recollien coneixements sobre el moviment i la llum (física), la matèria (química), la perspectiva (geometria i matemàtica), etc. Aquests coneixements estaven immersos en una visió dogmàtica del món, en la qual l'Església dominava la interpretació que s'havia de fer de la realitat basant-se en la fe, la tradició i l'autoritat moral; d'aquesta manera l'Església es va erigir en jutge que decidia la validesa del coneixement.

Aquesta situació es va allargar fins al segle XVII, aproximadament. A partir d'aquest moment la modernitat va comportar la divisió entre les ciències humanes i les ciències naturals i cada una va anar desenvolupant metodologies pròpies que significaven un enfocament particular i únic a l'hora d'abordar un objecte d'estudi. D'aquí va sorgir la fragmentació del coneixement i les especialitats que se'n van derivar. D'aleshores i fins al segle XX la visió del món va esdevenir científista-mecanicista. Aquest model rebutjava el dogmatisme anterior i desacralitzava la realitat per convertir-la en la metàfora 'un gran mecanisme de rellotgeria que és possible controlar i predir. El coneixement es va concentrar fonamentalment en les universitats i va desenvolupar les metodologies que encara s'usen avui.

---

⁷⁵ Utilitzem els dos termes de manera polisèmica en aquest treball.

Actualment, com diu Arana⁷⁶, el coneixement contemporani s'ha convertit en una torre de Babel tan imponent que ningú la pot recórrer tota i continua el símil afirmant “cabría decir que más que una torre, lo que hemos fabricado es un conjunto de edificios, cada uno de los cuales lleva sobre la puerta el nombre de la ciencia correspondiente. Ni siquiera ahí terminan las cosas, porque cada disciplina no se alberga en pabellones inamovibles, sino que continuamente requiere la construcción de ampliaciones y anexos, que se dividen y subdividen aparentemente hasta el infinito.” Per superar aquesta multiplicació disciplinària que sembla infinita, el segle XXI es proposa la visió holística del món, basada en la creença que tot està interconnectat i que, per tant, aquesta fragmentació no és vàlida per avançar en el coneixement, ja que les fronteres disciplinàries impedeixen que dos especialistes de branques del saber diferents no puguin dialogar perquè són neòfits en la ciència de l'altre. Considera que la realitat és un tot indivisible i que cal recórrer a la ciència, l'art, l'espiritualitat i les tradicions per crear una cultura de saber que superi l'estat anterior de coneixement basat en disciplines i especialitats. Aquest enfocament es basa, doncs, en la transdisciplinarietat.

Com ja hem dit en iniciar el capítol, durant els anys trenta es va començar a parlar d'interdisciplinarietat, tot i que per a alguns autors, com ara Agazzi, es va desenvolupar a partir de la Segona Guerra Mundial, quan a través del conflicte armat es va fer evident que no era suficient tenir només en compte la força dels exèrcits per guanyar la batalla, sinó que calia controlar moltes més qüestions de la realitat com ara les comunicacions, la propaganda, les noves tecnologies, etc. Els precedents de la interdisciplinarietat els trobem en el període d'entreguerres, ja que es van organitzar trobades internacionals de síntesi entre especialistes de disciplines diverses.

3.3. ELS NOUS MODELS DE CONEIXEMENT SÓN L'IDEAL?

En la nostra recerca bibliogràfica hem vist que hi ha una aposta important tant per la interdisciplinarietat com per la transdisciplinarietat, mentre que la pluridisciplinarietat sembla una etapa superada. Tinguem en compte l'Association pour la Pensée Complexe, la Carta sobre la Transdisciplinarietat i d'altres iniciatives centrades especialment en l'àmbit francòfon i llatinoamericà. Tot i això, també hi ha veus crítiques davant d'aquests fenòmens. Contràriament a l'opinió dels defensors dels nous models integradors de coneixement, Follari⁷⁷ pensa que aquest enfocament no és natural de cap manera, perquè creu que les disciplines no es constitueixen des

---

⁷⁶ **ARANA, Juan.** *¿Es posible la interdisciplinarietà? Teoría y práctica.* Pamplona: abril 2001. [<http://www.unav.es/gep/Seminarios.html>]

⁷⁷ **FOLLARI, Roberto.** “Estudios culturales, transdisciplinarietat e interdisciplinarietat (¿hegemonismo de las ciencias sociales lationamericanas?)” a *Utopía u Praxis Lationamericana*, 14 (2001): pàg. 40-47. També es pot consultar en línia a <http://www.filonenos.org/utopia/utopia14/UTOPIA6-14/PDF/Roberto%20Follari.pdf>

d'un *continuum*. Arana⁷⁸ professor de Filosofia a la Universitat de Sevilla, afirma que, en el fons, els plantejaments interdisciplinaris no ens interessien:

“¿Verdaderamente nos interesan los planteamientos interdisciplinares? ¿Estamos dispuestos a trabajar seriamente en pro de la comunicación entre las ciencias y las humanidades? ¿Damos a este objetivo la prioridad indispensable para que su consecución sea viable? Dudo mucho de que sea legítimo responder afirmativamente. En abstracto, por supuesto, a todos nos parece bien y no hay nadie que deje de lamentar la esquizofrenia de nuestra cultura, la barbarie del especialismo, la descoordinación de los saberes, la falta de perspectivas sintéticas, etc. Pero, en el fondo, la mayor parte de nosotros piensa que la interdisciplinariedad es un lujo prescindible.”

Aquest autor enumera altres problemes de la interdisciplinarietat com ara la multiplicació de llenguatges especialitzats que significa, la proliferació de metodologies superespecífiques i el temor que en el fons la unitat del saber s'acabi articulant al voltant d'una disciplina preminent. Això només comportarà encara un diàleg més difícil i la lluita pel poder. Fins i tot, encara que pugui semblar incoherent, els nous enfocaments integradors generaran especialistes en interdisciplinarietat o transdisciplinarietat i serà una disciplina més. D. Krishna⁷⁹ pensa que els camps interdisciplinaris actuals seran les disciplines del futur, de manera que no ens podrem despendre mai de la fragmentació del saber.

Follari també fa una crítica en aquest sentit: li sembla incoherent que, com que ningú és interdisciplinari ni escriu per ell mateix interdisciplinàriament, la interdisciplinarietat s'hagi de basar en el treball conjunt d'acadèmics que coneixen en profunditat la seva especialitat. D'aquí, el risc que el creuament de coneixements s'ancori en una disciplina.

Des del nostre punt de vista, després d'haver llegit un nombre important d'articles sobre la multidisciplinarietat, la transdisciplinarietat i la interdisciplinarietat, considerem que encara no hi ha un acord clar en què consisteixen aquests nous enfocaments perquè encara són recents i el món científic està molt arrelat a la fragmentació que existeix des de fa segles. De fet, sense les disciplines no existiria ni la multidisciplinarietat, la transdisciplinarietat ni la interdisciplinarietat.

L'enfocament integrador ens sembla interessant i enriquidor però perquè es pugui dur a terme realment cal que també hi hagi una pedagogia amb aquest esperit, de manera que des de l'escola primària fins arribar a l'ensenyament superior es vagin formant generacions amb una mentalitat

---

⁷⁸ ARANA, Juan. *¿Es posible la interdisciplinariedad? Teoría y práctica*. Pamplona: abril 2001. [<http://www.unav.es/gep/Seminarios.html>]

⁷⁹ APOSTEL, L.; BENOIST, J. M.; BOTTOMORE, T. B. (et al.). *Interdisciplinariedad y ciencias humanas*. Madrid: Tecnos / Unesco, 1983.

d'aquestes característiques, oberta al punt de trobada entre disciplines. De fet, alguns països (com ara Canadà i França) han iniciat programes universitaris en aquest sentit. Igualment, també cal que aquesta nova visió més globalitzadora del coneixement no quedi reduïda a l'àmbit universitari, sinó que s'hauria de poder fer arribar a tota la societat aplicant-la a qüestions més pròximes als ciutadans per tal que la consciència holística que demana la transdisciplinarietat pugui ser real.

3.4. LA INTERDISCIPLINARIETAT DEL CCCB I EL PLA ESTRATÈGIC DEL SECTOR CULTURAL

Com hem assenyalat prèviament, perquè es pugui dur a terme un enfocament interdisciplinari cal que l'objecte d'estudi sigui complex. Tant en el cas del Centre de Cultura Contemporània com en el del Pla Estratègic, la realitat en què focalitzen els esforços compleix aquesta característica. I és que la ciutat és una realitat dinàmica, complexa, plural i fins i tot contradictòria, que permet un estudi interdisciplinari. Però posen en pràctica realment aquest nou model integrador?

En referència al CCCB, en l'informe de l'Institut d'Humanitats⁸⁰, a l'hora de justificar la creació d'aquesta institució cultural s'esmenta clarament "la necessitat d'organitzar un treball interdisciplinari i sistemàtic sobre el present, el passat i el futur de la ciutat en general perquè aquesta es pugui continuar transformant". Aquest treball es concreta en "crear un llenguatge nou fruit del tractament de la idea de ciutat des de diverses disciplines". Després, però, en l'autodefinició del centre es diu que és una institució multidisciplinària i multiús. Hi ha una incoherència semàntica? S'utilitzen *multidisciplinari* i *interdisciplinari* com a termes sinònims? Es fa un mal ús d'aquests conceptes?

Des del nostre punt de vista, i un cop analitzada la programació i la filosofia del centre, creiem que en general podem qualificar el CCCB com una institució pluridisciplinària, entenent aquest mot com l'aplicació de diverses disciplines sobre un objecte d'estudi (en aquest cas la ciutat) però sense que es produeixi cap "transvasament" entre aquestes especialitats. Ara bé, això no significa que no s'hagin fet propostes interdisciplinàries.

Per exemple, el projecte de l'*Atlas Històric de Ciutats Europees* és una iniciativa que implica diversos camps del coneixement i que pretén abordar un espai del saber que no té assignat cap disciplina en exclusiva; és una aposta per plantejar qüestions noves sobre la ciutat, enriquir el coneixement sobre la urbanitat i descobrir-ne les ignoràncies, una aposta per generar i difondre

---

⁸⁰ **RAMONEDA, Josep.** *Memòria-Programa. La ciutat de les ciutats.* Barcelona: 1993 [document sense editar].

informació sobre la formació i l'evolució de les principals ciutats europees. Per a Guàrdia⁸¹, “La història urbana s’ha configurat aquestes últimes dècades, com un camp de confluència d’orientacions disciplinàries diverses: un espai pont dintre de les ciències humanes”. Així doncs, aquesta iniciativa del CCCB “ha esdevingut un punt de trobada interdisciplinari, un espai d’intercanvi de punts de vista entre historiadors, geògrafs, urbanistes, arquitectes, economistes i sociòlegs... en el qual diverses aproximacions poden fertilitzar-se mútuament si fan l’esforç per entendre les qüestions i apropiar-se de les eines dels altres. Un espai pont especialment adequat per abordar un problema general de les ciències humanes: el de la tensió entre local i global”.

Creiem que encara falta perquè el CCCB es pugui considerar interdisciplinari, manca més cultura de la interdisciplinarietat i fomentar l’intercanvi entre els creadors perquè puguin assolir aquest enfocament més clarament. Igualment, pensem que també seria positiu que els membres d’aquesta institució tinguessin una formació interdisciplinària o, si més no, un pensament interdisciplinari; seria una bona eina perquè el CCCB entrés en aquesta tendència contemporània.

Pel que fa al Pla Estratègic del Sector Cultural, sí que ens sembla que ha adoptat realment una política interdisciplinària. Ha fet un diagnòstic de la ciutat des de perspectives diverses partint dels problemes particulars en lloc de fer-ho des d’enfocaments disciplinaris particulars; després ha buscat la connectivitat entre aquestes creant una xarxa de punts de contacte per donar solucions als problemes i formular un projecte global de ciutat basat en el coneixement i el capital intel·lectual. Aquesta estratègia alhora procura equilibrar la tensió entre el que és global i el que és local, entre la globalització i la ciutat.

---

⁸¹ **GUÀRDIA, Manuel.** “Espai urbà i història comparada: l’‘Atlas històric de les ciutats europees’”, a *Transversal. Revista de cultura contemporània*, 6 (1998, juliol): pàg. 70-73.

A MODE DE CONCLUSIÓ

Després d'haver treballat durant dos semestres en aquest projecte, finalment arriba el moment de concloure'l. En aquest últim apartat destacarem algunes de les conclusions que ja hem exposat al llarg del treball i en farem una valoració final. N'extraïem sis conclusions principals:

- ❑ El Centre de Cultura Contemporània de Barcelona està dedicat a la ciutat i a la seva complexitat. Tot i la hipòtesi de partida, segons la qual creïem que estava dedicat exclusivament a la ciutat mediterrània, hem pogut constatar que es tracta la ciutat com un concepte universal, com una realitat que cada vegada adquireix més dimensions i més importància.
- ❑ La idea de crear un centre cultural monotemàtic és interessant, perquè permet aprofundir en la qüestió concreta, ara bé, pensem que no es pot implantar a qualsevol lloc. Necessita una inversió econòmica forta i constant i un entorn cultural que l'acompanyi, un context vital i dinàmic. Tanmateix, en l'àmbit de la iniciativa cultural privada existeix l'Espai Gaudí, dedicat a l'obra de l'artista i a fomentar-ne el coneixement i la recerca.
- ❑ Tot i que la concepció del CCCB és prèvia al Pla Estratègic del Sector Cultural —hi ha aproximadament una dècada de distància— en realitat el Centre de Cultura Contemporània posa en pràctica directrius que es proposa el pla. Tot i això, és paradoxal —o almenys ho ha estat per a nosaltres— que Josep Ramoneda reconegui que no li interessa la planificació cultural institucional, de manera que no es pot dir que el CCCB segueixi conscientment el que es preveu en el pla. Hem d'atribuir-ho, doncs, a una mera coincidència? Pensem que no, que el motiu és que aquesta institució cultural neix i es desenvolupa a partir de les necessitats que té la ciutat i la seva àrea metropolitana a finals dels anys vuitanta, però més endavant, a l'hora de fer el diagnòstic del sector cultural a la ciutat de Barcelona, es detecten les mateixes necessitats que el CCCB havia intentar començar a resoldre amb la seva manera de fer.
- ❑ Pel que fa a la interdisciplinarietat del CCCB, creiem que de moment no s'aconsegueix en la majoria de propostes, i per tant podem considerar-lo només com un centre multidisciplinari. Possiblement aquesta situació es deu al fet que encara no hi ha una generació ni de professionals ni d'artistes ni de públic educada en la interdisciplinarietat. Així doncs, ni el centre ni els visitants demanen projectes interdisciplinaris, ni els artistes en proposen. Caldrà esperar encara uns anys perquè aquest enfocament es dugui a la pràctica, requereix un canvi en la manera de pensar i això implica temps. De tota manera,

pensem que la interdisciplinarietat seria una bona fórmula per analitzar la ciutat, però encara podria donar més bons resultats aplicar la transdisciplinarietat. Amb un enfocament transdisciplinari es podria estudiar la ciutat globalment —com a concepte universal—, amb totes les dimensions que la fan complexa. Tot i això, també caldria tenir en compte que aquest enfocament podria donar una reflexió més aviat superficial, ja que l'objecte d'estudi és realment dens. Així doncs, tal vegada seria millor dividir el fenomen de la ciutat i analitzar-ne cada fragment des de la transdisciplinarietat.

- En relació al públic del Centre de Cultura Contemporània, les dades que hem donat demostren una clara tendència creixent que es produeix especialment en les activitats. Potser seria bo que el centre dediqués més esforços a programar més activitats. Encara que hem pogut comprovar per l'experiència que durant algunes èpoques no hi ha prou espais disponibles per presentar totes les propostes i que és impossible programar res més, pensem que seria interessant preguntar-se per què hi ha més èxit de visitants en les activitats. Tal vegada les exposicions són una oferta més “tradicional” i que no interessa tant? Potser requereixen una capacitat de reflexió que no és tan necessària en les activitats? Les exposicions són manifestacions més estàtiques i el públic busca precisament omplir el seu temps d'oci amb una oferta més lúdica i més participativa? Potser els visitants prefereixen un altre tipus d'exposició? Totes aquestes preguntes —i moltes més que trobaríem— podrien donar lloc a un altre treball de recerca el qual s'hauria de centrar en el públic i les seves tries, un tema interessant que no descartem estudiar més endavant.
- Per últim, no podem oblidar que en iniciar el treball l'inscrivíem en l'àmbit de la gestió cultural, sense conèixer gaire quina era la tasca dels seus professionals. Ara, podem dir que ens ha semblat tan flexible i dúctil com preveiem i que, en conseqüència, trobem imprescindible una bona formació pluridisciplinària i interdisciplinària dels gestors culturals que els ha de permetre adaptar-se a la tasca concreta diària. A més, sembla inevitable que tingui coneixements de gestió empresarial, però també una bona formació cultural sense la qual seria difícil que desenvolupés la seva feina de manera adequada.

En resum, aquest treball ens ha servit per iniciar-nos en el món de les organitzacions culturals des de la pròpia experiència i per reflexionar una mica, encara que no hagi estat tan aprofundidament com hauríem volgut, en la gestió cultural i les polítiques culturals de Barcelona. Probablement les conclusions a què hem arribat eren fàcilment previsibles per a algú més iniciat en la temàtica, però per a nosaltres ha estat un descobriment fet pas a pas, amb errades i encerts, i n'estem satisfets. En iniciar el treball de final de carrera no ens podíem imaginar com seria finalment i aquest n'ha estat el resultat. Segurament si ara tornéssim a començar canviariem algunes coses, aprofundiríem més

aquí i menys allà, encetaríem capítols nous, etc. Però això ho deixem per a una altra ocasió, ja que no descartem fer-ne una revisió més endavant. En qualsevol cas, pensem que n'hem après, tant pel que fa a la metodologia de treball com al contingut i creiem que, en el fons, això és el que importa.

ANNEXOS

ANNEX 1

Transcripció

ENTREVISTA A JOSEP RAMONEDA, DIRECTOR DEL CENTRE DE CULTURA CONTEMPORÀNIA DE BARCELONA (22 DE JULIOL DE 2002)

-D'on sorgeix la idea de crear el Centre de Cultura Contemporània?

-Aquestes coses sempre tenen algun element de fortuït, algun element de casualitat i, en principi, de necessitat, i després tenen també alguns elements d'estratègia. En tot cas el punt de partida és que aquí hi havia un espai més o menys abandonat, que de fet no era abandonat perquè hi havia diferents magatzems de les institucions i que s'hi havia fet activitats abans, s'hi havia fet fins i tot una biennial d'art jove, però era un espai que no estava en condicions ni tenia una política clara. Aquest espai l'any 80 i algo, al començament dels ajuntaments democràtics, essent encara president de la Generalitat Tarradellas i alcalde de Barcelona Narcís Serra, van decidir posar els terrenys en comú, que això eren concessions històriques en l'Ajuntament i en la Diputació i crear un consorci Diputació-Ajuntament per posar en marxa això. I així es va quedar. Això havia estat fet d'hospici fins l'any 1958, es va tancar quan es van crear les Llars Mundet... A partir d'aquest moment hi van haver bastants episodis diferents, moments en què no es feia gran cosa, moments en què es parlava, i va començar cap a finals dels 80 a posar-se en marxa la idea que s'havia de fer alguna cosa aquí. Van començar a sorgir algunes idees, es va nomenar fins i tot un director, en Pep Subirós, que no es va entendre amb el president de la Diputació i finalment l'any 89, el juny del 89, el president de la Diputació em va demanar a mi primer un informe de l'Institut d'Humanitats sobre què es podria fer aquí i després em va encarregar a mi formalment la direcció del projecte.

-L'Institut d'Humanitats és previ, doncs?

-Sí, sí, l'Institut d'Humanitats ja existia i tenia el seu camí. Llavors, jo el que vaig fer va ser un projecte que proposava per a aquesta casa un centre cultural temàtic que el tema fos la ciutat i el món urbà en general. Per moltes raons, però jo crec que n'hi ha dues o tres de molt clares. La primera d'elles és que és allò en què Barcelona és reconeguda i és competitiva en el món, això em sembla que és una raó de pes important, és el que Barcelona ha demostrat que sap fer (pensar, construir, fer ciutat). Una altra raó era aquesta relació que Barcelona té amb la qüestió urbana, en la mesura que és una capital amb consciència de capital molt forta però en no tenir un Estat propi ha anat generant aquesta mena de consciència cívica forta. I aquí, si vols una altra raó (en podríem trobar moltes més encara) és que em semblava que havia arribat el moment de fer els centres culturals sobre les ciutats, era una cosa que es veia a venir, ja havia passat el moment dels museus de la ciència, dels museus d'art contemporani —ja més o menys qualsevol ciutat tenia el seu

museu de la ciència i el seu museu d'art contemporani— i que es veia a venir que s'aniria en aquesta direcció. Aquests són una mica els tres motius.

-Hi va influir una mica el fet que era l'època preolímpica, que la ciutat de Barcelona estava fent un replantejament...

-Sí, aquest centre des del primer moment es va concebre com un projecte postolímpic, és a dir, es dona la paradoxa que essent el primer projecte postolímpic es va inaugurar abans que la majoria de projectes culturals olímpics, però això és més per raons pràctiques que no per cap altra cosa.

-La ciutat és l'eix temàtic, però ha anat variant o s'ha mantingut fidel?

-No, la ciutat és l'eix temàtic, però és la ciutat de tots: la ciutat dels arquitectes, la ciutat dels urbanistes, però també la ciutat dels artistes, dels filòsofs, dels sociòlegs, de tots. Jo no volia de cap manera que s'ancorés al costat de l'arquitectura i l'urbanisme. Ara bé, que sigui l'eix temàtic no vol dir que sigui d'una rigidesa absoluta, al revés; a part que avui és difícil trobar alguna cosa que no sigui cultura urbana... Per tant és un perfil que ens ha donat fàcilment una certa identitat, una certa identificació, però res més que això.

-Sobre la rehabilitació o l'adaptació d'aquest edifici per acollir aquesta funció, hi va haver alguns criteris molt clars, molt relacionats amb el que s'hi anava a fer, amb la temàtica...

-Aquí, dues coses. La primera discussió que hi havia, la primera decisió a prendre era si es conservava l'edifici o si es tirava a terra i es feia nou. L'edifici realment no és d'una gran bellesa arquitectònica excepte el pati. La temptació de tirar-lo a terra per a mi era gran. Jo no sóc massa conservacionista però vaig adonar-me que era fer una batalla complicadíssima en la que s'hauria hagut de gastar moltíssima energia i que només hauria servit per endarrerir tot el procés, amb lo qual vaig optar per l'opció pragmàtica de mantenir l'edifici i recuperar-lo tal com era. Això tenia un avantatge, hi havia una cosa que jugava a favor: tenir un pati que no estava tancat per un cantó permetia fer una intervenció forta que compensés el to convencional de l'edifici. Jo vaig escollir l'Albert Viaplana perquè és un dels arquitectes que més m'interessa dels que hi ha a Barcelona i em va semblar que m'hi entendria bé. Jo amb ell hi vaig fer un acord molt clar: l'aposta arquitectònica, les idees estètiques els hi feia tota la confiança però en el funcionament manava jo. I aquest va ser el criteri amb el que ho vam fer: les seves intervencions van ser molt encertades, però tot el que és funcionament, recorreguts etc. nosaltres hi vam intervenir molt específicament.

-Jo ho deia perquè la vidriera “xoca” molt amb el que és la resta de l'edifici, no?

-Jo crec que és l'element bo, l'element fort de la reestructuració d'aquesta casa.

-Aleshores és la metàfora de la que sempre es parla: que és com una mena de mirall de la ciutat, que es reflecteix als vidres...

-Sí, sí, això probablement és més casualitat.

-No és una cosa pensada, doncs?

-El dia que els arquitectes em van dir vine a veure-ho perquè ara ja hi hem posat els vidres al mur cortina i em vaig quedar realment sorprès quan vaig veure que la ciutat entrava per dalt. Ells quan van veure la meua cara de sorpresa van dir: "Ho has vist!?". Jo em permeto el dret a sospitar que ho van descobrir en el mateix moment que jo, però no ho sé.

-Una casualitat d'aquelles de la vida, no?

-No ho sé, potser ho van buscar, però...

-Tornem una mica enrere. En allò que deia de crear centres culturals on la reflexió fos la ciutat, que era el moment, n'han sorgit més?

- A poc a poc... Ha sorgit el projecte de l'IFA de París, a més en part en els seus textos fundacionals ens ha acollit a nosaltres com a referència. Ha sorgit el projecte de l'IFA de París, la Cité du Patrimoine i de l'Architecture, que en aquests moments per raó dels canvis polítics a França està una mica estancat, però vaja, potser aquest és l'exemple més clar. Per lo demás, han seguit proliferant els museus d'arquitectura, però això és diferent.

- A l'inici del centre, llegeixes la premsa i tothom el compara una mica amb el Pompidou.

-Sí, això ja ho vaig dir en una de les primeres conferències de premsa que vam fer, quan l'alcalde aleshores de Barcelona, Maragall, va fer aquesta referència, vaig contestar i vaig fer immediatament una sèrie de precisions que em sembla que s'han de fer sempre. És a dir, podem dir que és el Pompidou sempre i quan tinguem en compte que el Pompidou té una col·lecció de dues-centes mil obres d'art i nosaltres no en tenim cap, no tenim col·lecció; que el Pompidou té 60.000 metres quadrats i que nosaltres tirant a l'alça, tenint en compte els espais que hi ha al voltant, nosaltres en tenim 12.000; que el Pompidou té un pressupost divuit vegades superior al nostre; que el Pompidou té 1.300 treballadors i nosaltres en tenim setanta i pico; en fi, etc. Si després de dir tot això continuem pensant que el CCCB és el Pompidou barceloní, d'acord, però que quedi clar tot això.

-Però no es va agafar com a referent ni va ser un model a partir del qual...

-El que passa és que per una raó històrica i per una pura casualitat des del primer moment hi va haver una relació molt forta amb el Pompidou perquè per algunes raons que jo desconec *Le Monde* ens va seleccionar com un dels sis grans projectes culturals que hi havia al món en aquell moment i

aleshores amb aquest article un *curator* del Pompidou que estava preparant una exposició sobre art, arquitectura i ciutat ens va venir a veure abans que existíssim i això va fer que es través una relació forta abans de començar.

-I encara continua?

-Sí.

-I amb altres institucions, tant internacionals com...

-De relacions ara ja n'hi ha moltes. De socis, en tenim molts i arreu. Hem fet coses amb la Hauf Gallery, amb el Deutsche Historik Museum de Berlín, amb el Museu de Belles Arts de Montreal, amb el Pompidou, amb l'IFA, amb Itàlia, amb Lió, amb Marsella...

-Especialment en l'àmbit europeu, no?

-Bé, àmbit europeu... evidentment la primera fase de la nostra estratègia ha estat situar-nos en el mapa d'Europa. I un cop situats en el mapa d'Europa, ara interessaria dedicar molta energia a Amèrica, a Llatinoamèrica, Àfrica i els països de l'est, amb els que ja hem començat a treballar bastant i hem fet bastantes coses. Ara hi ha l'exposició nostra a Praga, la de Kafka, i una a Nova York, per tant la xarxa de col·laboració és molt àmplia.

-Llegia en una entrevista de potser fa alguns anys on deia que el CCCB era més conegut a Europa que a Madrid.

-Exacte, de mica en mica es va trencant però costa. I costa fonamentalment per dues raons: una per les mateixes raons per les que sempre costen les relacions culturals entre Madrid i Catalunya i per les mateixes raons que fan que un diari fet a Barcelona costi molt de vendre a Madrid i tal... però a més d'aquesta raó, jo crec que n'hi ha una d'específica, i és el problema de no tenir un interlocutor, diguem-ne equivalent, a Madrid, no tenir un soci clar; en moltes altres ciutats tenim socis clars, a Madrid no tenim un soci clar. Hem fet algunes coses amb el Reina Sofia i amb el Círculo de Bellas Artes, però...

-No hi ha un projecte paral·lel a aquest.

-Una institució amb la que diguis "mira, aquesta és la nostra institució germana" (cosa que seria extraordinària perquè podríem fer moltes coses) això no ho tenim. I és un problema, és un dèficit.

-És una pena. Una altra cosa, el Pla Estratègic de Barcelona, el que es refereix al sector cultural, com afecta el Centre?

-D'això sí que no en sé res. Sóc molt reaci a tot el que és la política cultural institucional. Jo l'única cosa que sé fer és anar fent funcionar el CCCB però de la resta no en tinc gaire idea.

-I de la relació del Centre amb el que és l'àrea metropolitana?

-Home, és a dir, vejam, nosaltres som un centre cultural, no un centre turístic; per què ho dic, això? Aquest estiu està variant una mica a causa de l'exposició de Gaudí, però vaja, en línies generals la nostra evolució de visitants és curiosament molt semblant a la del Pompidou (les proporcions, no les xifres globals) de cada 10 visitants nostres, 7 són de la Barcelona i la seva àrea metropolitana, 2 són estrangers i 1 de la resta de Catalunya i/o Espanya. Aquesta és pràcticament la mateixa proporció del Pompidou. I això vol dir que per sobre de tot, més que un centre turístic som un centre cultural, i per tant en nostre territori no és Barcelona estricta sinó l'àrea metropolitana, això és evident, és el territori natural.

-Està pensat, doncs, amb aquest enfocament?

-Sí, sí.

-Quin és el pressupost anual?

-El pressupost del CCCB pots demanar les dades exactes, són públiques, no hi ha cap problema. És de l'ordre dels 1.500 milions de pessetes, dels quals hi ha unes aportacions fixes de la Diputació i l'Ajuntament (el 75% la Diputació i el 25% l'Ajuntament), que està per sobre dels mil milions de pessetes. La resta són diversos.

-Patrocinadors...

-Sí, i subvencions... això demana-ho, és un document públic [*intel·ligible...*].

-Ha variat el projecte inicial respecte...

-Home, jo crec que els projectes sempre els millora la realitat. I un dels avantatges d'aquí és que en un cert sentit la realitat el va millorar molt de pressa i això ens va facilitar molt la feina. És en el sentit d'una cosa que estava prevista en el projecte però que no estava tan prevista com en realitat va ser, que és el fet que la casa es convertís en un lloc d'acollida d'actors culturals de la ciutat. Això, que es va començar molt de pressa i que va créixer molt ràpidament, va ser un element importantíssim per a la dinamització del centre.

-Està parlant dels grups col·laboradors i totes les entitats associades...

-Sí.

-Els objectius del centre són clars? És a dir, hi ha un decàleg del que es pretén aconseguir?

-Sempre i quan no siguin rígids, sí, però vaja, la idea em sembla que és clara: aprofundir en una sèrie de temes en els que hi ha un seguit de seminaris, grups de treball, etc. a la casa sempre

relacionats amb el món urbà i en aquest sentit fer una mica la funció de *think tank*, que en aquesta ciutat està molt deixada de costat, potenciar la creació, jugar fort la carta d'una divulgació d'un cert alt nivell, treballar en la modernització del llenguatge expositiu i així successivament. Sobretot ser un lloc de cultura i d'afirmació de l'espai urbà.

-Considera que s'han acomplert?

-Déu n'hi do, globalment em sembla raonable. Més de pressa del que jo m'imaginava tot i que sempre voldries molt més, però em sembla raonable.

-Quin serà el futur del Centre?

-No ho sé, la meua estratègia ara és jugar molt fort la línia d'obertura cap a Llatinoamèrica, Àfrica i els països de l'Est, jo crec que en la situació actual del món és molt important acostumar-nos a tractar els entorns culturals d'altres llocs del món amb el mateix nivell i amb la mateixa dignitat amb què tractem els entorns culturals de l'anomenat primer món, per a mi no hi ha d'haver cap diferència en el tracte, en la necessitat de conèixer un artista de Dakar i un artista de New York, i per tant, durant els dos o tres pròxims anys vull jugar molt fort aquesta carta. Després ja ho veurem, perquè entre d'altres coses una de les proves que ha de passar el CCCB és el canvi de director, no pot ser que tota la vida estigui en les mateixes mans.

-I això està previst per a una data en concret?

-No hi ha una data clara, però tampoc no pot ser una data que se'n vagi molt lluny.

-Quines són les virtuts i els defectes del Centre, si és que té defectes?

-Probablement per a mi és més fàcil trobar els defectes que les virtuts... De defectes n'hi ha molts, i per a mi són fàcils de veure perquè en part són els meus propis defectes; per exemple, probablement el CCCB hauria de gastar molt més en publicitat i en comunicació del que gasta, però això és per a mi gairebé un impediment metafísic, és a dir, a mi em sap molt greu desplaçar diners d'activitats cap a comunicació. Això fa que potser de vegades la nostra penetració sigui més lenta, però em sembla molt important. Defectes concrets n'hi ha diversos, en certes situacions no hem vist o ens han colat alguna cosa que no tenia al meu entendre el nivell requerible. Jo crec que una de les virtuts del CCCB és que ha estat bastant exigent sempre quant a estàndards de qualitat i alguna vegada se'ns ha colat alguna cosa. Què més? En canvi, jo crec que una de les virtuts és un cert sentit d'obertura i una certa consciència que un servei públic o una institució cultural no pot estar al servei d'uns plantejaments ideològics o culturals molt rígids, sinó que ha de tenir preocupació per a públics molt diversos. Aquesta és una de les parts positives.

-I per últim, una definició breu per a algú que no sàpiga què és el Centre de Cultura.

-Jo crec que la definició més clara és un centre cultural obert sobre la ciutat i la cultura urbana.

-Molt bé, moltes gràcies. Això és tot.

-Molt bé.

ANNEX 2

REPRODUCCIÓ PARCIAL DEL FULL DE LA REUNIÓ D'ESPAIS CORRESPONENT A LA SETMANA DEL 3 AL 9 DE JUNY DE 2002. PROGRAMA D'ACTIVITATS

	3	DILLUNS R: 17-22 H	4	DIMARTS R:
AULA 1	19.15 Ψ 21.30	ALTAVEU 2001: "Els dilluns de la Xina II" El Taiwan actual i les relacions amb el continent. A càrrec de: Manel Ollé Org: Amics UNESCO Mariona Aguirre Tel: 93 453 95 07 / 93 211 38 21	9.30 Ψ 11.00	ITINERARIS
AULA 2	Tot el dia 20.00 Ψ 22.00	Reunió d'auditors Cte. Elisenda Poch Ext. 110 MÀSTER METRÒPOLIS Conferència oberta (Prof. Delanda) Org. Institut d'humanitats Cte. Germà Sebastià Ext. 133	Tot el dia	Reunió d'auditors Cte. Elisenda Poch Ext. 110
AULA 3	10.00 Ψ 14.00	MÀSTER METRÒPOLIS 10 h A 12 h Tutories_ de 12 h a 14 h Org. Institut d'Humanitats Ext. 133	12.00 Ψ 18.00	MÀSTER METRÒPOLIS Pausa de 14-16 h Org. Institut d'Humanitats Ext. 133
MIRADOR	16.00 19.30 Ψ 21.30	MUNTATGE SALA PER A CONF. Muntatge traducció: Simultània Jon de Errazti 93 473 36 99 EL TEMPS DE GAUDÍ: ARQUITECTES, CIUTATS I PENSAMENTS. París. August Perret: la importància de la raó A càrrec de: Joseph Abram Org. Institut d'Humanitats Ext. 133 4 Monitors (2 venda/control entrades + 2 distribució receptors)	19.30 Ψ 21.30	EL TEMPS DE GAUDÍ: ARQUITECTES, CIUTATS I PENSAMENTS. Berlín. La catedral expressionista A càrrec de Josep M. Roviera Org. Institut d'Humanitats Cte. Germà Sebastià Ext. 133 2 MONITORS venda/control entrades
VESTÍBUL PRAL.		Desmuntatge Expo DRETS HUMANS Vindrà l'artista, Joan Mar, i un ajudant Cte. Ma. José (Manners) Tel. 93 319 3 23		ATENCIÓ: Horari especial d'exposicions fins el 8 de setembre
AUDITORI	16.00 19.30 Ψ 21.00	MUNTATGE SALA PER A CONF. Muntatge traducció: Simultània Jon de Errazti 93 473 36 99 MÓNS AFRICANS. SEMINARI PERMANENT. Les arrels afroasiàtiques de la civilització clàssica A càrrec de: Martin Gardiner Bernal Org. Institut d'Humanitats Ext. 133 4 Monitors tot l'acte		De 10 a 20 h de dimarts a diumenge, festius inclosos.
Sala de Grups				
Pati de les Dones				
ALTRES		Taula C. Doc.: Ordinadors Metropolís Vest. 2a: No oblidaràs Sarajevo Pl. Coromines: camions-trasllat URL		Taula C. Doc.: Ordinadors Metropolís Vest. 2a: No oblidaràs Sarajevo Pl. Coromines: camions-trasllat URL Sala -1: Muntatge Sonarmàtica

REPRODUCCIÓ PARCIAL DEL FULL DE LA REUNIÓ D'ESPais CORRESPONENT A LA SETMANA DEL 3 AL 9 DE JUNY DE 2002. ASPECTES TÈCNICS

	3	DILLUNS R: 17-22 H	4	DIMARTS R:
AULA 1	19.15 Ψ 21.30	ALTAVEU 2001: "Els dilluns de la Xina II" Presid. 2 TAULES+4 CADIRES+MICRO DIAPO+RETRO A fora: 1 taula + 1 cadira	9.30 Ψ 11.00	ITINERARIS
AULA 2	Tot el dia 20.00 Ψ 22.00	Reunió d'auditors 1 TAULA BLANCA + 1 DE SUPORT MÀSTER METRÒPOLIS Presidència: 3 CADIRES+2 TAULES MICROS + AIGÜES 22 DIAPOS+RETRO	Tot el dia	Reunió d'auditors 1 TAULA BLANCA + 1 DE SUPORT
AULA 3	10.00 Ψ 14.00	MÀSTER METRÒPOLIS 4 TAULES BLANQUES JUNTES+16 CADIRES AL VOLTANT + 24 CADIRES PALA + 2 DIAPOS+RETRO	12.00 Ψ 18.00	MÀSTER METRÒPOLIS 4 TAULES BLANQUES JUNTES+16 CADIRES AL VOLTANT + 24 CADIRES PALA + 2 DIAPOS+RETRO
MIRADOR	16.00 19.30 Ψ 21.30	MUNTATGE SALA PER A CONF. Muntatge traducció: Simultània Jon de Errazti 93 473 36 99 EL TEMPS DE GAUDÍ: ARQUITECTES, CIUTATS I PENSAMENTS. Presidència: 1 TAULA+2 CADIRES MICRO+INALÀMBRIC 2 DIAPOS+RETRO+VIDEOPROJE.+PANTALLA+150 CADIRES AIGÜES CABINA 4a. pl. 4 TAULES + 4 CADIRES	19.30 Ψ 21.30	EL TEMPS DE GAUDÍ: ARQUITECTES, CIUTATS I PENSAMENTS. Presidència: 1 TAULA+2 CADIRES MICRO+INALÀMBRIC 2 DIAPOS+RETRO+VIDEOPROJE.+PANTALLA+150 CADIRES AIGÜES CABINA 4a. pl. 2 TAULES + 2 CADIRES
VESTÍBUL PRAL.		Desmuntatge Expo DRETS HUMANS Vindrà l'artista, Joan Mar, i un ajudant Cte. Ma. José (Manners) Tel. 93 319 3 23		ATENCIÓ: Horari especial d'exposicions fins el 8 de setembre
AUDITORI	16.00 19.30 Ψ 21.00	MUNTATGE SALA PER A CONF. Muntatge traducció: Simultània Jon de Errazti 93 473 36 99 MÓNS AFRICANS. SEMINARI Presidència: 2 TAULES+3 CADIRES 100 CADIRES PALA 2 MICROS +INALÀMBRIC LÀMPARA SOBRETAULA+DIAPO AIGÜES CABINA A la 4a: 4 TAULES+2 CADIRES		De 10 a 20 h de dimarts a diumenge, festius inclosos.
Sala de Grups				
Pati de les Dones				
ALTRES		Taula C. Doc.: Ordinadors Metròpolis Vest. 2a: No oblidaràs Sarajevo Pl. Coromines: camions per trasllat de l'URL que deixa l'antic teatre		Taula C. Doc.: Ordinadors Metròpolis Vest. 2a: No oblidaràs Sarajevo Pl. Coromines: camions per trasllat de l'URL que deixa l'antic teatre Sala -1: Muntatge Sonarmàtica

REFERÈNCIES BIBLIOGRÀFIQUES

AGAZZI, Evandro. *El desafío de la interdisciplinariedad: dificultades y logros* [en línia]
<<http://www.unav.es/gep/DesafioInterdisciplinaridad.html>> [Consultat el 15.12.2002]

AJUNTAMENT DE BARCELONA. *Accions 2001* [en línia]
<http://www.bcn.es/accentcultura/pdf/accions_2001.pdf> [Consultat el 3.1.2003]

AJUNTAMENT DE BARCELONA. “Eurociutats 2002”, a *Comunitat Cultura*, 18 (2002, octubre). [en línia]<<http://www.bcn.es/comunitatcultura>> [Consultat el 10.11.2002]

AJUNTAMENT DE BARCELONA. “La cultura, motor de les ciutats europees del segle XXI”, a *Barcelona cultura* (2002, gener - febrer). [en línia]
<<http://www.bcn.es/accentcultura/documentsestrategics/CulturaMotorCiutatsEuropaS21.pdf>>
[Consultat el 25.6.2002]

AJUNTAMENT DE BARCELONA. *La gestió cultural al servei dels ciutadans de Barcelona i de la capitalitat de la cultura catalana. Memòria de l'Àrea de Cultura 1987-1991.* Barcelona: Ajuntament de Barcelona, Àrea de Cultura, 1991.

AJUNTAMENT DE BARCELONA. *Diagnòstic. Primera fase del Pla Estratègic.* Barcelona: Ajuntament de Barcelona / Institut de Cultura de Barcelona, 1999. [en línia]
<<http://bcn.es/accentcultura>> [Consultat el 20.7.2002]

AJUNTAMENT DE BARCELONA. *Dimensió i estructura del sector cultural a Barcelona.* Barcelona: Ajuntament de Barcelona, 1992.

AJUNTAMENT DE BARCELONA. *Espais per a la cultura 1987-1995.* Barcelona: Ajuntament de Barcelona, 1995.

AJUNTAMENT DE BARCELONA. *Pla Estratègic Metropolità de Barcelona.* [en línia]
<<http://www.bcn2000.es>> [Consultat el 7.11.2002]

AJUNTAMENT DE BARCELONA. *La cultura, motor de la ciutat del coneixement. Pla estratègic del sector cultural de Barcelona.* Barcelona: Ajuntament de Barcelona, Oficina Tècnica del Pla estratègic del sector cultural, 1999 [en línia]
<<http://www.bcn.es/accentcultura/pdf/pla.pdf>> [Consultat el 7.11.2002]

ALARCÓN, J. M. “De viejo hospicio a Centre de Cultura Contemporània”, a *El Periódico de Cataluña* (25 de febrer de 1994): pàg. 52.

ALBERT, Mathieu; BERNARD, Paul. *Faire utile ou faire savant?*, a *Sociologie et sociétés*, vol. XXXII, 1: pàg. 71-92. [en línia]
<<http://www.erudit.org/revue/socsoc/2000/v32/n1/001004ar.pdf>> [Consultat el 16.12.2002]

ALBET, Abel. “Ciutat global, ciutat dual”, a *Transversal. Revista de cultura contemporània*, 13, (2000, desembre).

ALONSO, Luís. *Introducción a la nueva museología.* Madrid: Alianza editorial, 1999.

ANES, José; ASTIER, André; BASTIEN, Jeanne (et al.). *Carta de la transdisciplinariedad.* Convento de Arrábida: 1994. [en línia]

<<http://www.iaf-world.org/transdisc.html>> [Consultat el 15.12.2002]

APOSTEL, L.; BENOIST, J. M.; BOTTOMORE, T. B. (et al.). *Interdisciplinarietà y ciencias humanas*. Madrid: Tecnos / Unesco, 1983.

ARAGAY, Ignasi. “El Centre de Cultura Contemporània obre les portes als visitants”, a *Avui* (26 de febrer de 1994): pàg. 42.

ARAGAY, Ignasi; TIÓ, Pere. “El Centre de Cultura Contemporània de Barcelona necessita 800 milions a l’any”, a *Avui* (30 de gener de 1994): pàg. 42.

ARANA, Juan. *¿Es posible la interdisciplinarietà? Teoría y práctica*. Pamplona: abril 2001 [en línia]
<<http://www.unav.es/gep/Seminarios.html>> [Consultat el 16.12.2002]

ARDÈVOL, Elisenda; VAYREDA, Agnès. *Cibercultura y ciberculturas. Programa de Doctorado sobre al Sociedad de la Información y el Conocimiento*. Universitat Oberta de Catalunya [en línia]
<http://cv.uoc.es/moduls/UW02_60013_00514/index.html> [Consultat el 30.11.2002]

ARTIGAS, Mariano. *Mi visión de la interdisciplinarietà*. [en línia]
<<http://www.unav.es/gep/Seminarios.html>> [Consultat el 16.12.2002]

ARTÍS, Mireia; CARRERAS, Cèsar (coord.); MUNILLA, Glòria (coord.). *Gestió del patrimoni*. Barcelona: Universitat Oberta de Catalunya, 1999.

ASSOCIACIÓ DE PROFESSIONALS DE LA GESTIÓ CULTURAL A CATALUNYA. “Una nova professió a debat”, a *Karis* (1999, maig): pàg. 5.

AUGÉ, Marc. “Llocs i no-llocs de la ciutat”, a Diputació de Barcelona, *Interacció 98*. Barcelona: Diputació de Barcelona, 1998.

AYÉN, Xavi. “El universo Borges, en el CCCB”, a *La Vanguardia* (30 d’octubre de 2002): pàg. 35.

BALLBÉ, Xavier (dir.). *Les professions de la cultura*. Barcelona: Generalitat de Catalunya, Institut Català de Noves Professions, 1997.

BARBOUR, Lyn. “Las ciudades que crean cultura son ciudades que crean ciudad”, a *Interacció 2000* (2000).

“Barcelona enriquece esta semana su red de equipamientos culturales con el CCCB”, a *La Vanguardia* (20 de febrer de 1994): pàg. 47-48.

BERGER, Benjamin; COSTELLO, Daniel; DEMERS, Patricia; (et al.) *Mo[n]des de pensée les humanités en 2010*. Ottawa: Conseil de Recherches en Sciences Humaines du Canada, Group de Travail sur l’Avenir des Humanités, 2001.

BERTHELOT, Jean-Michel. “Présentation”, a *Sociologie et sociétés*, vol. XXXI, 1 (1999, printemps): pàg. 3-10. [en línia]
<<http://www.erudit.org/revue/socsoc/1999/v31/n1/001060ar.pdf>> [Consultat el 16.12.2002]

BIOSCA, J. M. “La cultura en la Europa global”, a *Karis*, 1 (1997, febrer): pàg. 23-26.

BOEIRO, Marta; ESTRADA, Gabriela. *Interdisciplinarietà y multidisciplinarietà. Un ensayo en la enseñanza de finanzas y administración pública*. [en línia]

<http://www.angrad.com/angrad/pdfs/xii_enangrad/Interdisciplinaridad%20y%20Multidisciplinaridad.pdf> [Consultat el 16.12.2002]

BOLE-RICHARD, Michel. “Barcelone/Espagne. La cité des cités”, a *Le Monde* (28 de novembre de 1991): pàg. 21.

BORJA, Jordi; CASTELLS, Manuel. *Local y global. La gestión de las ciudades en la era de la información.* Madrid: Taurus / United Nations for Human Settlements, 1997.

BOUVRIER, Pierre. “Le disciplinaire et l’interdisciplinaire ‘ordinaire’”, a *Sociologie et sociétés*, vol. XXXII, 1. [en línia]
<<http://www.erudit.org/revue/socsoc/2000/v32/n1/001094ar.pdf>> [Consultat el 16.12.2002]

BRAZEAU, Jacques. “L’interdisciplinarité et les études supérieures”, a *Sociologie et sociétés*, XII. [en línia]
<<http://www.erudit.org/revue/socsoc/1980/v12/n2/001096ar.pdf>> [Consultat el 16.12.2002]

CAMPILLO, Rosa. *La gestión y el gestor del patrimonio cultural.* Murcia: KR, 1998.

CAMPRECIÓS, Joan. “Unes reflexions entorn de les ciutats en el desenvolupament econòmic del territori”, a *CIFA. Revista de serveis personals locals*, 9 (1998, setembre): pàg. 53-56.

CAPDEVILA, Carles; FINA, Xavier. “És feina del gestor cultural fer-se respectar pels polítics”, a *Karis* (1997, febrer): pàg. 3-5.

CASTAÑER, Xavier. “Les especificitats de la gestió d’organitzacions artístiques i culturals”, a *Revista econòmica de Catalunya*, 31 (1997, maig): pàg. 84-100.

CENTRE DE CULTURA CONTEMPORÀNIA. *2000 & CCCB.* Barcelona: Centre de Cultura Contemporània de Barcelona, 2000.

CENTRE DE CULTURA CONTEMPORÀNIA. *2001 CCCB.* Barcelona: Centre de Cultura Contemporània de Barcelona, 2001.

CENTRE DE CULTURA CONTEMPORÀNIA. *2002 CCCB.* Barcelona: Centre de Cultura Contemporània de Barcelona, 2002.

CENTRE DE CULTURA CONTEMPORÀNIA. *CCCB 98-99. Memòria d’activitats.* Barcelona: Centre de Cultura Contemporània de Barcelona, 1999.

CENTRE DE CULTURA CONTEMPORÀNIA. *Ciutat i creació. Memòria 1995.* Barcelona: Centre de Cultura Contemporània de Barcelona, 1995.

CENTRE DE CULTURA CONTEMPORÀNIA. *Ciutat, creació, cultura. Balanç d’una primera etapa. Memòria 1997.* Barcelona: Centre de Cultura Contemporània de Barcelona, 1997.

CENTRE DE CULTURA CONTEMPORÀNIA. *El mirall de la ciutat. Memòria 1994.* Barcelona: Centre de Cultura Contemporània de Barcelona, 1994.

CENTRE DE CULTURA CONTEMPORÀNIA. *La diversificació. Memòria 1996.* Barcelona: Centre de Cultura Contemporània de Barcelona, 1996.

CENTRE DE CULTURA CONTEMPORÀNIA. *Us deixem les claus.* Barcelona: Centre de Cultura Contemporània de Barcelona, 2001.

CLOS, Joan. “Barcelona, capital museística”, a *Barcelona Metròpolis Mediterrània*, 55. (any i mes) [en línia]

<http://www.bcn.es/publicacions/bmm/55/ct_editorial.htm> [Consultat el 12.7.2002]

COMAS D'ARGEMIR, Dolors; PUJADAS, Joan J. (coord.). *Etnografia*. Barcelona: Universitat Oberta de Catalunya, 1999.

CONSELL D'EUROPA. *Des dels marges. Una aportació al debat sobre cultura i desenvolupament a Europa*. Interarts / Edicions 62, 1999.

COSTA, Xavier; MANITO, Fèlix; NEGRE, Pere. *El lleure en la societat actual*. Barcelona: Universitat Oberta de Catalunya, 2000.

CREUS, Javier; MUNILLA, Glòria (coord.); ROS, Adela (coord.). *Organització i gestió d'empreses culturals*. Barcelona: Universitat Oberta de Catalunya, 1999.

DE FORN, Manuel. "En temps de crisi, reflexió", a *Barcelona Metròpolis Mediterrània*, 52 [en línia]

<<http://www.publicacions.bcn.es/bmm/index.htm>> [Consultat el 12.7.2002]

DE SEMIR, Vladimir; O'CONNOR, Justin; REALES, Lluís (et. al.). *Districtes digitals i districtes culturals*. Barcelona: Institut de Cultura de Barcelona, Debats culturals a la Virreina: Pensar i actuar en la cultura a Barcelona, 2001. [en línia] <<http://www.bcn.es/icub/debats.htm>> [Consultat el 9.8.2002]

DELGADO, Manuel. "Heterópolis. Diversitat urbana i polítiques culturals", a *Barcelona Metròpolis Mediterrània*, 52 (2002). [en línia]

<http://www.bcn.es/publicacions/bmm/52/ct_qc5.htm> [Consultat el 12.7.2002]

DIPUTACIÓ DE BARCELONA. "Un nou context per a un vell projecte. Quinze anys després...", a *Cercles* (2002, abril). [en línia] <<http://www.diba.es/cerc/que.asp#quinze>> [Consultat el 23.11.2002]

DIVERSOS AUTORS. *Interacció'94*. Barcelona: Diputació de Barcelona, Àrea de Cultura, Àrea d'Educació, 1995.

DOGAN, Mattei. *¿Interdisciplinas?* [en línia]

<<http://www.chasque.net/frontpage/relacion/anteriores/9706/interdisciplinas.html>> [Consultat el 15.12.2002]

DOGAN, Mattei. *Las nuevas ciencias sociales: grietas en las murallas de las disciplinas*. [en línia] <<http://www.unesco.org/issj/rics/153/doganspa.html>> [Consultat el 15.12.2002]

DUCHASTEL, Jules; LABERGE, Danielle. "La recherche comme espace de médiation interdisciplinaire", a *Sociologie et sociétés*, vol. XXXI, 1 (1999, printemps): pàg. 63-76. [en línia] <<http://www.erudit.org/revue/socsoc/1999/v31/n1/001205ar.pdf>> [Consultat el 16.12.2002]

DUFFY, Pat. *An interdisciplinary approach to social science research*. [en línia] <<http://www.iisgp.ubc.ca/symposium/phutcheon.htm>> [Consultat el 15.12.2002]

ECO, Umberto. *Cómo se hace una tesis. Técnicas y procedimientos de investigación, estudio y escritura*. Mèxic: Gedisa editorial, 1989.

El Periódico de l'exposició Univers Gaudí. Barcelona: El Periódico de Catalunya, 2002.

ESPADA, Arcadi. "La ciudad tiene tema", a *El País* (27 de febrer de 1994).

FARRÉ, Ferran. “Crisi? Quina crisi? En el món de la Cultura: totes. Doncs: benvinguda la crisi!”, a Universitat d’Estiu de Política i Gestió Culturals (Diputació de Barcelona), *Interacció 94*. Barcelona: Diputació de Barcelona, Àrea de Cultura, Àrea d’Educació, 1995.

FERNÁNDEZ, Emiliano: *La política cultural. Qué es y para qué sirve*. Gijón: Trea, 1991.

FIGAREDO, Francisco H. *Enseñanzas de una investigación científica interdisciplinaria* [en línia] <<http://www.cubasi.cu/che/AutoresCubanos5.htm>> [Consultat el 16.12.2002]

FINA, Xavier. “Cultura i territori a Barcelona”, a *Comunitat Cultura*, 17 (2002, setembre). [en línia]<<http://www.bcn.es/comunitatcultura>> [Consultat el 20.12.2002]

FOLLARI, Roberto. “Estudios culturales, transdisciplinariedad e interdisciplinariedad (¿hegemonismo de las ciencias sociales lationamericanas?)” a *Utopía u Praxis Lationamericana*, 14 (2001): pàg. 40-47. [en línia] <<http://www.filonenos.org/utopia/utopia14/UTOPIA6-14/PDF/Roberto%20Follari.pdf>> [Consultat el 16.12.2002]

FONT, Jordi. “Deu aproximacions per a un espai cultural metropolità”, a *Barcelona Metròpolis Mediterrània*, 52. [en línia] http://www.bcn.es/publicacions/bmm/52/ct_pregunta.htm [Consultat el 12.7.2002]

Fòrum Metropolità de Regidors de Cultura. *Per un espai cultural metropolità*. 9 d’abril de 2002. [en línia]<<http://www.bcn.es/cultura/metroforum>> [Consultat el 14.7. 2002]

FRANCK, Robert. “La pluralité des disciplines, l’unité du savoir et les connaissances ordinaires”, a *Sociologie et sociétés*, vol. XXXI, 1 (1999, printemps): pàg. 129-142. [en línia] <<http://www.erudit.org/revue/socsoc/1999/v31/n1/001263ar.pdf>> [Consultat el 15.12.2002]

FUSTER, Joan. “La Diputació de Barcelona en el desenvolupament cultural”, a Universitat d’Estiu de Política i Gestió Culturals (Diputació de Barcelona), *Interacció 94*. Barcelona: Diputació de Barcelona, Àrea de Cultura, Àrea d’Educació, 1995.

GARCÍA, Néstor. “Políticas para la creatividad cultural”, a Diputació de Barcelona, *Interacció 98*. Barcelona: Diputació de Barcelona, 1998.

GARCÍA, Néstor. *El malestar en los estudios culturales*. [en línia] <<http://www.fractal.com.mx/F6cancli.html>> [Consultat el 10.12.2002]

GARCÍA, Néstor. *Gourmets multiculturales*. [en línia] <<http://www.jornada.unam.mx/1999/dic99/991205/sem-nestor.html>> [Consultat el 10.12.2002]

GARCÍA, Albert. *Centre de Cultura Contemporània de Barcelona. Informe quadrimestral 1991.1*. [Document sense editar].

GARÍ, Clara. “La fi de l’Acadèmia es veu en què tot és ple de teranyines”, a Universitat d’Estiu de Política i Gestió Culturals (Diputació de Barcelona), *Interacció 94*. Barcelona: Diputació de Barcelona, Àrea de Cultura, Àrea d’Educació, 1995.

GEERTZ, C. CLIFFORD, J. “Géneros confusos: la refiguración del pensamiento social”, a REYNOSO, C. *El surgimiento de la antropología moderna*. Barcelona: Gedisa, 1998: pàg. 31-49.

GUÀRDIA, Manuel. “Espai urbà i història comparada: l’‘Atlas històric de les ciutats europees’”, a *Transversal. Revista de cultura contemporània*, 6 (1998, juliol): pàg. 70-73.

GUEVARA, Neysa. *Proyecto transdisciplinarietà. Transdisciplinarietà y ciencias de la informaci3n.* [en línia] <<http://biblio.ivic.ve/simposios/informacion/papers/pdf/paper02.pdf>> [Consultat el 14.12.2002]

INIESTA, M. *Els gabinets del món. Antropologia, museus i museologies.* Lleida: Pagès editors, 1994.

INSTITUT DE CULTURA DE BARCELONA. *Mem3ria de constituci3n de l'Institut de Cultura de Barcelona.* Barcelona: [document de treball], 1995.

J. J. N. A. "El Centro Cultural de la Casa de la Caritat obrirà en 1991 el primero de los tres edificios de su complejo", a *El Pa3s* (11 de maig de 1990): pàg. 39.

JÁUREGUI, Jorge M. *Intersecciones urbanismo y transdisciplinarietà.* [en línia] <<http://www.jauregui.arq.br/transdisciplinarietà.html>> [Consultat el 17.12.2002]

JOLLIVET, Marcel; PENA-VEGA, Alfredo. *Relier les connaissances, transversalitat, interdisciplinarietat.* [en línia] <<http://www.mcxapc.org/conseil/jollivet.htm>>. [Consultat el 17.12.2002]

La ciutat de les ciutats. Centre de Cultura Contemporània de Barcelona. Casa de Caritat. Barcelona: 1992 [Document no publicat]

LANDRY, Charles. *The creative city: a toolkit for urban innovators.* Londres: Earthscan publications LTD, 2000.

LE3N, Esteve. "La política cultural en la construcci3n de l'espai metropolità", a *Barcelona Metr3polis Mediterrània*, 52. [en línia] <http://www.bcn.es/publicacions/bmm/52/ct_qc1.htm> [Consultat el 12.7.2002]

LINDE, Enrique; SANZ, María Teresa; SERRANO, Isabel. *Cultura y desarrollo.* Madrid: Ministeri de Cultura, 1995.

LLOBERA, Josep R. "Cultura, identitat i futur del nacionalisme", a Diputaci3n de Barcelona, *Interacci3n 98.* Barcelona: Diputaci3n de Barcelona, 1998.

M. R. "Subir3s afirma que la crisis en el proyecto de la Casa de la Caritat se debe a falta de debate", a *El Pa3s* (23 de març de 1989).

MANITO, Fèlix. "El nou escenari de la gesti3n cultural municipal: models, recursos i oferta", a Universitat d'Estiu de Política i Gestió Culturals (Diputaci3n de Barcelona), *Interacci3n 94.* Barcelona: Diputaci3n de Barcelona, Àrea de Cultura, Àrea d'Educaci3n, 1995.

MANITO, Fèlix. "Cultura i espai metropolità", a *Barcelona, metr3polis mediterrània*, 52. [en línia] <http://www.publicacions.bcn.es/bmm/52/ct_qc.htm> [Consultat el 17.12.2002]

MARCET, Xavier. "El Pla Estratègic com a experiència transversal", a *CIFA, Revista de Serveis Personals Locals*, 9 (1998, setembre).

MARTINELL, Alfons. "Cap a una nova lectura de les reflexions sobre el lleure i el temps lliure des de la perspectiva cultural", a Universitat d'Estiu de Política i Gestió Culturals (Diputaci3n de Barcelona), *Interacci3n 94.* Barcelona: Diputaci3n de Barcelona, Àrea de Cultura, Àrea d'Educaci3n, 1995.

MARTINELL, Alfons. "La formaci3n en gesti3n cultural: nuevos contenidos para nuevas capacidades", a *Karis*, 1.(1997, febrer): pàg. 32-33.

MASCARELL, Ferran. “Vers una Carta de Compromisos i Drets Culturals”, a *Comunitat Cultural*, 20 (2002, desembre). [en línia]<<http://www.bcn.es/comunitatcultura>> [Consultat el 20.12.2002]

MASCARELL, Ferran. “Cultura i ciutat de continguts”, a *Ciutat del coneixement. Els monogràfics de Barcelona Metròpolis Mediterrània*, 1. [en línia]
<<http://www.bcn.es/monografies/01/pdf/10mascarell.pdf>> [Consultat el 12.7.2002]

MASCARELL, Ferran. “Cultura i fet metropolità”, a *Comunitat Cultural*, 14 (2002, maig). [en línia]<<http://www.bcn.es/comunitatcultura>> [Consultat el 10.7.2002]

MASCARELL, Ferran. “Els museus de Barcelona (1975-2000). Notícia de 25 anys de programes”, a *Barcelona Metròpolis Mediterrània*, 55. [en línia]
<<http://www.publicacions.bcn.es/bmm/index.htm>> [Consultat el 17.12.2002]

MAURI, Luis. “Subirós comunica a Maragall su voluntad de dimitir como director de la Casa de la Caritat”, a *El País* (16 de març de 1989).

MOIX, Llätzer. “Es hora de hacer una revisión crítica de la modernidad”, *La Vanguardia* (20 de febrer de 1994): pàg. 48.

MONTAÑA, Ramon. “Planificació estratègica i model de ciutat”, a *CIFA, Revista de Serveis Personals Locals*, 9 (1998, setembre).

MONTANER, Josep. “La sintonía de la arquitectura”, a *El País* (25 de febrer de 1994).

MONTAÑO, Enrique. *Visión holista y la transformación en las instituciones educativas*. [en línia] <<http://www.iaf-world.org/VisionHolist.htm>> [Consultat el 18.12.2002]

MORIN, Edgar. “Sur l’interdisciplinarité”. *Bulletin Interactif du Centre International des Recherches et Études Transdisciplinaires*, 2. (1994, juny) [en línia]
<<http://perso.club-internet.fr/nicol/ciret/bulletin/b2c2>> [Consultat el 18.12.2002]

MORIN, Edgar. *Réforme de pensée, transdisciplinarité, réforme de l’Université*. Congrès International Quelle Université pour Demain? Vers une évolution transdisciplinaire de l’Université (Locarno, 30 d’abril-2 de maig de 1997) [en línia]
<<http://perso.club-internet.fr/nicol/ciret/bulletin/b12/b12c1.htm>> [Consultat el 18.12.2002]

MULLER, François. *L’interdisciplinarité: que recouvre ce terme?*[en línia]
<<http://www.francois.muller.free.fr/diversifier/interdis.htm>> [Consultat el 17.12.2002]

MUÑOZ, F. Manuel. “La ciudad en crisis. Rehabilitación y proyecto urbano en Barcelona, 1980-1995”, a Diputació de Barcelona, *Interacció 98*. Barcelona: Diputació de Barcelona, 1998.

NICOLESCU, Basarab. “La transdisciplinariedad una nueva visión del mundo”, a *La transdisciplinariedad- Manifiesto*. [en línia]
<<http://perso.club-internet.fr/nicol/ciret/espagnol/visiones.htm>> [Consultat el 18.12.2002]

OMEDES, David (dir.) *De la Casa de la Caritat al Centre de Cultura Contemporània de Barcelona (1802-1994)*. Barcelona: Centre de Cultura Contemporània de Barcelona, 1994 [enregistrament audiovisual]

PARDO, Jordi. “El patrimoni cultural en el context de les polítiques culturals. D’Interacció 1984 a Interacció 1994— des de la perspectiva d’una dècada”, a Universitat d’Estiu de Política i Gestió Culturals (Diputació de Barcelona), *Interacció 94*. Barcelona: Diputació de Barcelona, Àrea de Cultura, Àrea d’Educació, 1995.

PARDO, Jordi. “La gestió del patrimoni cultural en l'àmbit local”, a Diputació de Barcelona, *Cultura i poder local: reflexions i propostes des de la Taula de Regidors de Cultura dels municipis de la província de Barcelona*. Lleida: Pagès editors / Diputació de Barcelona, 2000: pàg. 81-101.

PARTANE, Christine. *L'approche interdisciplinaire* [en línia]
<http://www.ulg.ac.be/geoeco/lmg/competences/chantier/contenus/cont_interdis1.html> [Consultat el 17.12.2002]

PASCUAL, Jordi. “Bastint el quart pilar”, a *Cercles* (2002, maig) [en línia]
<http://www.lamalla.net/cercles/la_cultura_a_debat/article_pic.asp?id_pic=113850> [Consultat el 6.11.2002]

PUIG, Toni. “De la cultura de l'espectacle a la cultura de la presència”, a Universitat d'Estiu de Política i Gestió Culturals (Diputació de Barcelona), *Interacció 94*. Barcelona: Diputació de Barcelona, Àrea de Cultura, Àrea d'Educació, 1995.

RAMONEDA, Josep. “Cultura y ciudad. La experiencia del ‘Centre de Cultura Contemporània’ de Barcelona”, a Ramos, Antonio, *Cambio social y gestión cultural*. Alacant: Universitat d'Alacant, 2001: pàg. 89-100.

RAMONEDA, Josep. “Del malestar de la cultura”, a *El País* (20 de juny de 2000). [en línia]
<http://www.lamalla.net/cercles/la_cultura_a_debat/article_pic.asp?id_pic=1953&municipio=>
[Consultat el 3.5.2002]

RAMONEDA, Josep. *La ciudad de las ciudades. Propuesta de equipamiento cultural para la Casa de Caritat de Barcelona*. Barcelona: 1989 [document sense editar]

RAMONEDA, Josep. *Memòria-Programa. La ciutat de les ciutats*. Barcelona: 1993 [document sense editar]

REYNOSO, Carlos. *Apogeo y decadencia de los estudios culturales. Una visión antropológica*. Barcelona: Gedisa, 2000.

RODRÍGUEZ, José Enrique. “Variaciones sobre el concepto de cultura”, a Ramos, Antonio, *Cambio social y gestión cultural*. Alacant: Universitat d'Alacant, 2001: pàg. 15-25.

ROMERO, Carlos. “La gestión del patrimonio cultural en los municipios”, a *El siglo que viene: revista de cultura*, 39-40 (1999, juny): pàg. 75-80.

SENSE AUTOR. “Más de 2.000 personas inauguran la Casa de Caritat”, a *El Periódico de Cataluña* (26 de febrer de 1994): pàg. 20.

STAINES, Leticia; PIÑERÚA, Laura. *Enfoque multidisciplinario en proyectos de investigación de historia del arte*. [en línia]
<<http://www.unam.mx/ceiich/Interdisciplina/INTERTEX.htm>> [Consultat el 18.12.2002]

SUBIRÓS, Pep. “Una ciutat per a la creació”, a *El País* (30 de març de 1989): pàg. 6-7, quadern.

VALADE, Bernard. “Le ‘sujet’ de l'interdisciplinarité”, a *Sociologie et sociétés*, vol. XXXI, 1 (1999, printemps): pàg. 11-21. [en línia]
<<http://www.erudit.org/revue/socsoc/1999/v31/n1/001814ar.pdf>> [Consultat el 17.12.2002]

VELLEGGIA, Susana. “Seis conceptos claves para la gestión cultural de la ciudad en el siglo XXI”, a Puig, Toni, *Ciudad y cultura en el siglo XXI. Un paseo por el bosque de la gestión: 605 ideas y 1 método*. Buenos Aires: Ciccus. Instituto Argentino de Gestión y Políticas Culturales, 2000.

VICENTE, Carles. “Museus, patrimoni i territori”, a *Barcelona Metròpolis Mediterrània*, 55 [en línia] <<http://www.publicacions.bcn.es/bmm/index.htm>> [Consultat el 12.7.2002]

ZAMORA, Francisco. “La formación de los gestores del patrimonio cultural”, a *Boletín del Instituto Andaluz del Patrimonio Histórico*, 31(2000, juny): pàg. 41-42.

NETGRAFIA

Web de l'Associació de Professionals de la Gestió Cultural de Catalunya
<http://www.pangea.org/gestcult>

Web de l'Association pour la Pensée Complexe
<http://www.complexus.org>

Web del Centre Georges Pompidou
<http://www.cnac-gp.fr>

Web de l'Espai Gaudí
<http://www.caixacatalunya.es/obrasocial/cat/os/web/cultura.html>

Web de la Fundació Interarts
<http://www.interarts.net>

Web de l'Institut de Cultura de Barcelona
<http://www.bcn.es/cultura>

Web de l'Institut Français d'Architecture
<http://www.archi.fr/IFA/>

Web de la Universitat de Girona / Institut del Patrimoni Cultural
<http://www.udg.es/ipac>

Web de la Universitat Pompeu Fabra
<http://www.upf.es>

Web de la Universitat de Barcelona
<http://www.ub.es>

Web de la Universitat de es Illes Balears
<http://www.uib.es>

Web del Centre de Cultura Contemporània de Barcelona.
<http://www.cccb.org>